

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Onderzoek naar de mogelijkheden voor Nederlandse bedrijven in de agrarische sector van Senegal

In opdracht van het ministerie van Buitenlandse Zaken

*>> Duurzaam, Agrarisch, Innovatief
en Internationaal Ondernemen*

ONDERZOEK NAAR DE MOGELIJKEDEN VOOR NEDERLANDSE BEDRIJVEN IN DE AGRARISCHE SECTOR VAN SENEGAL

December 2016

Koninkrijk der Nederlanden

République du Sénégal

Un peuple – un but – une foi

2. VOORWOORD

De Nederlandse ambassade in Dakar heeft de opdracht gegeven voor een gedegen marktstudie van de agrarische sector in Senegal en dan met name gericht op het aangeven van bestaande en nieuwe mogelijkheden voor Nederlandse bedrijven in deze sector. Er is getracht zoveel mogelijk de daarbij behorende hindernissen aan te geven.

Naast de maritieme sector is de agrarische sector een speerpunt van de Nederlandse ambassade in Dakar voor het promoten van de BV Nederland. Er zijn al behoorlijk wat grotere en ook kleinere Nederlandse bedrijven actief in Senegal. Vanuit de ambassade wordt nu een grote interesse bemerkt van "nieuwkomers" om activiteiten in Senegal te gaan ontplooiën. Eerdere handelsmissies naar Senegal waren zeer succesvol. Deelname aan een handelsmissie is een goede gelegenheid voor Nederlandse bedrijven om kennis te maken en de mogelijkheden te onderzoeken of natuurlijk de bestaande relaties te versterken.

Senegal is zakelijk gezien een zeer interessant land, is volop in ontwikkeling en het vormt het economisch centrum voor meerdere omliggende landen in West Afrika. Met voet aan wal in Senegal is de stap makkelijk gezet naar de omliggende landen.

Er is in Senegal voldoende vruchtbare grond en men telt ruim 300 dagen met zon per jaar. In tegenstelling tot wat veel mensen denken hoeft water voor irrigatie helemaal geen probleem te zijn. De basiselementen voor teelt zijn ruim aanwezig en geeft Senegal de mogelijkheid zich verder te ontwikkelen en op te schalen als landbouwnatie. Dit in navolging van o.a. Marokko en Egypte, die zich in een mum van tijd ontwikkeld hebben als een grote speler in de agrarische wereldhandel en met name dan richting Europa. In Senegal moet echter nog veel gebeuren.

Deze studie zal bijdragen aan duidelijke informatie omtrent de agrarische mogelijkheden voor Nederlandse bedrijven in Senegal en we hopen dan ook met dit rapport interesse te generen bij Nederlandse handelaren en telers.

Als laatste willen we de ambassadeur en zijn staf hartelijk danken voor deze bijzonder interessante opdracht, die met veel plezier is uitgevoerd. Het is onmogelijk binnen deze studie op alle elementen en details in te gaan en begrijpen dat er mogelijk nog vele vragen opkomen. De auteur van deze studie is dan ook volledig beschikbaar voor het verstrekken van aanvullende informatie en het beantwoorden van vragen om de Nederlandse bedrijven verder te helpen in Senegal.

Hans Ham – Van Baerle International - Muiden
Mobiele nummer: +31 650 207 269 (NL) / +221 772 857 077 (SEN)
E-mail: baerleinternational@hotmail.com

3. SAMENVATTING

Senegal in West Afrika is een stabiele democratie en het land is in volle ontwikkeling. Het is bezig aan een inhaalslag en zo geldt dat ook voor de agrarische sector. De president Macky Sall heeft alle partners en donoren bijeen geroepen in Parijs in februari 2014 voor zijn *Plan Senegal Emergent* en heeft financiële toezeggingen gekregen voor een reeks van ontwikkelingsprojecten volgens de nieuwe visie van zijn regering.

Momenteel gebeurt er al veel in Senegal op het agrarische vlak en er gaat nog veel meer gebeuren. De overheid heeft de deur wijd opengezet en middels de diverse programma's voor agro-business worden de buitenlandse investeerders van diverse windstreken binnengehaald. De Senegalese overheid zet hoog in op de land- en tuinbouw om zo de enorme werkloosheid te bestrijden. Dit om jongeren een alternatief te bieden anders dan het migreren naar Europa.

Binnen deze studie komt duidelijk naar voren dat er legio kansen zijn voor het Nederlandse bedrijfsleven. Het zelf gaan telen in Senegal is zeker mogelijk en aan grond, water en de juiste klimatologische omstandigheden is geen gebrek. Er moet wel rekening gehouden worden dat er veel tijd en energie in gestoken moet worden, alvorens dit te kunnen bewerkstelligen. Een tussenoplossing is mogelijk een lokale partner te zoeken voor contractteelt, maar ook dit kost veel tijd en begeleiding naast de noodzaak van het strak in eigen handen houden van de touwtjes. Bij het zelf telen of interesse hebben voor contract-teelt zal de Nederlandse ambassade in Dakar het eerste aanspreekpunt zijn. Deze kan de ondernemer in het traject begeleiden.

De teelt heeft men in Senegal goed onder de knie, zeker bij de wat grotere bedrijven en mbt toeleveranties zijn er goede kansen voor de Nederlandse bedrijven. Zeker voor de Nederlandse zaadveredelaars is het nu de hoogste tijd met een eigen vestiging te gaan werken. Na de marktwerking door lokale vertegenwoordigers moet nu de regie in eigen handen genomen worden en kan men middels de eigen vestiging doorgroeien in de regio. Ook voor leveranciers van meststoffen, gewasverbeteraars en chemische stoffen zijn goede mogelijkheden. Zeker ook voor de bioproducten, maar voor alle producten moeten de afnemers technisch goed begeleid worden.

Ook in de vervolgschakels van de keten zitten kansen. Interessant voor de Nederlandse bedrijven zijn de onderdelen verwerking, opslag, bewaring, verpakking en met name naar koeltechnische oplossingen is grote vraag. Met de enorme groei van de sector wordt de vraag naar alles alleen maar groter. Men verwacht dat het areaal aan land-en tuinbouwgrond gaat verdubbelen in de komende tien jaar.

Senegal heeft zich mondiaal al goed op de kaart gezet als het gaat om de teelt en het exporteren van tomaat (cerise), zoete mais, sperzieboon, meloen en mango. Maar er zijn nog veel meer interessante producten zoals de zoete aardappel, diverse uiensoorten, flespompoen enz. We hopen dan ook dat de aparte beschrijving per product de nodige interesse opwekt bij de Nederlandse importeurs en dat het de handel van producten met "Origine Senegal" zal bevorderen.

Met de huidige groei van de agrarische sector is het zeker aan te raden het land te bezoeken. Het met eigen ogen zien en beoordelen zegt zoveel meer dan het op afstand proberen in te schatten of zich in te lezen.

En kansen zijn er niet alleen voor de grotere bedrijven. Juist voor wat kleinere bedrijven met voldoende toegewijdeheid, zijn er genoeg mogelijkheden. Senegal staat nu aan de vooravond van een ontwikkelingsinhaalstag. Nederlandse bedrijven met een goed product of service en met een goede bewerking van haar segment van de markt in Senegal, maken zeker kans op succes.

4. INHOUDSOPGAVE

2. VOORWOORD	2
3. SAMENVATTING	3
4. INHOUDSOPGAVE	5
5. ACRONIEMEN	9
6. INLEIDING	10
7. ALGEMENE INFORMATIE OVER SENEGAL	12
7.1 Senegal – Achtergrond en Economie	12
7.2 Senegal – politiek en economische relaties	14
7.3 Landbouw geschiedenis en Nederlandse invloeden	16
8. STRATEGIE VAN DE SENEGALESE OVERHEID TOT 2035	19
8.1 Plan Senegal Emergent (PSE)	19
8.2 Economische Partnerschapsovereenkomst (EPA).....	21
9. ACTUELE AGRARISCHE THEMA'S IN SENEGAL	22
9.1 Zelfvoorziening in rijst - het programma PNAR	22
9.2 Landrecht en hervormingen	23
9.3 Voedselzekerheid en lokale agrarische problematiek	24
10. DE AGRARISCHE SECTOR – INSTITUTIONEEL	28
10.1 Het Ministerie van Landbouw	28
10.1.1 Dienst Plantbescherming (Direction de la Protection Vegetaux)	29
10.2 Landbouw Agentschappen en Opleidingen	32
10.2.1 Nationaal Agentschap voor Agrarische Integratie en Ontwikkeling - Agence National d'Insertion et de Developement Agricole (ANIDA)	32
10.2.2 Agence sénégalaise de Promotion des Exportations (ASEPEX).....	33
10.3 Publieke Instellingen	34
10.3.1 Senegalees Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek (ISRA)	34
10.3.2 Nationaal Instituut van Bodemkunde	34
10.4 Staatsbedrijven en semi-overheidsbedrijven	35
10.4.1 SUNEOR.....	35
10.4.2 Nationaal Bedrijf voor de Ontwikkeling van het Land van de Senegal Rivier Vallei (SAED)	36
10.4.3 Nationaal Bedrijf voor de Agrarische Ontwikkeling en Industrie (SODAGRI) ...	37
10.4.4 Nationaal Bedrijf voor de Ontwikkeling van Textielvezels (SODEFITEX)	37
10.4.5 Nationaal Agrarische Raad voor Landbouw en Platteland (ANCAR).....	37

11. LANDBOUWPROGRAMMA'S	38
11.1 Programma's voor landbouwgrond	38
11.1.1 Programme d'Accélération de la Cadence de l'Agriculture Sénégalaise (PRACAS)	38
11.1.2 Projet de Developpement Inclusif et Durable de l'Agribusiness au Senegal - PDIDAS	39
11.1.3 WAPCOS	39
11.2 Programma's voor rijst, uit en tomaat	40
11.3 Programma voor jongeren - Programme des Domaines Agricoles Communaitaires ..	41
12. OPLEIDINGEN IN DE AGRARISCHE SECTOR	43
12.1 Universiteit Cheikh Anta Diop - Dakar	43
12.2 Universiteit Gaston Berger - Saint Louis	43
12.3 Universiteit Assane Seck - Ziguinchor	43
12.4 Universiteit van Thies - Thies	44
12.5 Nationale Hogere Landbouw School - Thies	44
12.6 Lyceum Emile Badiane	44
12.7 Ecole Supérieure d'Economie Appliquée	45
12.8 Institut Supérieur de Formation Agricole et Rurale	45
12.9 Centre de Formation Professionnelle Horticole	45
12.10 Centre d'Initiation Horticole	46
12.11 Centre de Perfectionnement Agricole	46
12.12 Centre de Perfectionnement des Maraîchers	46
12.13 Centre National de Formation des Techniciens en Agriculture (CNFTA)	47
12.14 Centre National de Formation des Cultures Irrigees (CNFCI)	47
12.15 Bevindingen omtrent de agrarische opleidingen	47
13. AGRARISCHE PRIVATE SECTOR	48
13.1 CSS - Compagnie Sucrière Sénégalaise	48
13.2 Senhuile S.A.	50
13.3 SODEFITEX - Société de Développement et des Fibres Textiles	50
13.4 SCL - Société de Cultures Légumières	51
13.5 Van Oers Senegal	52
13.6 G.D.S. - Grand Domaines de Senegal	54
13.7 SENEGINDIA	55
13.8 SOCAS	57
13.9 SAFINA	58

13.10 Senfruit / Toubafruit en Promudel.....	59
13.11 Mimame Export.....	60
13.12 West Africa Farms (WAF).....	61
13.13 Soldive	61
14. TEELT EN AGRARISCHE KETEN IN SENEGAL.....	62
14.1 Senegal onderverdeeld in agro-ecologische gebieden.....	62
14.2 Akkerbouwgrond en recht.....	64
14.3 Beschikbaarheid van water.....	67
14.4 Irrigatie	68
14.5 Zaden en Pootgoed	70
14.6 Gewasverbetersaaiers en Phytoproducten	72
14.7 Mechanisatie.....	73
14.8 Voedselverwerking	75
14.9 Verpakking	76
14.10 Opslag en Bewaringstechnieken	78
14.11 Distributie en lokaal transport	80
14.12 Vercommercialisering	82
14.13 Supermarkten	83
14.14 Vervoer naar Europa	85
15. NEDERLANDSE EXPORT VAN GROENTE EN FRUIT NAAR SENEGAL.....	88
16. HET POTENTIEEL AAN AGRARISCHE PRODUCTEN VOOR EXPORT.....	90
16.1 Tomaat - leverseizoen december tot en met mei	91
16.2 Tomaat Cerise - leverseizoen december tot en met mei	91
16.3 Paprika - leverseizoen januari tot en met mei.....	92
16.4 Peper of piment - leverseizoen december tot en met april	92
16.5 Ui - leverseizoen december tot en met maart.....	92
16.6 Aardappel - leverseizoen januari tot en met maart.....	93
16.7 Zoete Aardappel - leverseizoen jaarrond (minder juli tot oktober).....	93
16.8 Suiker Mais - leverseizoen januari tot en met april	94
16.9 Sperzieboon - leverseizoen eind december tot aan eind april.....	94
16.10 Gombo/Okra - leverseizoen december tot en met juli	94
16.11 Kool/Peen/Aubergine - leverseizoen oktober tot en met juli	95
16.12 Meloen - leverseizoen december tot en met mei.....	95
16.13 Pastèque/Watermeloen	96
16.14 Ananas - leverseizoen april tot en met juni.....	96

16.15 Banaan - leverseizoen jaarrond	96
16.16 Limoen - leverseizoen november tot en met maart	96
16.17 Pomelo/Grapefruit - leverseizoen - november tot en met maart.....	97
16.18 Papaya - leverseizoen jaarrond	97
16.19 Mango - leverseizoen juni tot en met september.....	97
16.20 Niche markten.....	98
17. MOGELIJKHEDEN VOOR NEDERLANDSE IMPORTEURS	99
18. BANKEN EN FINANCIERINGSINSTELLINGEN	100
18.1 Afrikaanse Ontwikkelingsbanken	100
18.2 Lokale Agrarische Banken	100
18.2.1 CNCAS.....	100
18.2.2 BNDE	100
18.2.3 Fonds National de Recherche Agricole et Agro-Alimentaire (FNRAA)	101
18.3 Internationale financiële instellingen	101
18.3.1 FMO	101
18.3.2 Oikocredit.....	101
18.3.3 Banque pour le Commerce et l'Industrie (BCI)	101
19. NEDERLANDSE STEUN EN ONTWIKKELINGPROGRAMMA'S VOOR SENEGAL	103
20. CONCLUSIES, KANSEN EN OBSTAKELS.....	104
21. WEBSITES VOOR TENDERS, HANDIGE TIPS EN STATISTIEKEN	108
22. CONTACTGEGEVENS.....	109

5. ACRONIEMEN

AFD	Agence Française de Développement
AGF	Aardappelen, groenten en fruit
ANDH	Association pour le Développement de l'Horticulture
APIX	Agence Nationale pour la Promotion de l'Investissement et grands travaux
APOV	Organisation des Producteurs d'Oignons de la Vallée
ARM	Agence de Régulation des Marchés
ASEPEX	Agence Sénégalaise de Promotion des Exportations
BAD	Banque Africain de Développement
BCI	Banque pour le Commerce et l'Industrie (bank uit Mauritanie)
BEI	Banque Européenne d'Investissement - Luxembourg
BNDE	Banque Nationale de Développement Economique
BOA	Bank Of Africa
BOAD	Banque Ouest Africaine de Développement
BOSSE	Bureau Opérationnel de Suivi du Plan Sénégal Emergent
CAF	Cost, Assurance and Freight (CIF)
CCIAD	Kamer van Koophandel voor Infrastructuur en Landbouw in Dakar
CCIAZ	Kamer van Koophandel voor Infrastructuur en Landbouw in Ziguinchor
CEDEAO	Communauté Economique des Etats de l'Afrique de l'Ouest
CFA (XOF)	Franc CFA officielle munteenheid in Sénégal (afkorting XOF)
CICES	Centre International du Commerce Extérieur du Sénégal
CNCAS	Caisse Nationale de Crédit Agricole du Sénégal
CNCFTI	Comite National de Concertation sur la Filières Tomate Industrielle
COSEC	Conseil Sénégalais des Chargeurs
CREI	Cour de Répression de L'Enrichissement Illicite
DCMP	Direction Centrale des Marchés Publics
DPV	Direction de la Protection des Végétaux
DRIVE	Developmentally Relevant Infrastructure Investment Vehicle
ECOBANK	Bank, Pan-Afrikaans
ECOWAS	Economic Community of West African States
EPA	Economische Partnerschapsovereenkomst
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations
FMO	Nederlandse Ontwikkelingsbank
FOB	Free on Board
GDS	Grands domaines du Sénégal
GIE	Groupement d'Intérêt Economique
GOANA	Grande Offensive Agricole pour la Nourriture et l'Abondance
IDA	International Development Association (Wereldbankgroep)
IFC	International Finance Corporation (Wereldbankgroep)
IMF	Internationaal Monetair Fonds
IRD	International Relief and Development
ISRA	Institut Sénégalais de Recherches agricoles
ITA	Institut de Technologie Alimentaire
IUCN	Union Internationale pour la Conservation de la Nature
JICA	Japan International Cooperation Agency
MCA	Millenium Challenge Account - programma van de VS
NGO	Non-Governmental Organization
NMA	Nouvelle Minoterie Africaine
ONG	Organisation Non Gouvernementale

OXFAM	Committee for Relief Famine (Internationale hulporganisatie)
PADEC	Projet d'Appui au Développement Economique de la Casamance
PADEN	Projet d'Appui au Développement des Niayes
PCE	Projet Croissance Economique
PDIDAS	Projet pour le Développement Inclusif et Durable de l'Agrobusiness au Sénégal
PDMAS	Programme de Développement des Marchés Agricoles au Sénégal
PNUD	Programme de Nations Unies pour le Développement
PPP	Publiek - Private - Samenwerking (Public Private Partnership)
PRCM	Programme Régional de Conservation de la zone Côtière et Marine en Afrique de l'Ouest
PROPARCO	Promotion et de Participation pour la Coopération Economique
PSE	Plan Senegal Emergent (nieuwe visie voor ontwikkeling)
REEFER	Koel- vriescontainer
SAED	Société d'Aménagement et d'Exploitation des Terres du Delta du Fleuve Sénégal et des Vallées des Fleuve Sénégal et de la Falémé
SCA	Stratégie de Croissance Accélérée
SCL	Société des Cultures Légumières
SDE	Sénégalaise Des Eaux
SODEFITEX	Société de Développement et des Fibres Textiles du Sénégal
TVA	Taxe sur la Valeur Ajoutée
UEMOA	Union Economique et Monétaire Ouest-Africaine
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Funds
USAID	United States Agency for International Development
VECO	Vredeseilanden Country Office
VFS	Vallée du Fleuve Sénégal

6. INLEIDING

Het doel van dit marktonderzoek is het aangeven van de mogelijkheden en obstakels van Nederlandse bedrijven in Senegal. Middels een beschrijvende inventarisatie worden de diverse facetten van de Senegalese agrarische sector doorlopen. Het beschrijft hoe de sector institutioneel georganiseerd is, als ook de actoren en de lopende programma's van de overheid en internationale instellingen.

Een tour langs de belangrijkste agrarische bedrijven in Senegal geeft een goede indruk van wat er momenteel gedaan wordt. Niet geheel toevallig zijn het grootste deel van deze bedrijven ook exporteur van groenten en fruit en met name richting Europa.

De volledige keten van de agrarische sector in Senegal wordt beschreven en juist om de lezer te informeren omtrent de huidige stand van zaken en aan te geven waar de knelpunten liggen. Mogelijk treft de ondernemer onderdelen aan van zijn of haar interesse waarop nadere acties ondernomen kunnen worden.

In een apart hoofdstuk worden de diverse Senegalese AGF (aardappelen, groenten en fruit) producten besproken en de mogelijkheden voor export naar Nederland. Nederland is na Spanje de belangrijkste leverancier van AGF producten in de EU. Een deel van de importen wordt in Nederland gedistribueerd, maar een nog groter deel wordt direct weer doorgevoerd. De Nederlandse ondernemers kunnen zijn of haar interesse per product apart beoordelen.

Het doel van dit marktonderzoek is ook het prikkelen van de Nederlandse ondernemersgeest en het kweken van interesse voor Senegal en haar mogelijkheden, zodat de Nederlandse ondernemer de stap neemt zich in Senegal te gaan oriënteren.

De Nederlandse ondernemer kan ook gebruik maken van de unieke gelegenheid om deel te nemen aan een door de Nederlandse ambassade in Dakar georganiseerde handelsmissie naar Senegal. Het maakt toch een groot verschil of men met de ambassadeur ergens binnen stapt of de afspraak op eigen houtje organiseert.

7. ALGEMENE INFORMATIE OVER SENEGAL

7.1 Senegal – Achtergrond en Economie

Senegal met als officiële naam REPUBLIEK SENEGAL, is een land in sub-Sahara West Afrika, dat grenst aan Mali, Guinee, Guinee-Bissau, Gambia en Mauritanië. De rivier de Senegal vormt de grens tussen Senegal en Mauritanië. De president is Macky Sall en het land telt ruim 14 miljoen inwoners, waarvan 60% in verstedelijkte gebieden woont. Ongeveer 94 % belijden het Islamitische geloof en naast het Wolof en wat andere lokale stammentalen is het Frans de officiële voertaal.

Bron: Wikipedia

Senegal is lid van de UEMOA (West Afrikaanse Economische- en Monetaire Unie) en onderdeel van de CEDEAO (Engels: ECOWAS) wat staat voor de Economische unie van West Afrikaanse landen. Deze CEDEAO omvat 15 landen in West Afrika met in totaal 340 miljoen inwoners. Nigeria is verreweg het belangrijkste land en na Ghana, Ivoorkust, komt Senegal op de 4^e plaats. Op 1 januari 2015 trad het nieuwe Gemeenschappelijk Buitentarif (douanetarief) in werking voor de CEDEAO dat een verdere economische integratie van deze gehele regio inhoudt.

Senegal is een democratie, zeker voor Afrikaanse begrippen, kent politieke stabiliteit en alleen in de verkiezingstijd kan het voorkomen dat er wat oproer is. Senegal is een van de weinige landen in Afrika, waar nog nooit een staatsgreep heeft plaatsgevonden. Het land heeft een rijke cultuur en de mensen zijn zeer vredelievend met een groot gevoel voor 'teranga' (wat staat voor goed ontvangst van buitenlanders).

Senegal dient als referentiekader voor de gehele regio en de hoofdstad Dakar fungeert als regionale hub. Daarom huisvest Dakar de regionale kantoren van de grote internationale instellingen zoals de Wereldbank, Internationaal Monetair Fonds, UN, UNICEF, FAO, UNESCO enz. De Nederlandse ambassade is in Dakar gevestigd en omvat als ambtsgebied naast Senegal de volgende landen: Mauritanië, Kaap Verde, Gambia, Guinee Bissau en Guinee Conakry. Eveneens de grote Ngo's zijn allen in Senegal gevestigd, zoals USAID en Oxfam.

Senegal is enkele keren gekolonialiseerd. Als laatste, een kleine 300 jaar geleden, door Frankrijk. Dit duurde tot aan de onafhankelijkheid in 1960. De lokale valuta Franc CFA van Senegal (afkorting XOF) had een vaste koers ten opzichte van de Franse Franc en heeft dat nu ook ten opzichte van de Euro.

De grote Franse invloeden zijn heel duidelijk merkbaar in Senegal en op economisch gebied spelen vele grote Franse bedrijven al heel lang een grote rol. In de scheepvaart zijn dat bijvoorbeeld Bolloré (Delmas) en Necrotrans (GETMA), in de verzekeringen zijn dat Alliance en AXA, voor de bankensector BICIS (BNP) en SGBS, Orange (France Telecom) in de telefonie, TOTAL voor brandstoffen, Eiffage (Fougerolle) voor de bouw en in de voedingssector Moulins Sentenac en SOBOA. Gezien de grote belangen van Frankrijk is het duidelijk dat de Franse politiek en macht zich behoorlijk roert in Senegal. We noemen dit maar even voor het gemak “het Franse kapitaal”.

Ruim 200 jaar geleden zijn er veel Libanezen naar Senegal gekomen en een deel van hen zijn verder geëmigreerd naar andere Franstalige landen in Afrika, zoals Ivoorkust en Gabon. Het merendeel is echter in Senegal achtergebleven en vormt nu de grootste Libanese gemeenschap in Afrika. Ook de invloeden van de Libanezen zijn duidelijk merkbaar in Senegal en voornamelijk in de groot- en detailhandel (kleding en stoffen), restauratie en de bouw. Ook zijn er wat grotere bedrijven van Libanese oorsprong zoals Kirène (mineraalwater, sappen en melkproducten) en de groep Layousse (cement productie Sahel; basalt en kalk) naast de vele kleine en middelgrote bouwbedrijven.

Nederland heeft al decennia lang Senegal gesteund middels bilaterale programma's en een voorbeeld programma in de agrarische sector was het project in Cascas op Ile a Morphile in het noorden aan de Senegal rivier. De laatste twee decennia was de steun van Nederland voornamelijk op het gebied van milieuzaken (aan OMVS etc.), wat nu langzamerhand afgebouwd wordt, maar nog doorloopt tot 2018. De prioriteitssectoren van de Nederlandse overheid in Senegal zijn maritiem, water, voedselzekerheid, duurzame energie en toerisme.

Tijdens de regeerperiode van Abdoulaye Wade werden er vele projecten opgezet met partijen uit het Midden Oosten en Azië, waaronder de groep Bin Laden uit Saoedi Arabië voor de bouw van het nieuwe vliegveld AIBD (*Aéroport International Blaise Diagne*), met Iraniërs voor een fabriek in Thies voor de bouw van DACIA auto's, een groot contract met MITTAL uit India voor de exploitatie van ijzermijnen in Faleme, inclusief een nieuw te bouwen spoorwegverbinding en de bouw van een nieuwe haven in Bargny. En ook de Chinezen lieten zich niet onbetuigd met de bouw van het *Grand Theatre*, het *Musee National* (nog in aanbouw), de rehabilitatie van het stadion van Dakar en het project met president Wade “*Culturelle et sportive*”.

Na het aantreden van de nieuwe president Macky Sall (2012 – heden) sloeg Frankrijk terug, de traditionele nauwe banden werden weer aangehaald middels de diverse bezoeken van de presidenten over en weer en Frankrijk is weer terug in het zadel. Dit alles heeft geleid tot de ingebruikname van de nieuwe tolsnelweg tussen Dakar en Diamniadio (EIFFAGE), de recentelijk uitgegeven havenconcessies aan NECROTRANS voor al het non-food bulkgoed en aan Bolloré de Ro-Ro terminal en in december van 2014 de 15e top van de Internationale Organisatie van de Francophonie, een economisch/cultureel samenkomen van alle Franstalige landen in Senegal, wat een staaltje “*powerplay*” was van “het Franse kapitaal”.

Al tijdens de periode van president Wade in 2007/2008 heeft de Verenigde Staten als eerste in Senegal haar programma *Millennium Challenge Account* (MCA) uitgerold en tijdens de periode van president Macky Sall is dit programma verder uitgebreid.

Door de economische crisis in Europa vanaf 2008 zijn diverse Europese landen zich veel meer gaan concentreren op Afrika en met name de Spaanse, Portugese en ook Italiaanse bedrijven zijn momenteel behoorlijk actief in Senegal.

7.2 Senegal – politiek en economische relaties

De politieke situatie in Senegal is redelijk stabiel. In totaal zijn er wel 200 politieke partijen en van de ruim 14 miljoen inwoners is een kleine 10% politiek geëngageerd, maar wel met dien verstande dat 40% van de populatie nog niet de stemgerechtigde leeftijd bereikt heeft.

De belangrijkste politieke partijen zijn de APR (*Alliance Pour la Republique*) van de huidige president Macky Sall, de PDS (*Parti Democratique Senegalais*) van zijn grote opponent Abdoulaye Wade (voormalig president), AFP (*Alliance des Forces de Progres*) van Moustapha Niasse en PS (*Parti Socialist*), de partij van oud president Abdou Diouf en nu geleid door Ousmane Tanor.

Maar de tijd dringt voor Macky Sall en er resteert hem nog maar een dikke twee jaar tot aan de volgende verkiezingen in het voorjaar van 2019. Direct na zijn aantreden in 2012 heeft hij het CREI (*Court de Repression de l'Enrichissement Illicite*) opgericht om diegenen die hun positie misbruikt hebben door hun zakken te vullen voor het gerecht te krijgen, zoals dat met Karim Wade is gebeurd. Ook heeft Macky Sall veel hervormingen doorgevoerd op het institutionele vlak, zoals bij justitie, iets wat zeer noodzakelijk was.

Verder heeft Macky Sall heel veel projecten in gang gezet, maar het probleem is dat het erg lang duurt voordat de projecten afgerond zijn. In de ogen van de bevolking lijkt het alsof er niets gebeurt en zij begint dan ook te morren. Vele projecten voor de electrificatie van dorpen, watervoorziening van wijken en dorpen en de aanleg van wegen lopen enorme vertraging op.

In februari van 2014 heeft Macky Sall alle landen en financiële instellingen opgeroepen naar Parijs te komen om daar zijn strategische plannen voor Senegal, die hij presenteerde onder de noemer van “*Plan Senegal Emergent*” (PSE), voor financiering te bespreken. Voor deze conferentie was Macky Sall al naar de belangrijkste landen en instellingen afgereisd om voldoende animo te kweken. En het resultaat was er naar, want na de conferentie bleek dat de toezeggingen de waarde van zijn gevraagde financieringen ruim oversteeg. Deze PSE vormt een belangrijke economische ontwikkeling voor Senegal en vandaar dat er een apart hoofdstuk in dit rapport aan besteed wordt.

Onder Macky Sall heeft Senegal zich goed ontwikkeld. Volgens de laatste uitgave van Doing Business 2015 van de Wereldbank is Senegal behoorlijk gestegen en staat nu op de 161^e plaats van de 189 onderzochte landen. De stijging van 10 plaatsen ten opzichte van 1 jaar eerder is voornamelijk te danken aan hervormingen voor de verbetering van het ondernemersklimaat. Deze ranking is gebaseerd op indicatoren, zoals de tijd die nodig is om een bedrijf te starten, de bescherming en overdracht van eigendommen, het verkrijgen van kredieten en de betaling van belastingen. Een structureel probleem vormt de corruptie in het land.

Met een groeipercentage in de laatste jaren van tegen de 4% en een groei van 7% in 2015 is Senegal volop in ontwikkeling en de economische integratie van de landen binnen de UEMOA/CEDEAO(ECOWAS) neemt steeds krachtigere vormen aan. Zo is er steeds meer handel met Mali en Ivoorkust. Waar vroeger traditioneel bijna alles uit Europa geïmporteerd werd, wordt er nu eerst in de eigen regio gekeken, mede ook gestimuleerd door de steeds betere infrastructuur en betere mobiliteit van de zakenlieden. Verder profiteert Senegal enorm van haar geografische ligging aan de Westkust van Afrika, 80% van alles wat Mali importeert loopt via de haven van Dakar. Ook de invloed van Nigeria als economische gigant wordt steeds duidelijker zichtbaar. In eerste instantie waren het de banken die zich gingen vestigen in Dakar, zoals Diamond bank en UBA, maar nu heeft de Nigeriaanse gigant DANGOTE zich ook in Senegal genesteld en begin 2015 werd een nieuw gebouwde cementfabriek in Pout bij Thies in gebruik genomen.

Voor de ontwikkeling van het land en de realisatie van de projecten zoekt de regering van Senegal naar financieringen, subsidies en giften en hieronder geven we het geheel van ontwikkelingsgerelateerde samenwerkingsverbanden van Senegal:

- De klassieke Bretton Woods instellingen (het IMF, de WB en haar filialen zoals IDA, IFC en MIGA).
- De EU.
- Bilaterale coöperatie (o.a. Frankrijk, Duitsland, de VS, Japan, Nederland).
- Coöperatie met de Aziatische landen (o.a. China, Zuid Korea, India).
- Coöperatie met de Arabische landen (o.a. Saoedi Arabië, Emiraten, Kuwait en recentelijk ook Turkije).

- Coöperatie met Maghreb landen (voornamelijk Marokko en Tunesië).
- De Afrikaanse ontwikkelingsbanken (o.a. BAD, BOAD en ECOBANK).
- Coöperatie met andere landen in de regio, zoals Mali en Ivoorkust.

Zeker de bilaterale samenwerking zit enorm in de lift en in de afgelopen tijd hebben diverse landen waaronder Polen, Spanje en Italië specifieke programma's in de agrarische sector toegezegd. Nederland is een belangrijke donor voor agrarische programma's van de EU voor Senegal.

7.3 Landbouw geschiedenis en Nederlandse invloeden

Senegal was het eerste West Afrikaanse land met een professionele agro-business, waar op zeer moderne manier geteeld werd en waar Nederlanders een belangrijke rol speelde. BUD SENEGAL werd in 1971 opgericht maar was helaas geen lang leven beschoren. Lester "BUD" Anile uit Californië was door het gebruik van moderne teelttechnieken uitgegroeid tot de grootste ijsbergsla producent van de wereld met een omzet van USD 80 mln in 1978. Fritz Marsehall, CEO van BUD in Europa constateerde in 1970 tijdens een reis naar Senegal, dat het Senegalese klimaat zeer veel gelijkenis vertoonde met dat van Californië, Senegal geografisch dicht bij de grote Europese markt lag en dat arbeidskosten erg laag lagen. Met hulp van de Wereldbank, Zwitserse en Nederlandse banken werd door BUD Nederland het nieuwe bedrijf BUD Senegal opgericht met de Senegalese overheid als strategische partner. Het bedrijf verkreeg een scala van gunstige voorwaarden op gebied van belasting en heffingen voor im- en export voor de duur van 10 jaar.

Een gebied van 800 ha in Sebiponty op 38 km van Dakar werd onteigend voor BUD Senegal en de overheid ontfermde zich over de aanleg van grote waterputten voor de irrigatie. Naast de "eigen" activiteiten op de BUD Senegal boerderijen werd er op grote schaal met contractteelt gewerkt. Er waren specialisten uit alle delen van de wereld, irrigatiespecialisten uit Israël, teelttechnici uit de VS, Brazilië en Nederland. Er werd voor het eerst in Afrika met druppelirrigatie gewerkt, waar de Israëli bekend om staan. In de topjaren van 1974 en 1975 werd er in het winterseizoen voor ruim 12.000 ton aan groenten en fruit naar Europa gestuurd. Alles werd vercommercialiseerd via Nederland en gedurende het seizoen werd een DC-10 vrachtvliegtuig permanent ingehuurd en vloog af en aan tussen Dakar en Amsterdam, Brussel, Parijs en Stockholm.

De scheepvaart was destijds nog niet zo uitgerust met reebers zoals nu en slechts minimaal werden de producten verscheept per schip. Het gros werd door de lucht ingevlogen en de enorme hoeveelheid aan groenten en fruit van destijds is iets waar de grote Senegalese bedrijven van nu nog steeds jaloers op zijn.

BUD Senegal is hier zeker het vermelden waard, want de agrarische specialisten in Senegal van nu (wel de ouderen) hebben het vak in de praktijk allemaal geleerd tijdens de BUD Senegal periode. Met 3.000 werknemers in dienst was het destijds

de grootste private werkgever en velen van hen zijn nog actief en gebruiken de kennis en technieken van BUD Senegal.

Over het verdere verloop van het bedrijf zijn twee versies bekend. De officiële luidt dat door geldproblemen de overheid gedwongen was het bedrijf over te nemen en daarna het stuk liep op mismanagement. Men had ook niet voldoende kennis over het logistieke geheel en de vermarketing van de producten. Vele experts (oud werknemers) vertelde echter tijdens dit onderzoek dat de overheid het bedrijf nationaliseerde, en dat de buitenlanders op strategische posities verruild werden door lokale medewerkers met weinig kennis van zaken. BUD Nederland zorgde dan ook als tegenreactie dat de afnemers in Europa van de producten voorzien werden door aanvoer van andere landen en er geen animo meer was voor producten vanuit Senegal. In 1979 werd het bedrijf gesloten ondanks demonstraties van de 3.000 werknemers.

Er zijn legio andere voorbeelden van Nederlandse invloeden in de Senegalese agrarische wereld. Aldus de directeur van CSS, de suikerfabriek in Richard Toll, wordt er nu 40 jaar later nog steeds gebruik gemaakt van Nederlandse technieken voor de teelt van suikerriet. De grond in Richard Toll is behoorlijk zout en slecht voor de teelt. Hollanders hebben destijds een ingenieus systeem ontwikkeld met lager gelegen afwateringskanalisaties, zodat het water voor irrigatie het zout afvoert en er geen schade aan de teelt kan komen.

De strategie van de Wereldbank aangaande landbouw was in de afgelopen eeuw niet in het voordeel van Senegal. De filosofie heerste dat rijstbouw beter en efficiënter gedaan kon worden in de Aziatische landen, zoals Thailand en India. Senegal kon zich beter richten op andere teelten zoals katoen en aardnoten en dit leveren aan de andere landen in de wereld. Alleen deze zogenoemde "arme" teelten werden gesteund door programma's en financiering van de Wereldbank. Gelukkig heeft de Wereldbank zijn filosofie aangepast aan het begin van deze eeuw. Senegal produceert nu al een behoorlijk deel van de jaarlijkse consumptie van ongeveer 1 mln ton rijst zelf, met rendementen per hectare waar men in Azië van droomt.

In dit hoofdstuk moet zeker vermeld worden dat Nederland al decennia lang enorme hoeveelheden uien en aardappelen naar Senegal exporteert. Senegal heeft wereldwijd de hoogste uienconsumptie per hoofd van de bevolking met 27 kg per jaar. Als arm land, waar men voornamelijk in familieverband eet en ook nog eens erg pittig is de ui een ideale "opvuller" voor de maaltijd. Geld voor vlees is er veelal niet en met Maggi of Adja, peper, knoflook en piment kunnen veel uien het beetje vlees wat gebruikt wordt meer "volume" geven, zodat het een rijkelijke maaltijd lijkt. In het afgelopen seizoen van 1 september 2015 tot 1 februari 2016 heeft Senegal 150.000 ton uien uit Nederland geïmporteerd. Het Nederlandse bedrijf Breadbox verscheept in het seizoen met speciale koelschepen scheepsladingen met uien naar Dakar en een groot gedeelte komt ook met reefercontainers naar Senegal. Als

een uien- en aardappelhandelsvloot in de haven van Dakar gelost wordt, is het hele havengebied en centrum ontworpend met af en aan rijdende vrachtwagens met uien.

Rue Rafanel in het centrum vormt het hart van deze uien- en aardappelhandel. Voor een ieder op bezoek in Dakar is een wandeling door deze straat een enorme beleving. Absolute chaos doordat het verkeer door wagens compleet geblokkeerd is, sterke mannen met 3 zakken uien (75 kg) op het hoofd die alle kanten opgaan en het risico over de tenen gereden te worden door de tientallen "chariots" van de kruiers.

8. STRATEGIE VAN DE SENEGALESE OVERHEID TOT 2035

8.1 Plan Senegal Emergent (PSE)

Na de uitvoering van 2 periodes (2003 – 2010) van nationale aanpak in het kader van “Armoede Bestrijding” (DRSP), koos Senegal voor een nieuwe aanpak voor de jaren 2013 – 2017, de “Nationale Strategie voor Economische en Sociale Ontwikkeling” (SNDES). Vanuit deze strategie heeft Senegal een visie ontwikkeld genaamd *Plan stratégique Sénégal Emergent* (PSE) ofwel het strategische plan voor opkomend Senegal, wat de visie beschrijft wat aan ontwikkeling benodigd is tot aan het jaar 2035.

Binnen deze PSE heeft Senegal een korte termijn visie en planning opgemaakt met de naam *Plans d’Actions Prioritaires* (PAP) en met hulp van de Wereldbank en UNDP op 24 en 25 februari van 2014 in Parijs de z.g. *Groupe Consultatif*, georganiseerd. Dit was een ronde tafel conferentie met alle financiële instellingen en partnerlanden. De opkomst was overweldigend en de vergaderruimte van de Wereldbank in Parijs was niet voldoende, zodat de Kamer van Koophandel betrokken werd en men daar alles op grote schermen kon volgen.

De belangrijkste doelstelling van deze “*Groupe Consultatif*” was om wereldwijd alle actoren te mobiliseren en consensus te bereiken over de prioriteiten en financiering van structurele projecten voor de ontwikkeling in Senegal. Meer specifiek:

- Het aanbieden van een internationaal platform voor de strategische visie van Senegal tot aan het jaar 2035 met een planning voor korte en lange termijn
- Versterking van de relaties met donateurs, financiële instellingen en partnerschappen met de privé sector, landen en staatsfondsen en opkomende landen
- Dekking voor de extra financieringsbehoefte voor de uitvoering van het Plan van Prioritaire Acties (PAP) welke gedefinieerd zijn voor de jaren 2014 – 2018
- Het versterken van de coördinatie, harmonisatie en samenwerking tussen de staat van Senegal, de bilaterale en multilaterale en private investeerders voor de bezegeling van de wederzijdse toezeggingen
- Consensus over het strategische en juridische kader over het toezicht op de afgesproken financiële afspraken en verplichtingen

Het doel was om de financiering te verkrijgen voor het bedrag van CFA 1.853 mld (Euro 2,8 mld). Het uiteindelijke resultaat van deze *Groupe Consultatif* was in totaal CFA 3.729,4 mld., oftewel een toezegging van een kleine Euro 5,7 mld.

Ook alle reeds afgesproken projecten in Senegal en waarvoor de financiering al rond was werden in de PSE opgenomen, dus de PSE en met name dan de PAP voor de korte termijn 2014 – 2018 geven een heel goed beeld welke projecten spelen en gaan spelen in Senegal. Uit deze PAP lijst geven is hieronder alleen de

belangrijkste agrarisch-gerelateerde projecten weer, onderverdeeld in overheidsprojecten en PPP (Publieke Private Samenwerking) en welke ook nagelezen kunnen worden via de volgende link:

http://www.gouv.sn/IMG/pdf/PAP_2014-2018_du_PSE_version_definitive_commentaires_et_ANNEXES.pdf

Overheidsprojecten:

Landbouw 261,8 miljard FCFA (Euro 400 mln.), ofwel 11,1% met het accent op:

- structurering van de aardnotensector
- nationaal programma van zelfvoorzienendheid van rijst en granen in het regenseizoen
- het ontwikkelen van 3 tot 4 graan corridors en dan met name ook het heropzetten van de rijstteelt in de regio's van Tambacounda en Kedougou
- het opzetten van 150 tot 200 steunprojecten voor familielandbouw
- het werkgelegenheidsprogramma PRODAC voor jongeren door het opzetten van gemeenschappelijke landbouwboerderijen (Domaine Agricoles Communautaires - DAC)
- de aanpassing aan de veranderende klimatologische omstandigheden in perspectief van voedsel zelfvoorziening en de strijd tegen de armoede
- herdynamisatie van scholen en opleidingscentra in de land- en tuinbouw
- het opzetten van 100 tot 150 projecten voor subsectoren met hoge toegevoegde waarde, zoals transformatie en export

Publiek-Private Samenwerking (PPP)

Landbouw voor 396,6 milliards FCFA (Euro 600 mln) in principe met dezelfde inhoud als hierboven genoemd, maar speerpunten zijn:

- ontwikkeling van 3 tot 4 graan corridors.
- het opzetten van projecten voor subsectoren met hoge toegevoegde waarde.

Verder in het kader van PPP:

- ontwikkeling van infrastructuur (denk aan opslag en koeling, pakstations etc.).
- ontwikkeling van nieuwe en verbeterde zaadsoorten.
- verhoging van de productie en met name van rijst, gierst en mais.

De verdere uitwerkingen van de financieringstoezeggingen voor de PSE/PAP wordt gedaan door het nieuw opgerichte instituut BOSSE (*Bureau Operationnel de Suivi de plan Senegal Emergent*) in Dakar.

De PSE is een soort kapstok geworden, waaraan alle politieke beslissingen, nieuwe programma's en initiatieven aan opgehangen worden. Bij elke voordracht en zeker de politieke of bij nieuwsitems op televisie wordt telkens verwezen naar de PSE.

Het niet noemen of verwijzen naar PSE is "not done" en negatief nieuws over PSE, zoals verleden jaar over niet gedane of te late betalingen in het kader van PSE worden dan ook gelijk de kop ingedrukt met verklaringen van o.a. de Wereldbank en de Europese Unie. Niets mag PSE beschadigen.

8.2 Economische Partnerschapsovereenkomst (EPA)

Na 10 jaar touwtrekken is de Economische Partnerschapsovereenkomst (EPA) tussen de Europese Unie enerzijds en de West Afrikaanse staten, de Economische Gemeenschap van West Afrikaanse staten (ECOWAS) en de West Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (WAEMU) nog steeds niet geratificeerd door Nigeria en Gambia.

Sinds 1975 genieten de ACS-landen een bevoorrechte markttoegang tot de EU. De Wereldhandelsorganisatie (WTO) heeft de vrije markttoegang voor deze landen toegestaan tot 31 december 2007. Daarna moesten er nieuwe akkoorden voor in de plaats komen, waarin de ACS-landen hun eigen markten ook open moesten stellen voor Europese producten.

De Afrikaanse landen zijn namelijk bang dat zij de concurrentie met Europese producten nog niet aankunnen en willen in ieder geval de diensten buiten de akkoorden houden, omdat anders in deze Afrikaanse landen banen, bedrijven, overheidsinkomsten en openbare diensten op het spel komen te staan

De EPA met de West Afrikaanse regio bevat bepalingen over goederenverkeer, douane en handelsbevordering, het opheffen van technische handelsbelemmeringen, sanitaire/fytosanitaire maatregelen, samenwerking op gebied van landbouw en visserij en hulpmaatregelen op onder andere het gebied van handelsfacilitatie. De EPA is gericht op het realiseren van een gebalanceerde, ontwikkelingsvriendelijke handelsrelatie met goede overgangsbepalingen en de nodige asymmetrie, om recht te doen aan de bijzondere situatie van de regio die voor een belangrijk gedeelte uit Minst Ontwikkelde Landen (MOL's) bestaat.

9. ACTUELE AGRARISCHE THEMA'S IN SENEGAL

Senegal is verre van zelfvoorzienend op voedselgebied en elk jaar moeten er vele honderdduizenden tonnen graan, mais en rijst geïmporteerd worden. De grote afhankelijkheid van importen zorgt voor een scheefgetrokken handelsbalans. In de crisisjaren van 2008 met de mondiale stijging van de wereldvoedselprijzen had de bevolking het dan ook heel moeilijk en kwam zelfs in opstand. Vele demonstraties en rellen waren het gevolg en vanaf dat moment stond de lokale landbouw in Senegal weer helemaal op de kaart.

9.1 Zelfvoorziening in rijst - het programma PNAR

Per jaar wordt er voor ruim CFA 200 mld (Euro 300 mln) aan rijst geïmporteerd. Met een consumptie van 90 kg rijst per jaar per inwoner is rijst een van de belangrijkste strategische voedingsmiddelen voor de overheid in macroeconomisch en politiek opzicht. Na de voedselcrisis in 2008, waarbij de prijs voor rijst tot Euro 1,00 per kilo verdubbelde heeft de overheid diverse stimuleringsprogramma's gelanceerd :

- Programme National d'Autosuffisance en riz (PNAR) in januari 2008 ;
- Grande Offensive Agricole pour la Nourriture et l'Abondance (GOANA) - januari 2008;
- Programme de Croissance Economique (PCE) RIZ /USAID in december 2009;
- Programme d'amélioration de la productivité de la Filière Riz (PAPRIZ) in augustus 2010 (JICA).

In het kader van de PSE is het Nationaal Programma voor de Zelfvoorziening in Rijst (PNAR) gereactualiseerd en is het gas er vol op gegaan om in 2017 zelfvoorzienend te zijn. Middels onder andere het programma PRACAS wordt er naar gestreefd om in 2017 minimaal 1,6 mln ton paddy te produceren, wat na verwerking 1,08 mln ton witte rijst moet opleveren. Dit moet voldoende zijn om de Senegalese bevolking van rijst te voorzien. Dit streven wordt echter niet gehaald en steeds vaker hoort en leest men het jaar 2019 als nieuw streefjaar voor autonomie. Hieronder volgen wat grafieken hoe de vraag naar rijst en de rijstbouw zich in Senegal heeft ontwikkeld.

Er is dus nog wel een lange weg te gaan. De overheid heeft de grote importeurs van rijst om medewerking gevraagd. Minder import van rijst en medewerking om de lokaal verbouwde rijst te vercommercialiseren en door heel Senegal distribueren. Dit is door de lokale handelshuizen goed opgepakt. Moustapha Tall importeerde voorheen ruim 1/3 van de totale Senegalese rijstimport en zijn importen zijn afgenomen van 300.000 ton per jaar naar 100.000 ton per jaar. Dit geldt ook voor andere rijstimporteurs zoals Bocar Samba Dièye en Sencom SARL.

De Senegalese overheid hinkt natuurlijk wel op twee gedachten, enerzijds de enorme kosten aan deviezen van de rijstimporten, maar ook de broodnodige inkomsten van heffingen en belastingen op de rijstimporten. De politieke wil voor

zelfvoorzienendheid in rijst neemt echter toe met het verhogen van de agrarische economische activiteit en de positieve sociale spin-off als doel.

9.2 Landrecht en hervormingen

In Senegal zijn er honderdduizenden boeren die hetzelfde stukje land bewerken, waarop hun grootvaders ook al verbouwden. Deze boeren zien het stuk land als hun eigendom, maar hebben geen enkel bewijs of eigendomsrecht op dit stuk land en kunnen het zomaar kwijtraken als het land "vergeven" wordt aan een ander.

Het grootste probleem voor de lokale boeren voor de teelt of eventuele uitbreiding is de toegang tot krediet. De banken eisen garanties, het land waarop al generaties verbouwd wordt kan niet als garantie dienen en verdere middelen heeft de lokale boer veelal niet. Hervormingen zijn noodzakelijk.

In Senegal met 14 miljoen inwoners waren er tot en met 2015 slechts 103.000 landeigendomstitels afgegeven en is 95% van al het land in handen van de Senegalese overheid.

De Senegalese overheid wil dit percentage drastisch gaan verlagen en de toegang tot gebruik, pacht en eigendom van land gaan versoepelen. Dit is niet alleen belangrijk voor de agrarische sector, maar betreft alle sectoren van industrie tot toerisme. Begin 2015 heeft president Macky Sall verklaard voor het eind van 2015 de nodige hervormingen te gaan doorvoeren, maar de complexe situatie zorgt ervoor dat dit nog steeds niet gebeurd is.

De *Commission Nationale de Réforme Foncière* (CNRF) is belast met het het overleg met alle bevolkingsgroepen in alle delen van Senegal over deze kwestie. In de missie van de CNRF staat omschreven het analyseren van de van kracht zijnde wet- en regelgeving, de voorstellen voor wijzigingen; het identificeren van de beperkingen en de oprichting van een aantrekkelijk juridisch- en institutioneel kader, het verstrekken van garanties aan investeerders en het waarborgen van de veiligheid en sociale vrede door middel van een goed beheer door de overheid en lokale autoriteiten.

Er zijn al vele verbeteringen doorgevoerd, zo kan bijvoorbeeld de aanvraag voor een bouwvergunning nu al online ingediend worden. Echter de echte hervormingen laten nog op zich wachten gezien de enorme complexiteit. Verwacht is dat de hervormingen vooral zullen bestaan uit het versimpelen en versnellen van de hieronder beschreven stappen.

Voor een ieder die land wil hebben voor agrarische activiteiten, van de lokale boer tot de Hollandse kweker, moet na identificatie van het stuk land een aanvraag indienen bij de gemeente voor het gebruik van het stuk land. Na de positieve beoordeling wordt er door de gemeente een beschikbaarheidsstelling of "deliberatie" afgegeven.

Koop of pacht is nog niet mogelijk, er zal eerst een "deliberatie" afgegeven moeten worden en activiteiten worden ontplooid alvorens men het pachten van het land kan gaan onderhandelen bij de "Service des Impots et Domaines".

Eenmaal met de pachtovereenkomst op zak is de volgende stap het kopen van het land te gaan uitonderhandelen met de directie van "Service des Impots et Domaines" of bij grote stukken land direct met het Ministerie van Economie en het Ministerie van Financien.

9.3 Voedselzekerheid en lokale agrarische problematiek

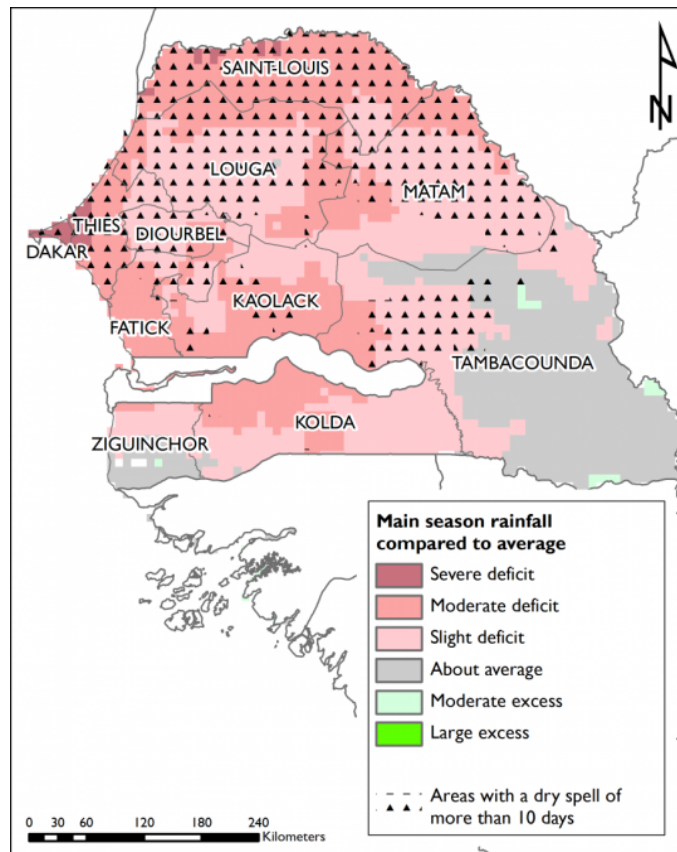
Het overgrote deel van het in Senegal geconsumeerde voedsel wordt lokaal geproduceerd. Waar de grote agrarische bedrijven zich voornamelijk richten op de export van het waar, zijn het de lokale boeren die de bevolking moet voeden.

- Jaarlijkse regenval

Het overgrote deel van de lokale boeren verbouwen de gewassen alleen tijdens het regenseizoen en zijn totaal afhankelijk van de hoeveelheid gevallen regen tijdens het regenseizoen. In 2015 was er bijzonder veel regen gevallen en de oogsten waren overvloedig. Ook voor 2016 zien de oogstresultaten er goed uit. Echter het jaar 2014 was een slecht jaar met heel weinig regen. De monitoring van de voedselzekerheid in Senegal wordt onder andere verzorgd door FEWS NET (Famine Early Warning Systems Network/USAID). In een publicatie op 3 december 2014 werd een waarschuwing gegeven over de voedselzekerheid in Senegal, aangezien de oogsten ruim onder het gemiddelde zouden uitvallen en waardoor er grote voedselschaarste zou zijn in de eerste helft van 2015.

Gezamenlijke oogstbeoordelingen van het CILSS (Comité permanent Inter-Etats de Lutte contre la Sécheresse dans le Sahel) met FEWS NET gaven als resultaat een 45% mindere oogst dan het gemiddelde van de afgelopen 5 jaar voor de belangrijkste basis voedingsproducten mais, gierst en rijst en de cashcrops (aardnoten en katoen).

Ondanks de hulp van de Senegalese overheid met de beschikbaarstelling van betere zaden en andere inputs waren de gevolgen van de weinige regenval enorm en de Senegalese overheid en Internationale instellingen waren vanaf januari 2015 druk in de weer met voedselsteun voor mensen en dieren.

Overzichtskaart Regenval 2014 (bron: FEWSW NET)

In mei 2015 bevonden 850.000 personen in het midden en noorden van Senegal zich in de crisisfase (IPC fase 3). Deze fase houdt in dat de mensen moeite hadden om aan hun voedselbasisbehoeften te kunnen voorzien om te overleven. Een goed gerichte hulp op korte termijn was dan ook dringend nodig om deze situatie op te lossen.

Naast de slechte oogstresultaten levert de weinige regenval werkloosheid op in de landbouw. Doordat er ook veel minder vegetatie op het land groeit, wat dient als voer voor de beesten, wordt de veeteelt ook hard getroffen. Een logisch gevolg is migratie naar andere gebieden, zoals naar Mauritanië, of een overstap naar andere sectoren, zoals de visserij, al brengen deze stappen duidelijke uitdagingen met zich mee. Ook kunnen deze werklozen naar de grote steden trekken en het is gebleken dat deze mensen niet snel weer teruggaan naar hun oorspronkelijke leefgebieden, wat een verlies betekent voor de economische potentie van het gebied.

Ieder jaar is het maar afwachten wat het regenseizoen gaat brengen en bij onvoldoende regen zijn er honderdduizenden mensen met voedselschaarste in het tweede kwartaal van het daarop volgend jaar.

In Senegal zijn er tekorten voor alle agrarische hoofdgewassen. Zonder import zal er niet voldoende van een product in Senegal aanwezig zijn. De grotere agrarische spelers zijn niet echt geïnteresseerd in het telen van deze hoofdgewassen en het zal van de gewone boeren moeten komen. De volgende aspecten dragen bij aan de

verbetering van de huidige situatie voor de lokale boer en de tekorten aan agrarische hoofdgewassen:

- Toegang tot krediet

Speciaal voor de kleine boeren is het onmogelijk om krediet te verkrijgen. De lokale banken, zoals CNCAS en SGBS geven amper krediet en dan ook nog alleen als er een instelling garant voor staat. Dit heeft alles te maken met de nog niet geregelde wetgeving op gebied van het landrecht.

- Toegang en kosten voor water en infrastructuur

De kleine boeren hebben meestal geen faciliteiten van water voor irrigatie en zijn geheel afhankelijk van de natuurlijke regenval. De overheid werkt met man en macht aan zoveel mogelijk land teeltklaar te maken voor buitenlandse en nationale investeerders en ook voor de gewone boer. Daarnaast zou de Senegalese overheid zich over heel Senegal meer moeten richten op aansluiting van de boeren op het elektriciteitsnetwerk, waardoor zij niet meer de dure generatorsets en brandstof hoeven te gebruiken. Ook zou de aanleg van retentiebekkens door het gehele land de gewone boer enorm helpen buiten het regenseizoen om te gaan telen, de nationale voedselzekerheid zal daardoor toenemen en de inkomsten van de boer en zijn levensstandaard verbeteren.

- Weinig tot geen mogelijkheden voor lokale opslag

Het ontbreekt door heel Senegal aan deugdelijke droge en insectenvrije opslag. De grotere agrarische bedrijven hebben voldoende faciliteiten, maar voor de gewone boer is dat niet het geval en de producten worden naast het veld of ergens in de dorpjes opgeslagen.

- Hoge kosten van 'inputs'

Ondanks dat vele agrarische inputs door de Senegalese overheid gesubsidieerd zijn, is de factor 'inputs' voor de gewone boer een hekel punt. Toegang tot betere en goedkopere 'inputs' zal de huidige situatie verbeteren.

- Technische kennis

In Senegal, waar 70% van de bevolking direct of indirect in de agrarische sector wordt kennis veelal overgedragen van vader op zoon. Echter de gedateerde manier van telen is natuurlijk niet de toekomst en er zal nog meer geïnvesteerd moeten worden in goede opleidingen en met name dan voor de jongeren, die in de toekomst de economie moeten gaan dragen.

Het ontbreekt de boeren van Senegal de land- en tuinbouw op een zakelijke manier te benaderen en weinig hebben gevoel voor marketing, zodat de kans op het doorgroeien van een kleine boer naar een middelgroot of groot bedrijf dan ook zeer

klein is. Opleiding en specifiek voor jongeren zal dan ook het motto van de overheid moeten zijn.

- Toegang tot agrarische machines

Het gebruik van tractoren, sproei-equipment en maai-dorsers is voor de meeste boeren totaal onbereikbaar. De factor arbeid wordt door de stroom van migranten naar de steden steeds schaarser en duurder en qua kostprijs kan het niet meer opboksen tegen het machinaal bewerken van het land. Zeker de overheid zal zich nog meer moeten gaan richten op het tegen lage kosten beschikbaar stellen van agrarisch materiaal. Met de lopende programma's van dit moment gaat het te langzaam en de ontplooiing van activiteiten van ondernemers op dit vlak zijn niet echt te verwachten. Zonder het machinaal bewerken van het land zal het moeilijk zijn naar 2 teelten per jaar te gaan.

- Hoge kosten van energie

De hoge kosten van energie worden ook vaak als argument gebruikt. Men stelt dat door gebruik van zonnepanelen en windmolens de algehele prijs voor energie in Senegal zal dalen. Op dit moment is de prijs per kWh een van de hoogste in Afrika, doordat elektriciteit op dit moment voornamelijk opgewekt wordt door generatoren die op diesel draaien. Mogelijk met de vondst van grote gas- en olievoorraden in Senegal zal de prijs - op termijn - gaan dalen.

- Noot

Wel zal de overheid goed rekening moeten gaan houden met de klimatologische veranderingen en de milieuproblematiek. Belangrijk voor goede oogstresultaten zijn de kwaliteit van het irrigatiewater, de vruchtbaarheid van de grond en de gezondheid van de plant, zolang de temperatuur maar niet te hoog is. Het irrigatiewater zal beschermd moeten worden tegen de verzouting van de rivieren en het land, de algengroei door de toenemende temperatuur en ziektes in zijn algemeenheid.

10. DE AGRARISCHE SECTOR – INSTITUTIONEEL

Geconfronteerd met de druk van de groeiende bevolking en de stedelijke migratie is de landbouw nooit nationaal breed erkend geweest als een effectieve manier voor het scheppen van werkgelegenheid, voedselzekerheid, armoedebestrijding en het economische herstel. Bewust van de urgentie van deze problematiek heeft de overheid de landbouw ingezet als motor binnen de ontwikkelingsstrategie van het land. Dit wordt bevestigd door het Plan Senegal Emergent (PSE) als overkoepelend programma, maar ook specifieke programma's zoals het PRACAS.

10.1 Het Ministerie van Landbouw

Onder leiding van president Macky Sall en zijn minister president Mouhamed Ndione valt het overgrote deel van de verantwoordelijkheden in de agrarische sector onder het Ministerie van Landbouw (officieel *Ministère de l'Agriculture et de l'Équipement Rural*) of MAER in de volksmond.

De huidige minister is Dr. Papa Abdoulaye Seck, specialist in landbouwbeleid en strategieën. Alvorens tot minister benoemd te worden was hij de CEO van AfricaRice, een vooraanstaand onderzoekscentrum. Daarvoor was hij directeur van ISRA (Institute Senegalaise de Recherche Agricole), het belangrijkste agrarische onderzoekscentrum van Senegal. Hij wordt beschreven als een zeer vakkundig persoon, niet te politiek actief maar wel zeer bewogen. Om de rijst in juni 2015 voor het regenseizoen op tijd te oogsten en in de schuren te halen trok hij zelf naar Saint Louis om daar persoonlijk voor weken lang de dorsmachines te regelen en het vervoer naar de opslag en de rijstpellerijen. Dit soort acties heeft hem zeer populair gemaakt, zeker onder de boeren.

Interessante onderdelen van het kabinet van de Secretaris-Generaal zijn:

- Bureau voor professionele agrarische opleidingen
- Bureau voor communicatie en samenwerking met de boerenorganisaties
- Bureau voor agrarische wetgeving (zeker nu het landrecht hervormd wordt)
- Bureau voor studies en planning

Het Ministerie van Landbouw heeft de volgende afdelingen:

- Directoraat Landbouw
- Dienst Plantbescherming
- Bureau voor Retentie Bekkens en Kunstmatige Meren
- Afdeling Tuinbouw
- Afdeling voor Agrarische Analyses, Voorspellingen en Statistieken
- Afdeling voor Modernisering van Apparatuur
- Afdeling voor Financiering en Partnerschap met Organisaties
- Directoraat van Algemene Administratie en Apparatuur

Het Ministerie van Landbouw omvat ook de Veterinaire Dienst; van belang voor de certificatie in verband met de importeisen van eendagskuikens en broedeieren maar ook levend vee.

De belangrijkste afdeling waar de Nederlandse bedrijven in de agrarische sector mee te maken kunnen hebben is de Dienst Plantenbescherming.

10.1.1 Dienst Plantbescherming (Direction de la Protection Vegetaux)

De Dienst Plantbescherming of wel DPV in de volksmond is gevestigd op een ruim terrein net buiten Dakar in Thiaroye Mbaou. Het geheel omvat het kantoor, 3 grote laboratoria gebouwen en de diverse garages en opslagplaatsen.

De huidige directeur van DPV is Dr. Emile Victor Coly. De chef de bureau is de heer Samba Diao Ba en reeds 30 jaar werkzaam bij DPV. De doelstellingen van de DPV zijn:

- De bescherming van de gezondheid van planten en plantaardige producten;
- Gezondheidscontrole van planten en andere plantaardige producten, met inbegrip van zaden, stekken, knollen en wortels bij de landsgrenzen;
- Monitoring van zwermen ongedierte door de oprichting van een nationaal netwerk van meetstations en het doen uitgaan van agrarische waarschuwingen;
- De gerichte uitvoering van acties en bestrijdingen tegen plagen van gewassen in communicatie, met name de plattelandsbevolking;
- De ontwikkeling van geïntegreerde bestrijdingsmethoden aangepast aan ecologische zones van het land;
- Opleiding en informatie van de fyto-sanitaire landelijke belanghebbenden (toezichthouders, boerenorganisaties, dorpscontrole commissies);
- De ontwikkeling en toepassing in samenwerking met de betrokken structuren, wet- en regelgeving inzake gewasbeschermingsmiddelen en de bestrijding van vijanden van gewassen in teelt en reeds geoogst;
- Het onderhouden van de betrekkingen met nationale en internationale organisaties die werkzaam zijn op het gebied van de bescherming van planten;
- Het toezicht op de ontwikkeling en uitvoering van landbouwonderzoeksprogramma's voor gewasbeschermingsmiddelen

De DPV is opgedeeld in twee divisies:

De eerste divisie dient ter preventie van verwoestingen door insecten en indien noodzakelijk ook het daadwerkelijk bestrijden van deze insectenplagen.

De andere divisie is multifunctioneel en omvat:

- Het communiceren van relevante agrarische informatie omtrent ziektes, insecten en vogels. DPV heeft 8 centra in Senegal, onderling verbonden qua communicatie, zodat er snel een alert uitgestuurd kan worden.
- Gewasbescherming en eventuele bestrijding
- Quarantaine middelen en fytosanitaire certificatie

De DPV begeleidt ook bedrijven voor het certificeren van GlobalGap, een procedure van minimaal vier maanden. Deze procedure bestaat uit een volledige intake en registratie in het begin, diverse bezoeken aan de aanvragen en onderzoeken en voorlichting omtrent hygiëne, organisatie, gebruik van gewasverbeteraars en de opslag, track and trace, behandeling van eindproduct, verpakking en logistiek. Tijdens de teelt worden er minimaal vier bezoeken door DPV afgelegd alvorens er gecertificeerd kan worden.

Als compensatie voor haar diensten ontvangt DPV een export belasting van CFA 1.000 per ton, of wel Euro 1,50 per ton. Deze vergoeding dekt de kosten natuurlijk niet en naar verluidt heeft de directeur dhr. Coly bijna een dagtaak om in Dakar op het ministerie gelden te krijgen voor het draaiende te houden van DPV.

DPV probeert ook zo goed mogelijk om te gaan met pesticiden. De verantwoordelijke man voor chemicaliën dhr Ousamane Diene heeft een volledige voordracht gegeven hoe DPV omgaat met de diverse vijanden en welke producten ingezet worden. Voor de Nederlandse bedrijven zijn er op dit vlak helaas geen mogelijkheden.

TEELTBEDREIGINGEN IN SENEGAL				
Type	Algemene Naam	Wetenschappelijke Naam	Teelten	Gebruikte Pesticide
Sauteriaux (SPRINK HANEN)	Criquet pèlerin	<i>Schistocerca gregaria</i>	Alle teelten	Dursban, le Pyrical et le Fenycal.
	Criquet sénégalais	<i>Oedaleus senegalensis</i>		
	Criquets arboricoles	<i>Anacridium melanorhodon</i>	Aardnoten, maïs, sorgho en bomen (mango, cashew,...)	En lutte biologique, on utilise le Green Muscle
		<i>Ornithacris cavroisi</i>		
	<i>Acanthacris ruficornis</i>			
Chenilles (RUPSEN)	Chenille poilue du niébé	<i>Amsacta moloneyi</i>	Bonen, aardnoten...	Dursban, le Pyrical et le Fenycal
	Chenilles légionnaires	<i>Spodoptera spp</i>		
	Noctuelle a dos de diamant	<i>Plutella xylostella</i>	Kool	
Mouches VLIENGEN)	Mouche des fruits	<i>Bactrocera dorsalis (ex invadens)</i>	Mango en overig fruit	MAL'Attrap
	Mouche méditerranéenne des fruits	<i>Ceratitits capitata</i>	Peper, paprika...	Titan, Dimethoate
	Mouches blanches	<i>Aleurodicus dispersus</i>	Tuinbouw en Fruitteelt	Confidor
<i>Bemisia tabaci</i>				
Oiseaux (VOGELS)	Le travailleur à bec rouge	<i>Quelea quelea</i>	Rijst, sorgho, gierst	Fenthion
	Le moineau doré	<i>Passer luteus</i>		
	Le gendarme du village	<i>Ploceus cuculatus</i>		

De vogeltjes *Quelea Quelea* en *Passer Luteus* zien er uit als lieve onschuldige vogeltjes, maar deze zijn een regelrechte ramp voor de boeren. Deze vogeltjes komen in zwermen van honderdduizenden en soms wel miljoenen en eten ongeveer 6 à 8 gram voedsel per dag. Boeren van graangewassen lijden soms wel van 10% tot max. 15% oogstverlies door deze vogels. DPV heeft in het seizoen bijzonder veel werk aan de bestrijding van deze vogels. Beide vogelsoorten slapen 's nachts massaal in slechts enkele bomen en DPV komt 's nachts met materieel en bespuit met Fenthion deze bomen met vogels. S'ochtends komt DPV weer terug, telt de lijkes en begraaft deze in de grond.

Quelea Quelea (Bron: Wikipedia)

Passer Luteus (Bron: Wikipedia)

Voor de behandeling van bioteelten wordt vnl. het product 'Greenmuscles' ingezet, waarover DPV zeer te spreken is. Ze proberen nu meerdere chemicaliën te vervangen door biopesticiden. Aldus dhr Diene bedraagt de procedure voor het importeren van de chemicaliën minimaal 4 maanden, aangezien het diverse afdelingen van het ministerie moet passeren. Ook zijn de voorraden van het product bijzonder laag vanwege geldgebrek. De laatste sprinkhanenplaag was in 2004 en had desastreuze gevolgen voor Senegal. Al ruim 10 jaar is het niet meer voorgekomen, maar indien er weer een plaag komt zal DPV heel weinig kunnen doen. Men is dan afhankelijk van acties van internationale instellingen om bestrijdingsmiddelen beschikbaar te stellen.

De DPV heeft aangegeven dat financiën een uitdaging zijn voor de organisatie, hetgeen tijdens een bezichtiging van de werkplaatsen en de opslagplaatsen werd bevestigd. Van het grotere bestrijdingsmaterieel zijn er maar 19 units operationeel inzetbaar en 57 units buiten gebruik. De producent van het overgrote deel van de units (Engelse makelij) is failliet gegaan en onderdelen zijn niet meer beschikbaar. Er is geen geld om over te stappen naar een ander fabrikant en men probeert nu maar zoveel mogelijk units operationeel te houden. Ook de voorraad vaten met chemicaliën om de eventuele sprinkhanenplaag te bestrijden was niet indrukwekkend.

Het was spijtig dit te moeten constateren, want DPV is zeer welwillend en heeft ook de noodzakelijke kennis in huis en een functionerende organisatie. Het is van

belang voor de gehele agrarische sector in Senegal om middels een rehabilitatie programma DPV weer op de rails te zetten, zodat ook de Nederlandse telers in Senegal en importeurs vanuit Nederland daar van kunnen profiteren.

10.2 Landbouw Agentschappen en Opleidingen

Er zijn meerdere agentschappen van het Ministerie van Landbouw en zeker de aanwezigheid en het niveau van scholing en opleidingen is interessante informatie. Voor de overzichtelijkheid zijn alle instituten voor opleidingen op gebied van land- en tuinbouw in hoofdstuk 12 ondergebracht. De landbouwagentschappen ANIDA en ASEPEX zijn eveneens interessant voor het Nederlandse bedrijfsleven. Importeurs van Senegalese AGF zullen in eerste instantie contact opnemen met het ASEPEX, alvorens zij verder doorgeleid worden naar de lokale productiebedrijven van groenten en fruit. Het agentschap ANIDA kan mogelijk gelijk een eerste aanknopingspunt zijn voor lokale teelt door Nederlandse kwekers.

10.2.1 Nationaal Agentschap voor Agrarische Integratie en Ontwikkeling - Agence National d'Insertion et de Developement Agricole (ANIDA)

ANIDA is een zeer actief agentschap, interessant voor Nederlandse telers en werkzaam door heel Senegal met de oprichting en het beheren van boerderijen. ANIDA is opgericht in 2006 en het laatste decreet van 2011 noemt als missie de terugkeer van jongeren naar de agrarische sector. Dit als bestrijding van de jeugdwerkeloosheid, de leegloop van het platteland en het tegengaan van jongeren richting de illegaliteit of het ondernemen van de gevaarlijke oversteek met bootjes naar Europa.

In deze context is ANIDA een strategisch agentschap om een grote bijdrage te leveren aan de plattelandsontwikkeling in Senegal, met daarbij inbegrepen de transformatie en de modernisering van de landbouw. Gezien de goede resultaten in de laatste jaren en de effectiviteit wordt ANIDA via de overheid gesteund door bilaterale programma's van Spanje (Casamance), Italië (Bassin Arachidier) en Brazilië, evenals door de Afrikaanse Ontwikkelings Bank (ADB).

ANIDA heeft nu 20 grotere boerderijen (20 tot 50 ha land) en 14 kleinere dorpsboerderijen. ANIDA beperkt zich niet alleen tot landbouw, maar omvat eveneens aquacultuur, pluimvee, veeteelt, groente en fruit. De directeur El Hadji Malick Sarr van ANIDA wil middels de diverse internationale samenwerkingsverbanden een honderdtal nieuwe kleinere agro-pastorale dorpsboerderijen creëren met elk enkele hectares land. De nieuwe missie luidt:

- het oprichten van moderne geïntegreerde landbouwboerderijen en DAC's (Domaines Agricoles Communaitaires - landbouwgemeenschappen) voor de bevordering van een harmonieuze en duurzame landbouwontwikkeling.
- de bevordering van particuliere initiatieven in de agro-bosbouw-pastorale gebieden.

De interventie van ANIDA als instrument van de overheid draait om 4 assen:

- het implementeren van diversiteit bij de bestaande ANIDA landbouwboerderijen met aquacultuur, bosbouw en veeteelt.
- de bevordering en modernisering van kleine familiebedrijven.
- het ondersteunen van particuliere initiatieven.
- de bevordering van de DAC's landbouwgemeenschappen.

De directeur El Hadji Malick Sarr voorspelt met de sterke groei van de activiteiten in de komende jaren duizenden Senegalese jongeren te kunnen plaatsen en dat ANIDA een rol van betekenis gaat spelen in de voedselvoorziening in Senegal.

ANIDA is een interessante partij voor Nederlandse telers, die in Senegal willen gaan produceren. Het Nederlandse bedrijf kan een overeenkomst aangaan met een van de ANIDA boerderijen voor de contractteelt van het gewenste product. Men huurt het land van de boerderij en koopt de technische ondersteuning en arbeid evenals lokaal de meststoffen enz.

Een voorbeeld zijn de Italiaanse handelaar Maximiliano en zijn zoon Luc, die gedeeltelijk in Senegal woont en die op 30 hectares sperziebonen teelt op de ANIDA boerderij in de buurt van Mboro. Hij huurt het land van ANIDA, levert het zaad aan, koopt extern de teeltbegeleiding in (in dit geval bij lokale technici) en maakt afspraken met ANIDA over de factor arbeid en productverwerking. Na de oogst gaat het product per vrachtwagen in 8 dagen naar Milaan.

10.2.2 Agence sénégalaise de Promotion des Exportations (ASEPEX)

■ agence sénégalaise de promotion des exportations

Van wezenlijk belang is het agentschap ASEPEX. Dit overheidsorgaan werd in 2005 opgericht met als doelstelling het ondersteunen van de continue ontwikkeling en het vergroten van de diversificatie van de Senegalese export. De specifieke taken van ASEPEX zijn o.a. :

- het versterken van de exportcapaciteit van Senegalese bedrijven;
- het ontwikkelen van informatieproducten en diensten op buitenlandse markten;

- het ontwikkelen van producten en ondersteunende diensten alsmede ondersteuning voor de export bedrijven;
- de controle op de herkomst van de producten en uitgifte van certificaten van oorsprong (CVO) voor de exporteurs;
- het ontwikkelen van producten (marketing, promotie en communicatie) voor zakelijke mogelijkheden en ondersteuning van bedrijven in buitenlandse markten;
- het bevorderen van het aanbod van adviesdiensten, expertise, logistieke diensten, verzekeringen etc. op het gebied van export;
- de samenwerking van de private sector en de overheid te verbeteren.

ASEPEX heeft buitenlandse ondersteuningskantoren in Rabat, Madrid, Parijs, Brussel, Kaapstad, Washington, Doha en Beijing, welke gevestigd zijn in de Senegalese ambassades en consultaten. ASEPEX neemt verder deel aan de fruitlogisticabeurs in Berlijn, Antalya 2016 en de SIA 2016 in Parijs. Ondersteuning van ASEPEX wordt ondermeer al jarenlang verzorgd door het Nederlandse CBI (onderdeel van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, RVO) op het gebied van capaciteitsopbouw, IT, netwerken en beursdeelnames.

10.3 Publieke Instellingen

Het Ministerie van Landbouw (MAER) heeft een tweetal publieke instellingen, waarop hieronder nader wordt ingegaan.

10.3.1 Senegalees Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek (ISRA)

Het Senegalees Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek (ISRA) met diverse locaties in Dakar en Saint Louis is het allerbelangrijkste onderzoekscentrum voor de agrarische sector in Senegal. Het centrum werd in eerste instantie opgericht voor onderzoeken op het gebied van de traditionele Senegalese gewassen, maar als gauw kreeg het een leidende rol als onderzoeksinstelling naar de ontwikkeling van nieuwe rassen van rijst en later het kweken van de diverse rijstzaden. Als belangrijkste instelling op agrarisch gebied is het aan ISRA om alle internationale contacten met de diverse andere onderzoeksinstellingen te onderhouden. Tijdens bezoeken aan het lommerrijke hoofdkantoor van ISRA in Bel-Air, Dakar, waren er veel internationale en lokale onderzoekers aan het werk met een scala aan opdrachten. Door deze leidende rol wordt ISRA meer en meer betrokken op andere vlakken, zoals het transformeren van fruit en ook voor vraagstukken op gebied van veeteelt. ISRA is voor Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen belangrijk door de vele uitgevoerde agrarische onderzoeken, de bijbehorende rapportages en de mogelijkheid om lokaal onderzoek te laten plegen.

10.3.2 Nationaal Instituut van Bodemkunde

In het Nationaal Instituut van Bodemkunde, gevestigd in Hann Mariste in Dakar, kan men bodemmonsters laten analyseren. Dit is mogelijk interessant voor de Nederlandse ondernemers. Over de kwaliteit van de resultaten zou niet iedereen het eens zijn. Beter kan men naar het hierboven beschreven ISRA gaan, waar op

het complex een Franse NGO genaamd IRD gevestigd is, die de analyses goed (maar wel basic) en tegen een kleine vergoeding op korte termijn uitvoert.

10.4 Staatsbedrijven en semi-overheidsbedrijven

In Senegal zijn er een aantal staatsbedrijven en semi-overheidsbedrijven, welke hierna besproken worden. Deze bedrijven zijn interessant aangezien ze een zeer belangrijke rol spelen in de Senegalese agrarische sector. SUNEOR, als verwerker van aardnoten, heeft een vooraanstaande plaats in de keten met invloed op het inkomen van miljoenen boeren. SAED en SODAGRI zijn bedrijven belast met de aanleg van nieuwe infrastructuur voor land- en tuinbouw. SODEFITEX is belast met de coordinatie van katoenbouw en de export van katoen, terwijl ANCAR een belangrijk adviesorgaan is voor lokale boeren.

Liste des analyses - Tarifs externes 2011 (par échantillon)

SOLS

	TARIFS EN €	TARIFS EN F CFA
Prise en charge	4,8	3150
Préparation (séchage, tamisage, broyage)	5,5	3600
Analyse granulométrique (argiles, limons, sables)	36,5	24000
Point de frittissement	3	2000
Densité réelle	7	4600
PH H2O/KCl	4,7	3100
Conductivité	4,7	3100
Salinité	4,7	3100
Azote kjeldahl	11,2	7400
CâN par CHN	20,4	13400
Azote assimilable	14,5	9500
Carbone organique	11,2	7350
Phosphore total	14	9200
Phosphore assimilable	14	9200
Calcaire total	5	3300
Extrait(pH/EC)	7	4600
Extrait complet (pH,EC,Cl,SO4,Ca,Mg,Na,K)	68	44600
Bases échangeables	45,5	30000
Capacité d'échange	23	15000
Analyse totale acide	113	74000

Laboratoires des Moyens Analytiques – US 191 IMAGO

Centre IRD / ISRA de Bel Air
Route des hydrocarbures – BP 1386
CP 18524 Dakar – SENEGAL

TARIFS EXTERNES 2007

Tel : (00 221) 849 36 40 / Fax : (00 221) 832 16 75 / courriel : lama@ird.sn

Bron: Hans Ham

10.4.1 SUNEOR

SUNEOR is een verhaal apart en het bedrijf heeft een lange historie. Het Franse Lesieur Afrique werd in 1975 genationaliseerd en is verder gegaan onder de naam SONACOS (Société nationale de commercialisation des oléagineux du Sénégal). Vanwege grote problemen in de aardnoten bedrijfstak is SONACOS in maart 2005 geprivatiseerd en een consortium onder leiding van de ADVENS groep uit Parijs heeft het bedrijf overgenomen. De eigenaar van Advens is de in Senegal geboren Libanees Abbas Jabar. De nieuwe bedrijfsnaam SUNEOR is de samenvoeging van twee woorden Sunu en Or en wat "ons goud" betekent.

In de hoogtijdagen van 2007 tot aan 2010 was het bedrijf de mondiale leider als het om de export van notenolie ging en exporteerde het bedrijf het restproduct

“tourtaux” (“pindacake) naar S. Nazaire in Frankrijk en Birkinham in Engeland voor de diervoederindustrie.

De aardnotensector is enorm belangrijk voor Senegal omdat het inkomen geeft aan 4 miljoen mensen. Het is dan ook van uiterst belang dat er in de keten een goed verwerkingsbedrijf zit, die alle geteelde aardnoten kan afnemen en op tijd een goede vergoeding aan de boeren uitbetaald. In het begin van 2016 heeft Abbas Jaber echter de handdoek in de ring gegooid en is uitgebreid in de openbaarheid geweest met mededelingen dat hij jammer genoeg er niet in geslaagd is de sector rendabel te maken en dat hij een ieder die nog wat uit heeft staan bij SUNEOR op persoonlijke titel zal vergoeden. De overheid heeft de regie over het bedrijf teruggenomen en heeft de voormalig directeur van het elektriciteitsbedrijf SENELEC, dhr. Pape Dieng, als nieuwe directeur aangesteld. Men wil het bedrijf nu gaan tenderen, alhoewel er geruchten gaan dat het onderhands al reeds van de hand gedaan is aan een handelsbedrijf uit Singapore.

De verwerkende industrie in deze aardnotensector is enorm belangrijk voor het inkomen van veel mensen in Senegal. Ingrijpen van de overheid zou daarom op zijn plaats kunnen zijn.

In Kaolack, het centrum van de aardnotenindustrie in Senegal, worden nu twee nieuwe bedrijven voor de verwerking en het persen van aardnoten opgestart. Net buiten Kaolack is in 2016 ook het Nederlandse Houz International uit Amsterdam onder de naam van Nutsdusen sarl een verwerkingsbedrijf van aardnoten gestart. Het bedrijf heeft een verwerkingscapaciteit van 20.000 ton per jaar. Door grote aandacht aan de selectie van het eindproduct te schenken zijn ook buitenlandse markten met strengere eisen binnen bereik.

10.4.2 Nationaal Bedrijf voor de Ontwikkeling van het Land van de Senegal Rivier Vallei (SAED)

SAED staat voor Société nationale d'Aménagement des Terres du Delta et de la Vallée du Fleuve Sénégal. Het is in 1965 opgericht en gevestigd in Saint Louis in het noorden van Senegal. SAED is de overheidsvertegenwoordiger en uitvoerende- of opdracht gevende instantie als het gaat om land- en waterkundige werken en projecten. Dit is inmiddels een dynamisch bedrijf met volop activiteiten voor de diverse lopende programma's van de Senegalese overheid en de internationale instellingen. Aan geld geen gebrek en bij SAED werken nu dan ook de grootste specialisten op de diverse gebieden, die vanuit heel Senegal gerekruteerd zijn.

SAED vervult de rol van opdrachtgever en eindcontroleur voor het teeltklaar maken van al het land, dat geïdentificeerd is voor de diverse programma's. Het bedrijf heeft een groot aantal landmeters in dienst die alles in kaart moeten brengen, evenals meerdere sociologen, die in gesprek moeten gaan met alle dorpjes om hen op de voordelen te wijzen het land te gaan gebruiken voor moderne teelt. Tevens moeten zij overbrengen dat buitenlandse bedrijven wellicht agrarische activiteiten gaan ontplooiën op het land dat al generaties door hen in gebruik is, en hen overtuigen van de voordelen voor de lokale bevolking, zodat zij akkoord gaan met de nieuwe ontwikkelingen. Van de landmeters leerden we dat al het land in noord Senegal in kaart is gebracht en dat bedrijven op zoek naar land om te telen zeker een bezoek aan SAED moeten afleggen. Ook is er bij SAED vanwege diverse publicaties redelijk veel kennis op gebied van teelt. Bij de mogelijke zoektocht naar speciale grondsoorten voor specifieke teelten kan men ook bij SAED terecht.

10.4.3 Nationaal Bedrijf voor de Agrarische Ontwikkeling en Industrie (SODAGRI)

SODAGRI (Société de Développement Agricole et Industriel du Sénégal) is de tegenhanger van SAED maar dan alleen verantwoordelijk voor het zuidelijke en oostelijke deel van Senegal. Behalve dan de PNAR (zelfvoorzienendheid in rijst) lopen er in deze delen van het land geen programma's en komt het bedrijf dan ook amper in het nieuws. Vanwege de onbelangrijkheid van SODAGRI voor de Nederlandse bedrijven is daar verder geen aandacht aan gegeven in deze studie.

10.4.4 Nationaal Bedrijf voor de Ontwikkeling van Textielvezels (SODEFITEX)

SODEFITEX is een zeer belangrijk bedrijf in Senegal en wordt in hoofdstuk 12.3 dan ook uitgebreid beschreven.

10.4.5 Nationaal Agrarische Raad voor Landbouw en Platteland (ANCAR)

ANCAR (Agence National de Conseil Agricole et Rural) is gevestigd in Thies en is een belangrijke instelling voor de gewone Senegalese boer. Voor zijn teeltadviezen kunnen boeren bij de specialisten van ANCAR terecht en voor een kleine vergoeding (meestal alleen brandstof) komt men ook bij de boer het land of de teelt bekijken.

ANCAR heeft dependances in de meeste agrarische gebieden van Senegal en is het beste alternatief als er problemen zijn met het verbouwen van rijst, aardnoten, katoen en de overige traditionele gewassen.

11. LANDBOUWPROGRAMMA'S

In Senegal, waar 70% van de bevolking actief is in de land- en tuinbouw, wordt nu door de overheid vol gas gegeven en in de PSE en PAP heeft de agrarische sector prioritaire programma's toegewezen gekregen. Ook de internationale instellingen en buitenlandse NGO's steunen het land en dat levert een wirwar van programma's op, welke veelal via de MAER lopen. Ook is het in Senegal gebruikelijk aan elk programma een bombastische naam te verbinden met liefst dat de afkorting een klinkende naam vormt en welke dan in de volksmond gebruikt kan worden. Om niet te verzanden in een ellenlange opsomming worden hier de belangrijkste programma's beschreven, welke voor de Nederlandse bedrijven het meest interessant zijn.

11.1 Programma's voor landbouwgrond

Binnen de programma's voor de ontwikkeling van landbouwgrond om de lokale agrarische productie omhoog te schroeven beperken we ons tot de volgende programma's:

11.1.1 Programme d'Accélération de la Cadence de l'Agriculture Sénégalaise (PRACAS)

Het programma PRACAS, gefinancierd door de Senegalese overheid, bestaat uit de ontwikkeling van 10.000 ha aan landbouwgrond bij Dagana, Bakel, Podor en Matam in het noorden van Senegal in de Vallei. Al deze grote stukken land worden compleet gereed gemaakt voor de verbouwing van rijst inclusief de kanalisaties om irrigatiewater van de Senegal rivier of een van haar takken naar de landerijen te brengen. Dit land gaat uiteindelijk naar de boeren en boerenorganisaties en wordt kant-en-klaar opgeleverd met een "deliberation de terre", ofwel de beschikbaarheidsstelling van het land. De coördinerende organisatie van het programma PRACAS is SAED, het staatsbedrijf belast met het bouwrijp maken van land. Uit naam van de overheid tendert SAED alle studies en werken, volgt de uitvoering en is belast met de eindcontrole. Het doel van de overheid is middels dit programma de rijstbouw zodanig te intensiveren dat er zelfvoorzienendheid van rijst in het jaar 2017 bereikt wordt met de productie van 1,6 mln ton paddy, wat na de bewerking (rijst pellen) ruim 1,08 mln ton aan rijst moet opleveren. De verdere doelstellingen zijn concurrerende prijzen en uitmuntende smaak van de lokale rijst, zodat rijstimporten beperkt kunnen worden. Op dit moment is het programma PRACAS nagenoeg afgerond en is er een PRACAS II in de maak voor een nieuwe 10.000 ha aan te ontwikkelen landbouwgrond en ruim 5.000 ha zijn reeds in het Noorden van Senegal geïdentificeerd.

11.1.2 **Projet de Developpement Inclusif et Durable de l'Agribusiness au Senegal - PDIDAS**

Het programma PDIDAS is de opvolger van het afgesloten programma PDMAS en wordt door de Wereldbank gefinancierd gedurende een looptijd van 6 jaar voor het totaalbedrag van USD 80 mln. Dit bedrag is inclusief alle studies en alle uitvoeringen van de werken en exclusief een gift voor het bedrag van USD 6 mln van de FEM (Fond Mondial Environnement). Het betreft de ontwikkeling van 10.000 ha aan tuinbouwgrond en APIX is belast met het zoeken naar investeerders in agrobusiness voor dit programma. Het programma behelst het bouwrijp maken van het land, watervoorziening naar de stukken land, aanleg van wegen en de elektriciteit toevoer verzorgen voor o.a. de te gebruiken pompen. Op dit moment is men nog in de studiefase en men wil de blokken als volgt toewijzen:

- 100 ha of kleiner - Lokale boeren en boerenorganisaties
- 150 ha of kleiner - MKB (Midden- en Kleinbedrijf)
- 250 ha of kleiner - Agrobusiness

In de naam van van het programma PDIDAS komt nadrukkelijk "inclusif" naar voren, waarmee bedoeld wordt dat de lokale bevolking opgenomen dient te worden in het project en mee integreert met de ontwikkelingen.

Voor de Nederlandse bedrijven met de intentie om te gaan telen in Senegal is dit een prima programma om land met goede grond te gaan verwerven. Het grote voordeel is dat het land geheel teeltgereed is met water in de nabijheid, evenals de benodigde elektriciteitsvoorzieningen. Er hangt echter wel een prijskaartje aan (tarieven nog niet bekend) en er zal een protocol met de lokale bevolking afgesloten moeten worden. In het protocol worden de condities vermeld waaraan de investeerder en gebruiker van het land zal moeten voldoen. Te denken valt aan werkgelegenheid, oprichting van EHBO post, bouw van een markt of schooltje. Elke post valt qua budget in Senegal echt mee, want de lat ligt niet hoog, maar alles bij elkaar is het toch een aardig bedrag wat bij de investering opgeteld moet worden. Bij interesse van Nederlandse bedrijven dient men contact op te nemen met mevrouw Diop op het hoofdkantoor in Saint Louis, een uiterst gekwalificeerde dame met kennis van zaken (ex PDMAS) en zeer behulpzaam.

11.1.3 **WAPCOS**

Het programma WAPCOS is ontstaan uit samenwerking van de Senegalese overheid met de overheid van India en dit programma behelst de ontwikkeling van

30.000 ha aan land- en tuinbouwgrond. De eerste fase met een budget van CFA 34 mld. (Euro 51 mln.) omvat de studies en alle werken om het land teelt-klaar te maken. Dhr. Demba Sall, directeur projectcontrole bij SAED van het programma PDIDAS vertelde over de fasering van wat op dit moment aan land geïdentificeerd is:

Fase I

- Dagana: 10.000 ha voor rijstbouw en 5.000 ha voor tuinbouw;
- Bakel: 1.000 ha voor rijstbouw en 2.000 ha voor polycultuur.

Fase II

- Podor: nog niet geïdentificeerd;
- Matam: nog niet geïdentificeerd.

Alles met betrekking tot het programma WAPCOS wordt door de Indiase overheid gefinancierd. Het is hoe het project (financieel) gemanaged wordt.

11.2 Programma's voor rijst, uit en tomaat

Er bestaan meerdere programma's voor diverse gewassen, maar de allerbelangrijkste is het programma PNAR (Programme National d'Autosuffisance en Riz) met als doel de zelfvoorziening van Senegal voor rijst in het jaar 2017. Met man en macht werkt de overheid aan het realiseren van deze doelstelling, maar steeds vaker horen we het jaar 2018 en 2019 vallen in plaats van 2017. Dit programma heeft veel overlap met het eerder vermelde programma PRACAS echter PNAR omvat ook de teelt met alle inputs, de oogst van de paddy met combines en de transformatie naar rijst via de rijstpellerijen.

Ook wordt er regelmatig gesproken van zelfvoorzienendheid op het gebied van uien en tomaten, al is daar geen officieel programma voor. Binnen overheidsinstanties spreekt men over zelfvoorziening voor uien in 2019. De overheid verklaarde dat er in 2015 lokaal 300.000 ton uien geproduceerd werden. Echter, de kwaliteit van de geproduceerde uien en de manier van opslag is van dien aard dat de lokale uien binnen een maand na oogsten geconsumeerd moeten worden. De importen aan uien vanuit Nederland over het afgelopen seizoen van 150.000 ton gedurende ruim 5 maanden (september 2015 tot en met januari 2016) leert dat in geval van een lokale productie van 300.000 ton, ongeveer 40% van de lokale uien niet geconsumeerd zijn, aannemende dat de consumptie van de Senegalese bevolking in elke maand ongeveer gelijk is.

11.3 Programma voor jongeren - Programme des Domaines Agricoles Communaitaires

Zeer interessant is een redelijk nieuw programma specifiek gericht op de bestrijding van werkeloosheid onder jongeren. Het moet tegelijkertijd bijdra aan de voedselvoorziening voor de lokale bevolking.

Het programma PRODAC is opgetuigd door het Ministerie voor Jeugd en gelijk tijdens de start is er via diverse overheidspotjes Euro 6 mln. beschikbaar gemaakt. Het doel van dit programma is middels een tiental DAC's of agropolen verspreid over geheel Senegal jongeren te interesseren te gaan werken op deze agropolen en deze jongeren specifieke vaardigheden aan te leren om opgeleid te worden als ondernemer. Achterliggende gedachte is de grote rurale werkeloosheid onder rurale jongeren, die massaal naar Dakar (en mogelijk verder) trekken in de hoop op werk.

Door de oprichting van 10 DAC's of agropolen met een oppervlak van 1.000 tot 5.000 ha in de binnenlanden van Senegal wil men de aanval inzetten op de bestrijding van de werkloosheid van jongeren. De agropolen zijn niet alleen gericht op land- en tuinbouw, maar ook op veeteelt, aquacultuur en de verwerking en transformatie van producten. Het land wordt beschikbaar gesteld door de gemeentelijke autoriteiten en de technici voor opleiding en coördinatie komen voornamelijk vanuit de ANCAR en ANA (Agence National d'Aquaculture) organisaties.

De op dit moment enige operationele en bezochte agropole bevindt zich in Sedhiou in de Casamance waar men in 2015 met veel succes al 3.000 ton mais verbouwd heeft. Heel veel jongeren zijn in opleiding om later op een eigen stuk land voor eigen rekening te gaan werken. Ook is Sedhiou uitgegroeid tot het nationale centrum voor aquacultuur (*'pisciculture'*).

De tweede agropole is in Noto Diobass gepland op ruim 100 km van Dakar en men is nu druk bezig administratief alles in orde te brengen. De derde agropole komt in Sangelkam vlak buiten Dakar. Deze zal met spoed opgericht gaan worden en moet in 2017 operationeel zijn, aangezien men er vanuit gaat veel jongeren vanuit Dakar aan te trekken.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

Binnen het programma PRODAC liggen er mogelijkheden voor Nederland, in eerste instantie voor de Nederlandse overheid voor de mogelijke adoptie van een klein onderdeel van dit programma (Wageningen, CTA of ROC/PTR+) wat veel goed bloed zal zetten voor de BV Nederland. Ook te denken valt aan bijvoorbeeld de

Rabo Foundation voor een gedeelte van de financiering van de opleiding tot boer. Reeds actief in Senegal middels steun aan boerenorganisaties, moet het programma PRODAC zeker voldoen aan de condities van de Rabo Foundation.

En niet in de laatste plaats zijn er mogelijkheden voor Nederlandse bedrijven met leveringen van materialen en inputs (van groentenzaad tot visvoer) en ook kunnen telers op de PRODAC landerijen gaan telen.

12. OPLEIDINGEN IN DE AGRARISCHE SECTOR

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de beschikbaarheid en het niveau van opleidingen in de agrarische sector in Senegal. Dit is nuttige informatie voor Nederlandse telers met ambities in Senegal, NGO's, Nederlandse exporteurs van machines en materialen (voor het aanstellen van lokale vertegenwoordigers) evenals ook voor de Nederlandse kennisinstituten voor kennisoverdracht en eventuele samenwerking.

12.1 Universiteit Cheikh Anta Diop - Dakar

Universiteit Cheikh Anta Diop of UCAD in de volksmond, is de grootste universiteit in Senegal, met wortels die terug gaan tot in de koloniale periode. De UCAD heeft een enorme omvang; meer dan 60.000 studenten in zes afdelingen, tien onderzoeksinstituten en vijf professionele trainingcentra. De invloed van de UCAD is merkbaar in alle sectoren van het Senegalese bedrijfsleven en de wetenschappelijke onderzoeksafdelingen behoren tot de beste in West-Afrika.

Onlangs heeft de UCAD haar voorwaarden gemoderniseerd voor de doctoraatsprogramma's met financiering van USAID en inbreng van diverse andere buitenlandse universiteiten. Qua programma's voor leerplanontwikkeling wordt er nauw samengewerkt met de universiteiten van Thies en Ziguinchor. De UCAD heeft geen eigen agrarische afdeling, maar wel afgeleide opleidingen zoals voor geologie, aquacultuur, milieu enz.

12.2 Universiteit Gaston Berger - Saint Louis

De tweede universiteit van Senegal is de Université Gaston Berger (UGB) in Saint Louis, opgericht in 1990 met nu ruim 10.000 studenten en is sterk groeiend met grote aandacht voor landbouw. Officieel heet de landbouwfaculteit de "UFR des Sciences Agronomiques de l'Aquaculture et de Technologies Alimentaires (S2ATA)", wat staat voor Opleidings en Onderzoeksinstelling voor Agronomie, Aquacultuur en Voedings Technologie Wetenschappen. De faculteit is opgesplitst in opleidingen en onderzoeken en op de onderzoeksfaciliteit worden er vele ontwikkelingsonderzoeken, veelal in internationaal verband, voor de land- en tuinbouw uitgevoerd. Ook richt de faculteit zich als samenwerkingspartner op Private-Publieke Partnerschappen met lokale partijen voor de ontwikkeling van de landbouw in Senegal.

De UGB is een deelnemer in het samenwerkingsverband van onderzoeksprogramma's voor de bevordering van de lokale rijstvariëteiten en waardoor de opbrengsten in 10 jaar van 3 ton paddy per hectare naar nu 12 ton per hectare is doorgegroeid.

12.3 Universiteit Assane Seck - Ziguinchor

De Universiteit Assane Seck, voorheen bekend als de Universiteit van Ziguinchor werd opgericht in 2007 en is de jongste universiteit in Senegal. Gelegen in de Casamance, in het zuiden van Senegal, heeft deze universiteit de taak waarden,

normen en de culturele aspecten in dit conflictgebied te promoten, alsmede de voorwaarden voor een duurzame vrede te creëren. Er wordt ook grote aandacht gegeven aan de economische kernsectoren van de Casamance: toerisme en landbouw (met name de fruitteelt). Bijzonder aspect is dat door de geografische ligging van de universiteit in Ziguinchor er veel buitenlandse studenten zijn uit de omliggende landen zoals Guinee Bissau, Guinee en Gambia. Met de Universiteit van Wageningen wordt samengewerkt op gebied van geologie en bosbouw.

12.4 Universiteit van Thies - Thies

Samen met de Universiteit van Ziguinchor is de Universiteit van Thies een nieuwe universiteit en opgericht in overeenstemming met het plan van de huidige Senegalese overheid voor de creatie van opleidingsinstellingen voor hoger opgeleiden in diverse regio's. Van oudsher waren alleen Dakar en Saint Louis de gaststeden voor universiteiten en de overheid wilde een betere geografische spreiding.

12.5 Nationale Hogere Landbouw School - Thies

L'École Nationale Supérieure d'agriculture de Thiés (ENSA) is opgericht in 2006 door de afsplitsing en verzelfstandiging van de agrarische faculteit van de universiteit van Thies. Dit werd gedaan om de grootst mogelijke toewijding te geven aan het opleiden van het kader in de agrarische sector in Senegal. Gevestigd op het universiteitscomplex van Thies hebben de ENSA en de universiteit natuurlijk een innige samenwerking en richt de ENSA zich nu helemaal op de agrarische opleidingen en onderzoeken. Middels onderzoeksteams richt het zich op de nationale en internationale vraagstukken van landbouw en ontwikkeling. Onderzoeken die op dit moment lopen bij de ENSA zijn:

- studie van het probleem van fruitvliegen en het beheersen ervan;
- studie van de parasietenschimmels op gierstzaad (SOUNA);
- studie van de nematoden en biologische bestrijding;
- de veredeling en productie van zaad : ui (Violet de Galmi), sorghum en gierst
- studie van planten, interacties van micro-organismen in de bodem (m.n. schimmels);
- studie van plant-parasitaire schimmels op mango (screening, onderzoeken);
- studie van plantparasitaire nematoden op diverse teelten (bananen, groenten);
- studie van irrigatiesystemen en het watermanagement;
- studie behoud en herstel van de bodem;
- diverse andere studies in de diverse agrarische sectoren in samenwerking met SAED, ISRA en het Bureau voor de voedselzekerheid.

12.6 Lyceum Emile Badiane

De Emile Badiane Technische Hogeschool voor de landbouw is een school voor beroepsonderwijs op het gebied van algemene agronomie en afgeleide opleidingen, specifiek voor de zuidelijke regio van de Casamance. De programma's zijn

vergelijkbaar met het cursus aanbod van andere opleidingscentra in Senegal, maar gericht op de unieke behoeften van de regio in het kader van een enorm landbouwpotentieel maar weinig economische exploitatie van deze enorme mogelijkheden. De school heeft deelgenomen aan verschillende internationale samenwerkingsverbanden, met inbegrip van een veelbelovend project in druppelirrigatie met Israëlische onderzoekers en tuinderijcollectieven met studenten en lokale producenten.

12.7 Ecole Supérieure d'Economie Appliquée

De Advanced School of Applied Economics is een uniek orgaan in het Cheikh Anta Diop University opleidingscentra. De school is bijzonder onder Senegalese scholen in zijn mix van theorie en praktijk. Studenten werken naast het curriculum full-time tussen de vier en zeven maanden per jaar en worden aangemoedigd uitdagingen van hun praktische werk te integreren in hun theoretische studie. De sterke focus op de praktische toepassingen van de kennis en de sterke integratie in de particuliere sector, maken ESEA een waardevolle projectpartner voor het bevorderen van economische groei in de Senegalese agrarische sector.

12.8 Institut Supérieur de Formation Agricole et Rurale

Naast ENSA is het Hoger Instituut voor Training voor Landbouw en Plattelandsontwikkeling (ISFAR) in Bambey een groot agrarische opleidingscentrum, gericht op de praktijk en verbonden aan de Universiteit van Thiès. Het is opgericht een paar jaar na de Senegalese onafhankelijkheid en was de eerste niet-universitaire opleiding voor praktische opleidingen voor ingenieurs in de landbouw, water en bosbeheer en veterinaire wetenschappen. Na diverse hervormingen en een modernisering van het curriculum is het huidige instituut ontstaan, dat ondanks de afstand van ruim 50 km. verbonden is aan de Universiteit van Thiès. De focus ligt op praktische opleidingen voor ingenieurs in de landelijke instellingen met praktische certificeringen in de landbouw, veeteelt, bosproducten management, agrarische economie, en agrarische techniek evenals modulaire 'train the trainer' cursussen voor begeleiders in de landelijke instellingen (technici, opvoeders, lokale producenten, enz.).

ISFAR is ook deelnemer in de collaboratieve onderzoeksprogramma's (ERA's) en voert delen van een uitgebreid researchproject uit voor de ontwikkeling van zouttolerante graanvariëteiten.

12.9 Tuinbouw Opleidingscentrum - Centre de Formation Professionnelle Horticole

Het Tuinbouw Professionals Opleidingscentrum Center (CFPH) is een school voor agrarisch beroepsonderwijs toegewijd aan de verbetering van de wetenschap van de plantenteelt in Senegal. Het opleidingscentrum werkt als intermediair tussen de producenten en de hogere niveaus van onderwijsinstellingen. Het centrum voert veel werk uit op gebied van de nieuwe ontwikkelingsonderzoeken binnen de opleidingen van het centrum. De bestaande programma's zijn gericht op het vergroten van de diversiteit van gewassen, het gebruik van nieuwe technieken in de

agroindustrie, het aanpassen van producten aan de behoeften van de markt en het stimuleren van duurzame groei in de agrarische sector. Dit alles onder het motto dat als de aangeleerde vaardigheden voldoen aan de behoeften van de markt, de afgestudeerden geen probleem zullen hebben met het vinden van passend werk.

12.10 Tuinbouwwinitieringscentrum - Centre d'Initiation Horticole

Het Tuinbouwwinitieringscentrum (CIH) van St. Louis is een openbare onderwijsinstelling, opgericht in 1962/1963 en is verbonden met het Ministerie van Landbouw. Het centrum heeft als groot voordeel dat het zich in een groot agrarisch productiegebied van de Senegal rivier vallei bevindt en waardoor er makkelijk uitwisselingen plaatsvinden met de lokale producenten.

De missie van het centrum omvat opleidingen op gebied van: groenteteelt, boomkwekerij, veldgewassen, pluimveehouderij, mesten, topografie, micro-tuinieren, tuinarchitectuur, de preparatie van percelen, groene ruimtes en ondernemerschap. Men probeert zoveel mogelijk ongeschoolde jongeren te interesseren voor dit centrum.

Het CIH bestaat uit een team van zes agrarische kaders en leraren als trainer van het technisch- en beroepssecundair onderwijs. Het biedt initiële opleidingen voor jonge drop-outs, permanente scholing voor personeel van landbouwproducenten met verantwoordelijke posities op boerderijen en de agrobusiness. De belangrijkste doelstellingen zijn :

- Zorg voor lokale jeugdopleidingen voor integratie in het productieve circuit
- Zorg voor professionele aanbieder van opleidingen in vnl. de tuinbouw met grote aandacht voor nieuwe en moderne eisen van de agrarische sector (competitiviteit, concurrentie)
- Zorg voor praktische kennis en organisatorische capaciteiten waardoor men efficiënter kan werken.

12.11 Landbouw Ontwikkelingscentrum - Centre de Perfectionnement Agricole

Over dit Centre de Perfectionnement agricole (CPA) is geen actualiteit bekend of te vinden en het telefoonnummer is afgesloten. Insiders vertellen dat dit centrum al jaren gesloten is. Het CPA staat echter nog wel op de website van het Ministerie van Landbouw (MAER) vermeld.

12.12 Ontwikkeling Centrum voor Tuinders - Centre de Perfectionnement des Maraîchers

Hetzelfde als voor de CPA geldt voor het CPM. Dit centrum zou eveneens zijn gesloten, al staat het nog wel vermeld op de website van MAER.

12.13 Technici Trainingscentrum - Centre National de Formation des Techniciens en Agriculture (CNFTA)

Het CNFTA in Ziguinchor is eigenlijk niet de moeite waard om te hier noemen, maar staat als opleidingsinstituut op de website van het MAER. Waar in 1993 er nog 32 studenten waren, waren dit er in 2015 nog maar 8. Het aantal docenten is teruggebracht tot 1. Men spreekt op het ministerie wel dat er acties genomen gaan worden om dit centrum nieuw leven in te blazen.

12.14 Nationaal Trainingscentrum voor Geïrrigeerde Gewassen - Centre National de Formation des Cultures Irriguees (CNFCI)

Ook dit centrum CNFCI wordt genoemd op de website van het MAER, een ieder heeft van dit centrum gehoord, maar wederom niets terug te vinden over enige activiteit.

12.15 Bevindingen omtrent de agrarische opleidingen

In Senegal is er een ruim aanbod van opleidingen in de agrarische sector. Nu de land- en tuinbouw zo in de belangstelling staat, zijn er veel jongeren die voor een opleiding in de agrarische sector kiezen. Alle hierboven beschreven opleidingen dienen voor het opleiden tot het kader in de land- en tuinbouw. Aan het kader is in Senegal geen gebrek en er zijn volop agronomen met specialisaties in diverse richtingen.

Maar er is een schreeuwend gebrek in Senegal aan werknemers met een basisopleiding, die op het veld leiding kunnen geven aan het personeel dat ingehuurd wordt voor het onkruidwieden of het plukken van de producten. Of werknemers die zich gespecialiseerd hebben om verantwoordelijk te worden voor het bemesten van de teelt of verantwoordelijk te zijn voor het bestrijden van insecten. Er is een groot gemis in Senegal van scholing op dit niveau, zoals het ROC of PTR+ in Nederland.

De agronomen in Senegal willen en zullen deze specialistische taken niet invullen en de behoefte naar werknemers op dit niveau is enorm. Gezegd dient echter te worden dat de Senegalezen bijna allemaal gevoel ("groene vingers") voor land- en tuinbouw hebben, wat begrijpelijk is in een land als Senegal, waar 70% van de bevolking werkzaam is in de agrarische sector.

Op dit moment leiden de agrarische bedrijven zelf de werknemers op in de specialisaties bemesting, fyto, irrigatie enz., maar scholing in de buurt zal zeker heel goed aanslaan. Dit zou mogelijkheden geven voor een Nederlandse organisatie zoals PTR+. Echter praktische zaken, zoals de taal (de meeste lokale mensen spreken geen Frans en alleen de lokale stamtaal), analfabestisme en de zeer lage vergoedingen in Senegal voor opleidingen, zullen het niet gemakkelijk maken voor PTR+ in Senegal activiteiten te gaan ontplooien.

13. AGRARISCHE PRIVATE SECTOR

Om goed inzicht te krijgen in de agrarische sector in Senegal maken we een ronde langs de grotere agrarische bedrijven. De volgorde is geheel willekeurig.

13.1 CSS - Compagnie Sucriere Senegalaise

Bron: www.ndarinfo.com

CSS - Compagnie Sucriere Senegalaise is een agro-industrieel bedrijf en onderdeel van de Mimran Groupe. Het bedrijf is opgericht in 1970 door Jacques Mimran en is gevestigd in Richard Toll, in het noorden van Senegal aan de Senegal rivier. Het heeft de beschikking over 12.000 ha land voor de productie van jaarlijks 1 mln ton suikerriet. Ongeveer 80% wordt geïrrigeerd door zwaartekracht en 20% door druppelbevloeiing, alhoewel het aandeel van druppelaars stevig groeit. De fabriek heeft destijds Euro 100 mln. gekost en produceert jaarlijks een kleine 150.000 ton suiker. CSS claimt daarmee autonomie (lees monopolie) van suiker voor Senegal te genereren, maar er wordt veel suiker van andere afkomst in de markt waargenomen. CSS probeert de grenzen voor importsuiker te sluiten met argumenten van lokale economie (werkgelegenheid), maar slaagt daar vooralsnog niet in.

In 2007 is een fabriek/destilleerderij in gebruik genomen waar 12 mln. liter hoogwaardige ethanol geproduceerd wordt. Dit dient voornamelijk voor de lokale gezondheidssector en overschotten worden geëxporteerd voor de drankenindustrie in het buitenland.

CSS reserveert 2% van het beschikbare land voor de eigen proeven, de productie van stekjes, uitvoeren van testen voor derden en kleine privé projectjes. Het is een enorm agri-industrieel complex met 492 km aan kanalisaties, 400 km aan afvoer en 270 km aan wegen. Uit het suikerrietafval wordt de gehele eigen behoefte aan energie betrokken voor haar machinepark en irrigatiepompen. CSS is qua energie

zelfvoorzienend en de overtollige energie gaat het electriciteitsnetwerk van Richard Toll in.

Bij CSS werken er 6.000 werknemers en het bedrijf is de grootste werkgever in Senegal na de staat. Door de ontwikkelingen van CSS is het dorp Richard Toll uitgegroeid van 2.000 inwoners destijds naar een volwassen stad met ruim 100.000 inwoners. In 2014 had CSS een omzet van ruim Euro 120 mln. en men is er in geslaagd het streefrendement van 120 ton suikerriet per ha te halen met een zoetgehalte van 13 tot 14%. Aan teeltrotatie wordt bij CSS niet gedaan. Men concentreert zich uitsluitend op suikerriet. De oogst vindt plaats 1 jaar na aanplanting en daarna laat met het land enige tijd braak liggen afhankelijk van de grondconditie en constitutie.

Interessant zijn de sociale activiteiten van het bedrijf. Als voorbeeld volgen hierbij enkele activiteiten van CSS:

- de medische verzorging van ruim 80.000 personen.
- jaarlijks wordt tijdens Ramadan 200 ton aan suiker uitgedeeld.
- ong. 4.500 ha omliggende landerijen van de lokale bevolking worden gratis.
- geïrrigeerd, oftewel een kostenpost van enkele honderdduizenden Euro's.
- gratis watervoorziening van een 20-tal dorpjes in een straat van 35 km.
- onderhoud en reparatie van waterputten en drinkbakken (vee) in de wijde omgeving.

CSS heeft aangegeven milieubewustzijn te willen handelen. Directeur Andre Froissard stelt dat het vervuilde water van de Senegal rivier bij de diverse innamestations het irrigatienetwerk ingaat en uiteindelijk als schoon water het zuidelijk gelegen Lac de Guiers ingepompt wordt.

De huidige problematiek van de vervuiling van Lac de Guiers is als een hete aardappel. De drinkwatervoorziening van de hoofdstad Dakar komt voor het grootste deel vanuit dit grote meer en het slibt steeds meer dicht door de groei van waterplanten. Een tocht langs de oostkant van dit meer laat zien dat de oevers voor vele honderden meters breedte dichtgegroeid zijn met typha (sigaarriet), waardoor de lokale mensen geen of slecht toegang hebben tot het water en ook makkelijk de ziekte van Bilharzia kunnen oplopen. Deze ziekte ofwel Schistosomiasis is een infectie met een van de parasitaire wormen, die leven tussen het riet in ondiep water (max. 2 mtr).

Ook de vervuiling van de Senegal rivier is een groot probleem, maar dan voornamelijk stroomafwaarts van waarvan CSS de water innamestations heeft. Het lozen in de Senegal rivier door de agrarische bedrijven en lokale boeren van water met meststoffen en pesticiden levert problemen op voor de lokale bevolking voor drinkwater. MCA (Millenium Challenge Account - programma van de VS) is hierop ingesprongen en recentelijk is een afvoer kanaal gegraven van Ross Bethio naar de zee bij Saint Louis.

13.2 Senhuile S.A.

Bron: www.lasignare.com

Senhuile is opgericht door de Italiaanse Groupe Tampieri ten tijde van voormalig president Wade middels een speciaal akkoord en het bedrijf zou de beschikking krijgen over 20.000 ha in Dagana in het noorden van Senegal. Senhuile zou zonnebloem en mais gaan produceren voor de productie van bio-ethanol. De goede start van het bedrijf werd teniet gedaan door de constatering dat beide producten niet goed gedijen in de nogal verzilte grond van Dagana. Ook kwam de bevolking zwaar in opstand aangezien Senhuile totaal geen rekening hield met de lokale bevolking. De lokale bevolking had geen toegang tot water, het beloofde werk kwam niet en er waren geen passages voor het lokale vee. Het kwam zelfs tot stevige rellen, waar de oproerpolitie aan te pas moest komen.

Daaropvolgend zijn er reorganisaties doorgevoerd en zijn er enkele lokale projecten ontplooid, zoals de bouw van klaslokalen en waterputten, en volgde het nadrukkelijk het agrarische politieke programma van de overheid. Men teelt nu op 1.000 ha rijst en aardnoten. De rijst in het kader van het programma PNAR (nationaal programma voor de zelfvoorzienendheid van rijst) en aardnoten omdat dit een traditionele lokale teelt betreft. Beide producten hebben dan ook geen probleem met de verzilte grond.

13.3 SODEFITEX - Société de Développement et des Fibres Textiles

SODEFITEX

Société de Développement et des Fibres Textiles

SodefiteX is in 2003 omgezet in een semi-overheidsbedrijf met de volgende aandeelhouders: GEOCOTON (Frans) 51%, Senegalese overheid 46,5%, CBAO (Marokkaanse bank) 1,25% en CNCAS (Senegalese agrarische bank) 1,25%.

SodefiteX is de belangrijkste speler in de Senegalese katoenindustrie en is werkzaam in de "Zone Cotonniere", wat grote gebieden omvat in de departementen Tambacounda, Kolda, Fatick en Kaolack. SodefiteX werkt nauw samen met de FNPC (Fédération Nationale des Producteurs de Coton), het overkoepelend orgaan

van de Senegalese katoenboeren. Ruim 800.000 boeren zijn betrokken bij de katoenteelt in Senegal.

Sodefitec verzorgt de technische begeleiding van de katoenboeren, teelt het katoenzaad voor de boeren en verwerkt en prepareert het geoogste katoen voor export. Senegal is van oudsher een katoen producerend land met een goede kwaliteit katoen en om de concurrentie in de internationale katoenmarkt aan te gaan is Sodefitec sinds maart 2011 ISO9001-gecertificeerd om aan de hoge internationale eisen te voldoen.

Bron: www.sodefitec.sn

De katoenteelt in Senegal is regenseizoengebonden en in jaren dat er te weinig regen valt is de sector in crisis. In 2016, met een overvloed aan regen in alle gebieden van de katoenteelt, zijn de oogstverwachtingen hoog gespannen. Gemiddeld exporteert Sodefitec 30.000 ton katoen en men hoopt dit jaar een record van 45.000 ton te gaan behalen. In verband met teeltrotatie voor de boeren houdt Sodefitec zich ook bezig met de handel en productie van zaad voor rijst, gierst en mais.

13.4 SCL - Société de Cultures Légumières

SCL is in 2006 opgericht door Michel Laurent, oud technisch directeur van GDS (Grands Domaines du Senegal), die voor zichzelf begonnen is. Gepokt en gemazeld door zijn tijd bij GDS heeft dit bedrijf een enorme groei doorgemaakt en is snel uitgegroeid tot een grote speler in de Senegalese markt. Begonnen in Diama, nabij Saint Louis, is het bedrijf nu uitgegroeid naar 2.000 ha met drie boerderijen (Diama, Gandon en Fass). Het laatste stuk land, van 600 ha in Fass, is mede ontwikkeld door een financiering van Euro 4 mln. van de Belgische BIO Bank. Het

water voor irrigaties wordt direct betrokken van de kanalisaties van de Senegal rivier. SCL werkt met een Engelse partner Barfoot, waardoor nagenoeg de gehele productie voor export naar Engeland gaat. SCL heeft koel- en pakfaciliteiten op verschillende locaties en waardoor het bedrijf een groot assortiment kan exporteren.

De producten van SCL welke geëxporteerd worden zijn: sperziebonen, zoete mais, zoete aardappel, flespompoe, pepers en courgette. In het kader van rotatie en tweeseizoenenteelt produceert SCL de volgende producten voor de lokale markt: pepers, paprika en gele en rode uien.

13.5 Van Oers Senegal

In juli 2015 is het Nederlandse Van Oers United verkocht aan het Franse Agrial en komt het qua organisatie onder de divisie Priméale te hangen. Agrial is de vijfde grootste landbouw en voedselverwerkende coöperatie in Frankrijk met een omzet van Euro 4,2 mld in 2014. De Agrial Vegetable divisie is een leidende speler in de Europese verse groenten markt, met het merk Florette voor ready-to-use groente en Priméale voor rauwe verse groente.

Priméale produceert, verpakt en vercommercialiseert verse groente in Europa met een focus op aardappelen, peen, sla, leeks, asperges, selderij, radijs, prei, kool, rapen, knoflook, uien en sjalotten. De leveringen zijn afkomstig uit 10 producerende gebieden en 25 verwerkende units in Frankrijk, Spanje en Portugal. De vercommercialisering geschiedt voornamelijk via de grote retailers en de horeca. Priméale meldde in 2014 jaar een jaaronzet van € 350 mln.

De verkoop van Van Oers United omvat o.a. de grote groente producerende units in Nederland, Marokko en Senegal. Van Oers United is gespecialiseerd in de verschillende soorten bonen, radijs, bosui, spruiten, zoete mais, pepers en tomatenspecialties en vormt daardoor een welkome aanvulling op het assortiment van Priméale. Van Oers United verkoopt in 15 landen in Europa aan de grote retailers, groothandel en voedsel service bedrijven. Het bedrijf rapporteerde een omzet van € 245 mln over 2014.

Van Oers uit Barendrecht is zich in 2006 in Senegal gaan vestigen op 600 ha nabij Kirene op 60 km afstand van Dakar. Van Oers was al gevestigd in Marokko, en Senegal werd daarbij gevoegd om het gehele jaar rond vollegrondsgroenten te leveren aan de Nederlandse en Europese markt. In Senegal wordt in het "*saïson seche froid*" of te wel het winterseizoen geproduceerd voor de Europese markt met de zaaiperiode vanaf september tot en met december en oogsttijd van december tot en met maart. In 2015 werden de eerste sperziebonen voor de Nederlandse markt

geogst. De producten voor export vanuit Senegal zijn sperziebonen, bosui en zoete mais. In het kader van rotatie en tweeseizoenenteelt worden er ook ui, kool en peen voor de lokale markt geproduceerd.

Het is een zeer professioneel bedrijf en gerund op de Hollandse manier volgens de specifieke visie van oprichter Karel van Oers. Ten tijde van productie zijn er altijd één of meerdere Nederlanders aanwezig en men heeft technici uit Marokko permanent op de boerderij geplaatst. Het bedrijf heeft 6 grote waterputten met elk een capaciteit van 200 CBM/uur, pompstations met mengvaten voor de toediening van meststoffen en productverbetersaars en voor de irrigatie werkt men uitsluitend met druppelbevloeiing. Een aantal jaren geleden is een tweede boerderij "Kirene Ranch" opgezet op 200 ha precies naast waar het nieuwe vliegveld AIBD van Senegal gebouwd wordt. Ook heeft het bedrijf recentelijk 103 ha verworven op 5 km afstand nabij het dorpje Ngolfanging, maar dat wordt pas over ruim 1 jaar in productie genomen.

Qua exportwaarde is Van Oers waarschijnlijk de grootste speler in Senegal en tijdens de oogsttijd werken er ruim 4.000 vrouwen op de boerderijen. Marco Groenewold, technisch directeur van Van Oers Senegal, vertelde dat er zelfs grote groepen vrouwen vanuit de Casamance in het zuiden van Senegal vanaf december tot en met april in Kirene komen wonen en werken bij Van Oers Senegal. De rest van het jaar gaan zij weer terug naar de families in Casamance.

Afgelopen jaar (2015) heeft Van Oers Senegal de enorme hoeveelheid van 6.800 ton sperziebonen vanuit Senegal naar Nederland geëxporteerd, waarbij ongeveer 80% per reefercontainer per schip, 15% per koelwagen en 5% door de lucht. Deze manier van per koelwagen naar Europa transporteren werd al door enkele Marokkaanse transporteurs gedaan naar Italië en Van Oers is uitermate tevreden over het transport over de weg dat in 8 dagen van Senegal naar Barendrecht gaat. De problemen aan de diverse te passeren grenzen wordt goed geregeld door de Marokkaanse transporteurs.

Bron: AGF

In 2013 heeft Van Oers Senegal een PSI programma uitgevoerd van de Nederlandse overheid voor de installatie van opslagruimte voor uien en een

pakstation met koelingfaciliteiten. Dit programma heeft ondermeer 75 nieuwe arbeidsplaatsen gegenereerd.

13.6 G.D.S. - Grand Domaines de Senegal

Companie Fruitiere is opgericht in 1939 in Marseille en is gespecialiseerd in de teelt, import en distributie van groente en fruit uit Afrika, het Caribisch gebied en de Pacific en is uitgegroeid tot het grootste bedrijf in zijn soort met ruim 500.000 ton op jaarbasis aan fruit en groente uit West Afrika.

Plantages werden opgekocht en opgezet in Kameroen 1991, Ivoorkust 1997, Senegal 2001 en Ghana in 2003. De productie van deze Afrikaanse vestigingen bestaat voornamelijk uit bananen, ananas en cherytomaten.

In 2001 werd de strategische stap gezet door AEL (Africa Express Line) over te nemen en zelf het maritieme transport te gaan verzorgen vanuit West Afrika. De vloot bestaat uit een achttal grote koelschepen en wordt gerund vanuit Kent in Engeland. De Noordlijn gaat vanuit Douala (Kameroen), Tema (Ghana), Abidjan (Ivoorkust) en Dakar naar Portsmouth en Antwerpen. De Mediterrane Lijn gaat vanuit dezelfde havens in West Afrika naar Port Vendres (bij Perpignan in Frankrijk) en Vado (bij Savona in Italië).

Companie Fruitiere beheert nagenoeg de gehele keten van productie met de eigen plantages, logistiek transport, import in de diverse landen, eigen rijpinstallaties en koelhuizen en de eigen distributie in de diverse landen. De ketenbeheersing is een heel sterk aspect en waardoor Companie Fruitiere enorm gegroeid is met de hoofdvestiging in Marseille en nu eigen vestigingen in Engeland, Spanje, Portugal en Italië.

In 2003 is in Senegal "Grands Domaines du Senegal (GDS)" in productie genomen en is nu met Van Oers Senegal en Safina tuinbouwleider voor export in Senegal.

GDS is gevestigd iets buiten Saint Louis nabij de Senegal rivier en teelt groenten op 100 ha in netkassen. Ook teelt het bedrijf vollegrondsgroenten op 160 ha en heeft 40 ha aan boomgaarden.

Ruim 9.000 ton aan voornamelijk cherry- en trostomaten worden jaarlijks geëxporteerd, naast grote hoeveelheden aan zoete mais (1.500 ton in 2014) en binnenkort mango. Ook heeft GDS aanvang gemaakt met een bananenplantage in het noordoosten van Senegal nabij de grens met Mali.

Bron: www.freshplaza.com

In het grote pakhuis met koelfaciliteiten en elektronische calibrage worden de tomaten met het merk 'Doona' gereed gemaakt voor verschepping naar Europa. Door wekelijkse afvaarten van de eigen schepen en het goede distributie netwerk in Europa is de kans zeer groot dat deze verse tomaten in uw supermarkt terecht komen. In december 2013 hebben GDS en het Nederlandse Hage International een exclusief samenwerkingsovereenkomst gesloten voor de distributie van de Senegalese tomaten binnen Nederland.

13.7 SENEGINDIA

Senegindia is, zoals de naam al zegt, in Indiase handen en bestaat uit een landbouwtak en een tak voor de ontwikkeling van grond en verkoop van huizen en appartementen. De eigenaar van het bedrijf is Dhr. Hitesh en de bouwtak en verkoop van appartementen wordt gerund door zijn neef. Senegindia heeft 5.000 ha land in Mbane, in het noorden van Senegal nabij Richard Toll. De landerijen zijn gelegen op de tweede rij aan het meer Lac de Guiers en het water voor irrigatie wordt door een ingenieus systeem van pomphuisjes en kanalisaties op zwaartekracht over de afstand van enkele kilometers getransporteerd.

Senegindia heeft in totaal 7 pivots (beregeningsinstallaties) van 50 ha en 2 pivots van 75 ha geïnstalleerd, dus een totaal aan arealen van 500 ha. In 2015 heeft men 15.000 ton aan aardappelen geproduceerd en in 2016 in totaal 18.000 ton. Men

teelt alleen aardappelen, doet slechts één teelt per jaar en doet niet aan rotatieteelt. Het bedrijf heeft dan ook veel teelt-technische problemen met de aardappelen.

Bron: Hans Ham

In het begin haalde Senegindia het pootgoed uit India, waar de aardappelen in april geogst worden en voldoende kiemrust hebben gekregen alvorens deze in november in Senegal de grond in gaan. Men vertelde dat de opbrengst ruim 60 ton per hectare was, maar dat er wel 4 ton aardappelen gepoot werden, in tegenstelling tot Nederland waar het gemiddelde op 2,5 ton aan pootgoed per hectare ligt. De laatste jaren koopt Senegindia het pootgoed aan in Duitsland en het betreft de vrije algemene rassen Spunta en Saffraan.

Senegindia is uitsluitend gespecialiseerd in de teelt van aardappelen, men poot in november en oogst in maart. In maart is de prijs op de lokale markt erg laag doordat er door andere boeren veel aardappelen op de markt gebracht worden. Aardappelen is een moeilijk product qua bewaren en de lokale boeren zijn verplicht de aardappelen direct na het oogsten te verkopen.

De overheid sluit de grenzen voor importaardappelen elk jaar vanaf 1 februari tot 1 augustus (of eerder als er geen aardappelen meer in de markt zijn). Dit om de lokale boeren te beschermen tegen de goedkope en kwalitatief goede aardappelen uit Nederland. In de maanden februari, maart en april brengen de lokale producenten de oogst naar de markt en is er een overvloed aan aardappelen en de prijs is laag.

Het businessmodel van Senegindia is gebaseerd op ook het oogsten in maart (gedwongen door het klimaat; het is zeer warm in het Noorden van Senegal), maar de aardappelen goed te bewaren en pas in mei en juni op de markt te brengen als de prijzen goed zijn. Mei en juni zijn de maanden dat de grenzen nog dicht zijn en er amper lokale aardappelen in de markt zijn. Bovendien is de kwaliteit van de beschikbare aardappelen in deze maanden niet best. De uitdaging is het bewaren van de aardappelen en dit is een uiterst lucratieve affaire en Senegindia accepteert dan ook alleen bestellingen vanaf 10 ton.

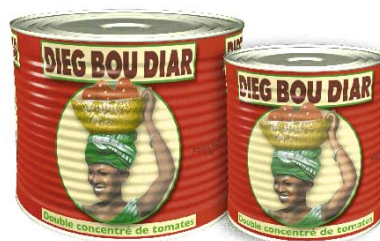
Dhr. Hitesh vertelde dat men in 2016 gaat beginnen met de bouw van een koelhuis met een capaciteit van 10.000 ton aan aardappelen (van Indiase makelij) en in 2017 wil gaan uitbreiden naar 800 ha aan land voor productie. Dit om de teelt en de handel in aardappelen nog verder uit te breiden en zo een nog betere positie in Senegal in te gaan nemen.

Bron: website Senegindia

In 2015 wilde Senegindia uitbreiden, maar kreeg enorm tegengas van de lokale bevolking. Dhr. Hitesh heeft vervolgens het roer omgegooid. Hij heeft inmiddels al diverse laterietwegen aangelegd en is van plan een lokaal ziekenhuis te gaan bouwen. Ook selectiewerk van aardappelen, wat normaalgesproken door de aanwezige machines gedaan kan worden, wordt nu door tientallen vrouwen gedaan om het imago van Senegindia op te vijzelen. Voor aardappelen heeft Senegindia vooralsnog geen echte concurrentie in Senegal en men wil dit nu de komende tijd volledig benutten en daardoor is men nu op zoek naar boeren met land voor contractteelt.

13.8 SOCAS

De in Senegal zeer bekende blikken met Senegalese tomatenpuree worden al sinds 1969 door SOCAS in Savoigne in het noorden van Senegal geproduceerd. De Franse familie van Senetac Moulins bezit 52% van de aandelen. Met de contractteelt van verse tomaten wordt de in 1972 gebouwde fabriek bevoorrad en

het aantal hectares aan tomatenteelt neemt jaarlijks toe. In het jaar 2000 werd een nieuwe fabriek in Dagana in gebruik genomen en het aantal hectares gaat naar ruim 3.000 ha in 2008. In de fabriek werken 400 man en tijdens het oogst komen er nog 1.000 seizoenarbeiders bij. De capaciteit van de fabrieken op jaarbasis is een ruime 100.000 ton, genoeg voor 18.000 ton aan concentraat, de jaarlijkse eigen consumptie van Senegal. Naast de teelt van tomaten worden er sperziebonen en uienzaad geteeld. Ook produceert het bedrijf groentenconserven, pate van sardines, tomatensap evenals gedroogde tomaten, die naar Italië geëxporteerd worden. Het bedrijf had in 2008 een omzet van Euro 20 mln.

In de contractteelt werken 5.000 boeren met familieleden en elk jaar voor de teelt begint worden er contracten gemaakt met de boeren over hoeveelheden en de prijs. Sinds een vijftal jaren stagneert de verkoop vanwege concurrentie van 2 nieuwe bedrijven net buiten Dakar. Deze bedrijven importeren de triple tomatenpuree in vaten goedkoop vanuit China, lengen het aan tot double (zoals Socas) en brengen het onder eigen merk en goedkoper op de markt. Als lokaal bedrijf met de triple als grondstof worden er geen importheffingen belast, zodat deze bedrijven goedkoper kunnen werken.

13.9 SAFINA

De eigenaar van Safina is de Libanees Mounir Filfili. In de jaren 80 heeft hij het grootste deel van het failliete BUD Senegal overgenomen. BUD Senegal had door het faillissement grote agrarische velden, compleet met grote waterputten en goede infrastructuur achtergelaten. In de loop van de jaren is Safina nog verder uitgegroeid en behoort nu tot de top 3 van agrarische bedrijven in Senegal.

Safina, gevestigd in Sebikotane op 40 km afstand van Dakar, teelt op zeer professionele manier een scala van groenten en fruit, zoals sperziebonen, snijbonen en zoete mais, maar ook papaya en mango onder de naam 'Nafy'.

Sedert vele jaren werkt Safina nauw samen met het Nederlandse Bakker Barendrecht en exporteert dan ook grote hoeveelheden product naar Nederland. Bakker Barendrecht heeft slechts één klant en dat is de supermarktketen Albert Heijn, waardoor we de groenten en het fruit van Safina door heel Nederland aantreffen.

Bron: NL ambassade

13.10 Senfruit / Toubafruit en Promudel

Senfruit van Spaanse eigenaren is gevestigd in Thies en produceert op grote schaal meloen, watermeloen en flespompoen voor de Spaanse markt. Interessant detail is dat men in Senegal gestart is met telen met de bedoeling het uitrekken van het Spaanse meloenen seizoen voor leveringen binnen Europa. Meloen kan vanuit Senegal geleverd worden vanaf december en loopt door totdat Spanje het over kan nemen aan het einde van de maand maart of vanaf begin april.

Toubafruit is een dependance van Senfruit en het bedrijf heeft recentelijk 130 ha land in Sipane verworven en is nu met bulldozers druk doende het land klaar te maken voor de teelt.

De directeur van Senfruit en Toubafruit is de heer Tapha Diop en op persoonlijke titel heeft hij 300 ha aan land in Goundial bij Djack/Khombole verworven en zoekt nu voor dit project buitenlandse investeerders, die tevens afnemers zijn. Dit is overigens een vrij onvruchtbaar gebied en vernomen is dat een geïnteresseerde partij uit Marokko inmiddels heeft afgehaakt.

In dezelfde adem kan het bedrijf Produmel nabij Mbour genoemd worden, welke eveneens van Spaanse eigenaren is. Het bedrijf produceert meloen voor de Spaanse markt, maar gebruikt voor de irrigatie de pivot beregeningsinstallaties, iets wat er niet veel aangetroffen wordt in Senegal.

Spaanse ondernemers zijn zeer geïnteresseerd om in Senegal te gaan telen. Het gaat dan voornamelijk om het telen van meloen en watermeloen. Senegal heeft zich mondiaal al op de kaart gezet als meloenenland, mede ook omdat de productie in de goede periode van Kerst en Nieuwjaar valt.

13.11 Mimame Export

Het bedrijf Miname gevestigd in Pout is eigendom van de geestelijk leider Cheikh Awa Balla Mbacke. Alle werknemers zijn 'talibé' (volgers), hebben geen contract en krijgen geen salaris. Wel krijgen zij gratis eten en onderdak. Zij zijn dus financieel afhankelijk van de geestelijk leider.

Miname heeft in Pout 160 ha aan land en met landerijen in andere delen van Senegal daarbij opgeteld heeft het bedrijf in totaal 500 ha aan land. Het bedrijf produceert sperziebonen, zoete mais, tomaat, meloen, gombo/okra, mango, Afrikaanse aubergine, goana, flespompoen en aardnoten.

Voor export in het winterseizoen naar Europa werkt Miname nauw samen met de Italiaanse handelaar Maximo. Samen zijn zij het bedrijf Miname Export gestart en hebben de GlobalGap-certificering omgezet. De door Maximo ingehuurde agronoom Demba Sall vertelde vele verhalen over het aparte reilen en zeilen op de boerderij. Niemand heeft een officiële opleiding en de meeste werken er al van kinds af aan. Het gaat er allemaal niet professioneel aan toe, alhoewel er veel geproduceerd wordt. In het winterseizoen van 2016 is er op 100 ha sperziebonen geteeld en men claimt een rendement van tegen de 13 ton aan product.

In het naseizoen produceert het bedrijf voor de lokale markt en in juni 2016 stond er 35 ha aan gombo/okra, 25 ha aan peen en 50 ha aan vleestomaat op het veld. Het bedrijf heeft geen eigen faciliteiten voor opslag of verdere verwerking, dus in het naseizoen gaat de geogste productie direct naar de markt. De productie bestemd voor export wordt direct afgevoerd naar het nabij gelegen Feltiplex in Sangelkam, waar het de koeling ingaat en verder verwerkt wordt en klaar gemaakt voor export.

Miname werkt niet met waterputten en al het water wordt betrokken van het nationale waterleidingbedrijf SDE. Door het grootverbruik zal Miname in de dure tarieven bij SDE vallen en is de irrigatie een dure aangelegenheid.

13.12 West Africa Farms (WAF)

West Africa Farms is een Zuid-Zuid samenwerking, iets wat men graag de wereld wil laten weten. Dit als reactie op de gebruikelijke samenwerking Noord-Zuid ofwel van een Europees bedrijf met bijvoorbeeld een Senegalese partner. West Africa Farms is eigendom van ondernemers uit Zuid Afrika. Zij werken nauw samen met Engelsen, die de volledige productie afnemen en in Engeland distribueren. Het is vooralsnog niet mogelijk geweest te achterhalen wie deze Engelse partij is en hoe deze in de praktijk betrokken is.

Het bedrijf is gevestigd in Yamane Nguith nabij Saint Louis en heeft 250 ha aan land. Sinds kort werkt men ook met pivot sproeisystemen en het bedrijf heeft ruime faciliteiten voor opslag inclusief koelcellen, verwerking en logistiek. Het bedrijf claimt nummer 1 in Senegal te zijn wanneer het om bosui en radijs voor export gaat.

13.13 Soldive

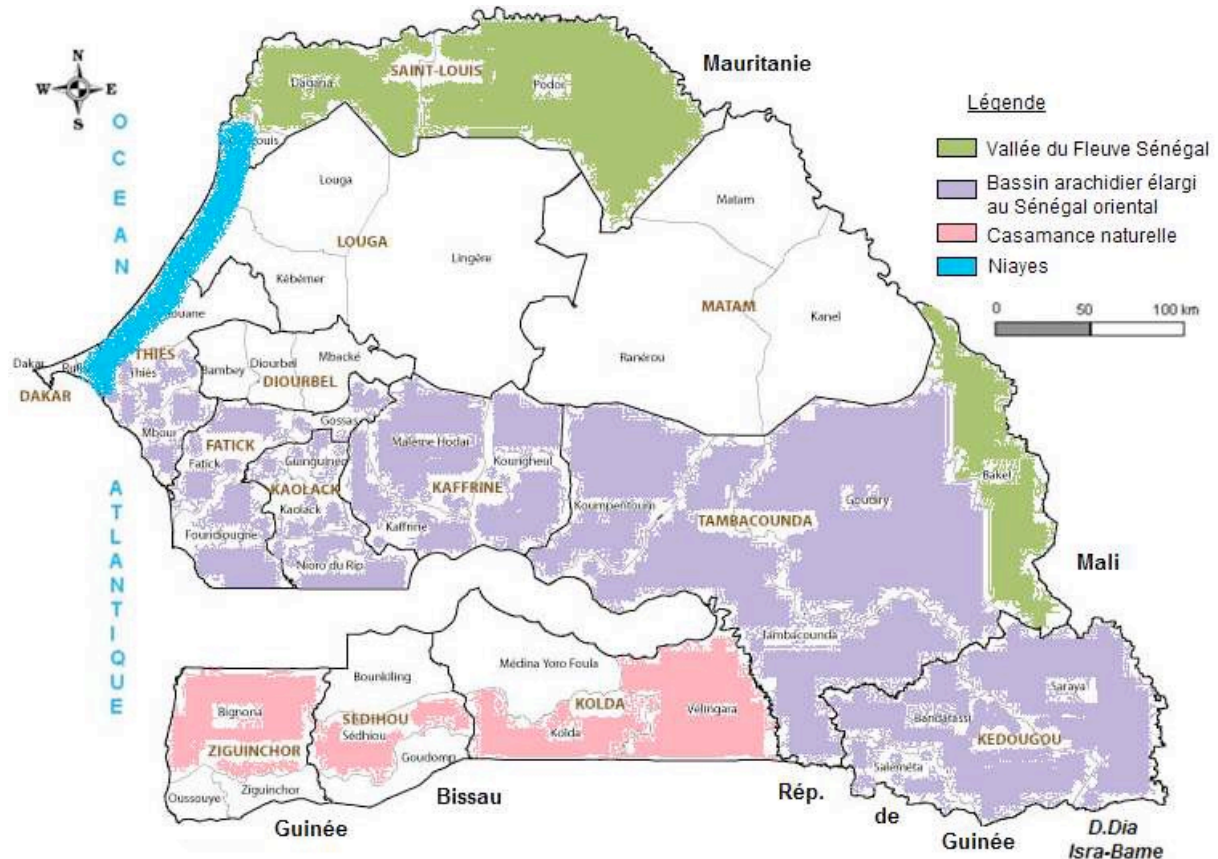
Soldive Senegal gevestigd in Saint Louis met 100 ha aan land is het Senegalese filiaal van het Franse Soldive in Brie. Het bedrijf is gespecialiseerd in de productie en levering van de bekende Chantarel meloen door geheel Europa.

In Senegal produceert men ruim 2.000 ton cantarelmeloen alsook galiameloen, die dat voornamelijk naar Europa verscheept wordt gedurende de maand december om voor de kerstdagen in de schappen te liggen.

14. TEELT EN AGRARISCHE KETEN IN SENEGAL

14.1 Senegal onderverdeeld in agro-ecologische gebieden

Senegal kan opgedeeld worden in vijf agro-ecologische gebieden elk met zijn eigen microklimaat en wordt het best weergegeven met de volgende afbeelding:

Niayes

Het belangrijkste agro-ecologische gebied voor de export productie van groenten en fruit wordt gevormd door de Niayes (in blauw). Dit gebied strekt zich uit van buiten Dakar tot aan Mbour in het Zuiden en loopt langs de kust Noordelijk tot en met Saint Louis. Dit gebied heeft de verkoelende invloed van de zee, vochtige luchtstromen en kent koudere nachten. De grondsoorten in dit gebied zijn van zeer kleierig rondom Thies, tot licht kleierig van Dakar richting Mbour en richting Mboro, tot zanderig verder noordelijk naar Saint Louis. Hier vind men de toplocaties voor buitenlandse agrarische bedrijven, die willen gaan telen in Senegal. In principe kunnen alle graan-, groenten- en fruit producten hier verbouwd worden en met slimme aanpak en goede organisatie ook met twee teelten per jaar buiten het regenseizoen om.

Vallei van de Senegal rivier (kortweg: Vallei)

De Vallei van de Senegal rivier strekt zich uit van Saint Louis met een brede strook langs de Senegal rivier naar het oosten richting Mali (groen gekleurd). Hier vind

men de grote arealen aan landbouwgrond en welke nu binnen de programma's van PRAGAS en PDIDAS ontwikkeld worden. Water voor irrigatie wordt via kanalisaties betrokken van de Senegal rivier. De grond is kleierig tot zwaar kleierig en zeer vruchtbaar, echter de temperatuur in het droge seizoen (vanaf maart) is bijzonder hoog en waardoor de mogelijke teelten in het droge seizoen beperkt zijn tot de minder temperatuur gevoelige producten. Over het algemeen ziet men in de vallei dat er gedurende de maanden oktober tot en met maart met veel diversiteit verbouwd wordt (echter de laatste jaren heel veel ui) en vanaf eind maart tot aan het regenseizoen de rijstbouw. Zaak is echter wel voor dat het regenseizoen begint (onvoorspelbaar) de oogst droog opgeborgen te hebben. Soms dient de regen zich al voor eind juni aan, dus in juni is de hele vallei regio in stress om alle rijst op tijd binnen te hebben.

Bassin Arachidier

Het bassin arachidier (paars gekleurd) wordt onderverdeeld in een noordelijk en zuidelijk deel. Het is savanna-achtige grond, zanderig met weinig vegetatie en hoge temperaturen. De grond is arm qua voedingsstoffen met veel bodemerosie. Ook wordt dit gebied gekenmerkt door heel weinig water en voor de agrarische activiteiten is men geheel afhankelijk van het regenseizoen. In dit gebied telen de lokale boeren op grote schaal aardnoten (arachide) en katoen. Ook teelt men hier maniok, gierst en fonio (Tambacounda). Op het moment dat de eerste regen gevallen is zaait men snel in en dan is het maar afwachten of er voldoende regen valt om goede oogsten te krijgen. Het zal niet verbazen dat het bassin Arachidier de armste bevolkingsgroepen telt en als de regen tegenvalt, moeten er hulpprogramma's opgezet worden om de bevolking te helpen de moeilijke periode tot aan het volgende regenseizoen door te komen.

Sylvo Pastorale

Dit gebied (wit op de afbeelding) wordt gekenmerkt door woestijnachtige landschappen. Dit is het gebied van de Peulh die met hun vee rondtrekken. Wat betreft de agrarische activiteiten is er niets noemenswaardig te vermelden. Het land is nagenoeg onbruikbaar door erosie en water bevindt zich op grote diepte. Het weinige beschikbare water dient dan ook alleen voor de bevolking en de dieren. Bijna elk jaar is er onvoldoende regenval voor het verbouwen van wat voor product dan ook. In dorpjes hebben we wel wat verbouwing van groenten gezien, koeienmest werd ingezet voor bemesting, maar voor irrigatie werd water van SDE (nationaal waterleidingsbedrijf) gebruikt. Op deze manier wordt het groenten telen een dure aangelegenheid.

Casamance

Sinds de jaren '90 hebben er in de Casamance regio confrontaties plaatsgevonden tussen het leger en de rebellen. De laatste tijd vinden er steeds minder

confrontaties plaats en is het weer mogelijk om te reizen naar delen van de Casamance regio en de kustplaats Cap-Skiring. Inmiddels zijn alle mijnen in de regio geruimd, voornamelijk door Amerikaanse programma's. Oplettendheid dient echter nog wel te worden geboden bij investeringen in agrarische activiteiten in deze regio. De vegetatie is behoorlijk veranderd. Waar 20 jaar geleden ruim 2000 mm aan regen viel is er de laatste 15 jaren slechts tussen de 1000 en 1200 mm gevallen, met af en toe een uitschieter. Dit heeft ook effect gehad op de Casamance rivier. Waar deze vroeger uit zoet water bestond is deze nu geheel zout tot voorbij Sedhiou op ruim 120 km van zee. Dit heeft een negatieve impact gehad op de vegetatie, alhoewel er hele mooie mangroven zijn bijgekomen. Ook zijn de regenwouden behoorlijk ingekrompen door de vele bosbranden en het grootste probleem vormt de illegale houtkap, welke tot de dag van vandaag nog steeds plaatsvindt. Er worden door de overheid maatregelen genomen, echter deze zijn niet adequaat. De Chinese handelaren in Gambia kopen nog steeds het hout op om het naar China te verschepen.

In de Casamance vindt wel veel agrarische activiteit plaats, van typische Senegalese teelten zoals aardnoten, gierst en maniok en ook rijst in het regenseizoen. Dit alles dient als voeding voor de lokale bevolking. Er is wel heel veel fruitteelt en men claimt dat 85% van alle Senegalese mango's in de Casamance groeit. De boomgaarden zijn echter vaak natuurlijk ontstaan, nooit onderhouden en de fruitvlieg vormt een belemmering om iets serieus op te zetten voor export. Een andere handicap is de geïsoleerde geografische locatie van de Casamance. Vanaf Ziguinchor kunnen de producten bestemd voor de grote markt van Dakar per vrachtwagen verstuurd worden. Deze reis kan oplopen tot enkele dagen. Gambia moet doorkruist worden. De veerboot bij Banjul is vaak buiten werking en de Gambiaanse president Jammeh heeft recentelijk de overtocht tien keer duurder gemaakt. Alternatief is de veerboot Alioune Sitou Diatta naar Dakar, een reis van 16 uur, die het transport van producten duur maakt. Sedert januari 2015 zijn er wel twee nieuwe Ro-Ro-schepen bijgekomen (Aguene en Diambogne) voor het traject Ziguinchor naar Dakar en welke geschikt zijn voor containers en reefern die doorgestuurd kunnen worden naar Europa.

Noot voor Nederlandse bedrijven en instellingen

De beste grond, infrastructuur en microklimaat voor teelt vind men in de Niayes en de Vallei en bedrijven geïnteresseerd in het verkrijgen van land kunnen zich beter uitsluitend op deze twee richten.

14.2 Akkerbouwgrond en recht

Er is enorm veel vruchtbare grond in Senegal en een groot deel is nog niet in gebruik. Deze vruchtbare gronden liggen voornamelijk in de Niayes en bij de Senegal rivier. In principe behoort al het land aan de Senegalese overheid en slechts een miniem deel is in particulier eigendom. Het is aan de gemeenten wie welk stuk grond mag gebruiken en niets is eigendom. De boeren of

boerenorganisaties hebben een akkoord met de gemeente (commune rural) welk land en voor welke duur zij dat kunnen gebruiken. Veelal is dit van vader op zoon historisch ontstaan en enig papierwerk ontbreekt. Boeren hebben dan ook amper toegang tot krediet, want ze kunnen het land niet als onderpand geven en andere middelen als garantie zijn er niet. Dit vormt de basis van de huidige brede maatschappelijke discussie over het landrecht. Macky Sall had toegezegd dit op te lossen en voor het eind van 2015 met een nieuwe wetgeving te komen. Er werd een commissie CNRF opgericht en mensen gestuurd naar alle delen van Senegal om met de lokale bevolking de discussie aan te gaan wat er precies leeft. De commissie heeft inmiddels haar aanbevelingen gedaan, maar de situatie is zo complex dat er nog geen nieuwe wetgeving op dit vraagstuk is.

Voor Nederlandse telers die willen gaan verbouwen in Senegal zal APIX (Agence Nationale Chargee de la Promotion de l'Investissement et des Travaux) veelal een eerste aanspreekpunt zijn. APIX is het overheidsorgaan, welke buitenlandse bedrijven en particulieren helpt de meest geschikte grond te identificeren en assisteert dan verder in de officiële beschikbaarheidsstelling voor de telers of investeerders.

Afhankelijk van de regio, de grondsoorten en de klimatologische parameters waar de Nederlandse teler naar op zoek is, zal APIX hen in contact brengen met diverse gemeenten. Vervolgens kunnen de gesprekken beginnen, in eerste instantie met de burgemeester en daarna met de lokale "wethouder van grondzaken". Met deze wethouder en zijn staf kan dan een geschikt stuk land geïdentificeerd worden. De gemeente heeft de taak om met de eventuele huidige gebruikers van het land nieuwe afspraken te maken, zodat zij afzien van verdere teelt of ergens anders een stuk land toegewezen krijgen. In de praktijk gebeurt het weinig of nooit en vele bedrijven belanden dan ook in de problemen met de lokale bevolking. Zij claimen het recht van gebruik omdat bijvoorbeeld het land al generaties door de familie in gebruik is. Het is echt zaak zelf goed onderzoek uit te voeren en met de lokale bevolking zelf de gesprekken aan te gaan.

De volgende stap is dat de beschikbaarheidsstelling (deliberation) uitgegeven gaat worden. Deze wordt getekend door de burgemeester en de prefet of sous-prefet als vertegenwoordiger van de overheid.

Met de afgegeven deliberatie kunnen de gesprekken met de lokale bevolking gestart worden, over hun wensen in ruil voor het gebruik van het land door de teler. Wees voorbereid dat deze gesprekken onder leiding van de "wethouder van grondzaken" meerdere dagen in beslag kunnen nemen. Het is een goed gebruik in Senegal dat een ieder die aanwezig is (kan tot 40 personen oplopen) tijdens de vergadering uitgebreid zijn zegje wil doen en aan het eind van zijn of haar betoog wordt aan de hand van applaus de argumentatie of motivatie beoordeeld.

De lokale bevolking wil begrijpelijk het maximale uit deze onderhandelingen halen en soms komen er ook hele onredelijke voorwaarden over tafel. Het motto is kalm blijven en niet gelijk reageren. Veelal worden onredelijke voorwaarden gelijk door anderen van de groep ontkracht. Voorbeelden van onderhandelingspunten zijn:

- jaarlijkse vergoeding voor de gemeentekas (denk niet aan grote bedragen);
- aanleggen van een weg (geen asfalt, maar een piste van lateriet - meestal toch nodig voor de ondernemer zelf);
- eerste hulp post (waar eerste zorg plaats kan vinden en medicijnen verkrijgbaar zijn);
- belofte over werkgelegenheid;
- steun voor lokale scholing;
- steun voor sociale activiteiten (zoals voetbal en activiteiten van vrouwenorganisaties);
- voor agrarische activiteiten kan de lokale bevolking ook een eigen stuk grond voor eigen rekening willen bewerken, waarvoor de ondernemers dan de infrastructuur moet aanleggen. Ook steun voor de inputs van de teelt, de irrigatie, teeltondersteuning en gebruik van de machines kan worden verlangd. In geval van eigen agrarische activiteiten kan ook de bouw van een marktje worden gevraagd. Een betonnen ondergrond met een afdak voor bescherming van de zon en regen is normaalgesproken al voldoende.

Na afronding van alle onderhandelingen en als alle verantwoordelijkheden goed en duidelijk op papier staan wordt het protocol in feestelijke sfeer getekend.

Ook kan APIX de ondernemer in contact brengen met de diverse overheidsprogramma's en PDIDAS is dan het meest geëigend. In principe wordt hetzelfde traject doorlopen, echter het voordeel is dat alle afzonderlijke stappen door PDIDAS uit naam van de ondernemer uitgevoerd worden. Duidelijk is wel dat het budget voor de ondernemer om te voldoen aan alle voorwaarden van het protocol dan wat duurder zal uitvallen.

Al met al gaat er toch wel wat geld zitten om aan deze voorwaarden te voldoen en hoe groter het land hoe stringenter de voorwaarden. Uitgestreken over de jaren van het gebruik van het land komt men toch veel goedkoper uit dan in Nederland.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

Het telen in Senegal is voor de Nederlandse ondernemer zeker realiseerbaar. Het zal alleen heel veel tijd en energie kosten om dit voor elkaar te boksen. Zelfs voor doorgewinterde internationale telers zoals Van Oers heeft het ook 2 jaar gekost voordat het eerste zaad in Senegal de grond inging.

Voor Nederlandse ondernemers die willen gaan telen zal zeker in het begin het allerbelangrijkste zijn de juiste contacten aan te boren. Van Oers Senegal heeft de oud-directeur van APIX ingelijfd en daarmee gaan gelijk een heleboel deuren open

en zijn er al een aantal van de mogelijke problemen, waar men tegen aan kan lopen, gelijk opgelost. De Nederlandse ambassade zal zeker de belangrijke rol van ondersteuning op zich nemen en hand in hand met APIX het traject doorlopen is aan te bevelen. Rest nog dat de ondernemer veel tijd in Senegal zal moeten doorbrengen, redelijk de Franse taal moet beheersen en een goede relatie met een lokale persoon moet gaan opbouwen, die de ondernemer vertegenwoordigd tijdens zijn afwezigheid. Men dient de regie echter wel stevig in eigen handen te houden.

Een goed alternatief is om met contractteelt te gaan werken. Met hulp van o.a. de ambassade kan men een goede partner in Senegal zoeken die voldoet aan alle eisen van het Nederlandse bedrijf. Met deze partner worden hele duidelijke afspraken gemaakt en op papier omschreven. Investeer alleen in het zaad, inputs en een klein deel van de arbeidsvergoeding. Probeer het in zoveel mogelijk deelbetalingen rond te maken en ook prestatieafhankelijk. En wees er zo vaak als mogelijk is bij, of zet er een goede man op.

Als laatste zijn er in Senegal veel mensen die zelf land hebben, misschien in eigendom maar vaker in bruikleen, pacht of beschikbaar gesteld door een van de gemeenten in Senegal. Al deze mensen zijn op hele goedkope manier aan dit land gekomen maar hebben zelf geen of niet voldoende geld om de agrarische activiteit op te zetten. Ze zijn op zoek naar partners (lees: financiën) om hun dromen te realiseren. Vaak zijn het ook mensen met totaal geen kennis en inzicht van wat benodigd is voor een agrarische activiteit en er kan beter maar niet aan begonnen worden. Mocht er toch een goede partner opduiken voor de Nederlandse ondernemer onderzoek dan zeer goed de persoon zelf en op wat voor titel hij aanspraak maakt op het land. Vergeet ook niet langs de notaris te gaan alvorens de activiteiten te starten.

Samengevat voor Nederlandse bedrijven op zoek naar land voor eigen teeltgebruik (deliberatie van land) zijn er de volgende mogelijkheden:

- APIX;
- PDIDAS via APIX;
- Zelf land zoeken en contact opnemen met de gemeente.

Voor contractteelt:

- ANIDA;
- PRODAC;
- andere partner zoeken met hulp van ambassade of auteur van deze studie.

14.3 Beschikbaarheid van water

Naast een goede geografische ligging van het land en de juiste grondsoort en klimatologische omstandigheden is de beschikbaarheid van water van elementair belang. In tegenstelling tot wat velen denken hoeft de beschikbaarheid van water geen enkel probleem te zijn, maar rijst wel de vraag tegen welke kostprijs. In het

Noorden van Senegal kan er middels het graven van kanalen of leidingwerk water direct betrokken worden van de rivier of een van de zijtakken. In de Niayes kan met het bouwen van waterputten de irrigatievoorziening geregeld worden. Waterputten met een debiet van ruim 250 CBM per uur zijn zeker mogelijk, zoals bij Van Oers Senegal en Safina. Er moet wel goed onderzoek gedaan worden en goede afwegingen gemaakt worden van de investering versus de hoeveelheid te verwachten kuub aan water per uur.

Bij het Ministerie van Hydraulique in Dakar zijn alle in Senegal gebouwde waterputten gedocumenteerd en zelf onderzoek doen loont zeker om de juiste beslissing te nemen. Alleen uitgaan van de aanbevelingen van de sondages van de hydrograaf is te riskant. Zeker in de Niayes lopen een aantal vreemde aardbreuken, waardoor bv er aan de kant van Van Oers Senegal veel water zit en op een paar kilometer afstand aan de andere kant in de Maastrichtien geen druppel water te vinden is.

Ook de keuze van de aannemer voor de bouw van de waterput is een belangrijk keuze. De grote waterputbouwer SASIF, monopolist in Senegal voor decennia is enkele jaren geleden failliet gegaan en vele werknemers zijn met oud materieel voor zich zelf begonnen en beloven de mogelijke klanten waterdebieten met gouden randen. Een waterput bouwen is meer dan alleen een gat graven en zo zie je zeker in de Niayes veel onafgebouwde waterputten of niet producerende waterputten. Voor kleinere projecten met kleinere hoeveelheden benodigd irrigatiewater volstaat een simpel gegraven put (wordt nog handmatig gedaan in Senegal) in combinatie met een onderwaterpomp. In de Niayes zijn deze putten meestal niet dieper dan 30 meter en op 80 meter diepte in de paleocene grondlagen kan men al 50 CBM water per uur verwachten. Is nog meer water voor irrigatie benodigd dan zal er water op ruim 200 meter diepte in de Maastrichtien grondlagen gevonden moeten gaan worden.

Noot voor Nederlandse bedrijven en instellingen

Aanbevelingen voor de bouw van een waterput:

- Laat een goede studie uitvoeren;
- Doe navraag bij het Ministerie van Hydraulique;
- Kies een goede en betrouwbare aannemer voor de bouw van de waterput.

14.4 Irrigatie

Naast de natuurlijke regenval kent men in Senegal voor irrigatie de volgende systemen:

- zwaartekracht;
- sprinklers/sproeiers;
- pivot/regeninstallatie;
- druppelaars.

In het noorden van Senegal wordt voor de rijstbouw uitsluitend zwaartekracht gebruikt voor de bevoeiing van de percelen. Deze percelen hebben kleine dijkjes van een paar decimeter hoog en met pompen wordt het veld onder water gezet. Wanneer het water afgevoerd moet worden maakt men simpel met een schop een breuk in het dijkje. Doordat de percelen licht hellend zijn, loopt het water weg. Dit is de allergeodkoopste vorm van irrigatie en is dan ook het meest toegepast in Senegal.

Sproeierirrigatie wordt het meest toegepast in de Niayes regio. Het betreft meestal goedkope sproeiers op een standaard, die in China gefabriceerd zijn. Dit is geen professioneel materiaal en de beste zijn nog de plastic sprinklers van onder de 2 Euro per stuk en met een straal van 12 meter. Dit is een duurere vorm van irrigatie door meer verbruik van irrigatiewater. Ook de wind kan dan parten spelen en voor een onevenredige irrigatie zorgen. Met sproeiers worden niet alleen de planten beregend, maar ook alle grond daarom heen en wat onkruidgroei in de hand werkt.

De regeninstallatie ('pivots') zijn zeer kostbaar en vergen een grote investering van de ondernemer. Echter met goed onderhoud kunnen deze installaties ruim 20 jaar tot 30 jaar mee, waardoor irrigatie middels pivots dan ook de goedkoopste vorm van irrigatie is. Vanwege de investering zijn er maar weinig pivots in Senegal en zijn alleen maar te vinden bij Senegindia in Mbane (Indiërs) en bij Produmel in Mbour (Spanjaarden). De installaties bij beide bedrijven zijn van de producent Valley-Valmont.

Het meest populair voor irrigatie zijn de druppelaars of druppellijnen. Geïntroduceerd in Senegal in de vorige eeuw door Bud worden de druppellijnen meer en meer gebruikt. Afhankelijk van de dikte kunnen deze druppellijnen 1 tot 2 teelten (dikte 100mu), 4 tot 5 teelten (200mu) of meer teelten mee bij nog grotere diktes. Na de teelt worden de druppellijnen opgerold en bewaard voor de volgende teelt. Ook bestaat er in Senegal een ruime handel in 2e hands druppellijnen, waarbij veel geijkt wordt over de leeftijd van het materiaal.

De kosten van de diverse irrigatiesystemen kan het best weergegeven worden door onderstaande tabel van het bedrijf Delta Irrigation uit Saint Louis. Dit overzicht betreft de aanleg van de diverse systemen en eenmaal aangelegd zijn de kosten per teelt natuurlijk veel lager.

Irrigation equipment pricing in Senegal (Saint-Louis), 2015	
Main irrigation equipment supplied	Per hectare cost
Drip irrigation - 200 μ (low debit)	USD 3 000 – 3 800
Drip irrigation - 400 μ	USD 4 000 – 4 600
Sprinklers	USD 3 300 – 3 500
Movable sprinklers (equipped hectare)	USD 3 800
25 hectare centre pivots (no pumping station)	USD 1 160
Lowland irrigation - dam, dyke, water intake	USD 1 900

Bron: Delta Irrigation 2015.

Alle materialen voor irrigatie, en met name de druppelirrigatie, zijn makkelijk te verkrijgen in de Senegalese markt. Naast het Chinese assortiment komt al het koppelmateriaal en de accessoires voor irrigatiesystemen (voornamelijk van polyethyleen) uit Italië, de grootmacht voor plasticfabricage. Voor de druppellijnen is het Israëlische Netafim al decennia actief in Senegal met CSS in Richard Toll (suiker/suikerrietproducent) als grootafnemer. Meer en meer komen er andere producenten op de markt, zoals het Spaanse AZUD en het Italiaanse IRRITEC. Vreemd genoeg hebben geen van deze grote producenten een verkoopkantoor in Senegal of een exclusieve agent of vertegenwoordiger. De handel loopt voornamelijk via importeurs en groothandels. De belangrijkste Senegalese bedrijven voor de levering en meestal ook installatie van irrigatiesystemen zijn Delta Irrigation in Saint Louis, Matforce in Dakar alsook Equiplus en Agripro in Dakar. Deze bedrijven werken veelal ook met dependances in de diverse regio's voor lokale ondersteuning. Het werken met deze importeurs of groothandels is wel duurder dan de materialen rechtstreeks van de fabrikanten importeren. Als vuistregel kan een opslag van 30 tot 35% aangenomen worden als marge voor deze bedrijven. Buitenlandse ondernemers in Senegal met de APIX belastingvrijstelling (“exoneration des taxes”) op zak kunnen dan ook beter direct met de fabrikanten werken en wat dan ook gedaan wordt door de grotere Senegalese agrarische bedrijven.

Voor de arme boeren in de binnenlanden van Senegal is kunstmatige irrigatie niet weggelegd. Het is maar hopen op voldoende regen in het regenseizoen voor de traditionele teelt van aardnoten, katoen en gierst.

De ambassade heeft tevens een irrigatiestudie laten uitvoeren. Deze is te vinden op de website van de ambassade: <http://senegal.nlambassade.org/themas/handel-en-economie>.

14.5 Zaden en Pootgoed

Dit is een uitermate belangrijk onderdeel van de agrarische sector voor de Nederlandse bedrijven. Nederland herbergt 4 zaadveredelaars in de mondiale top-10 die zeer actief zijn in Senegal. Als leidraad kan gesteld worden dat ong. 50% van al het in Senegal verhandelde zaad voor de lokale boeren is en de andere 50%

voor de meer professionele bedrijven in Senegal. De Nederlandse zaadveredelaars zitten alle in het boven segment met de professionele bedrijven en kunnen prijstechnisch niet mee met het zaad voor de lokale boeren.

In het onder segment zijn er vele aanbieders, die veelal werken met gratis proefzakjes als kennismaking voor de boeren. Een belangrijke distributeur van inputs en zaad is SPIA met ruim 60 winkeltjes verspreid over heel Senegal. Zij verkopen een uitgebreid assortiment van zaden van het merk Monarch Seeds van het Nederlandse handelsbedrijf Bakker Brothers. Ook kan er zaad van Pop Vriend uit Andijk gevonden worden. Senegal kent wel duizend agrarische winkeltjes, elk dorpje heeft minimaal een winkel. Het is in Senegal zeer gebruikelijk dat de leveranciers van de winkeltjes de producten moeten voorschieten en dan wekelijks of tweewekelijks volgens het systeem van job-ragging de producten weer komen aanvullen en er gelijk afgerekend moet worden.

Een belangrijke speler voor zaad is Technisem uit Frankrijk, die in Senegal werkt onder de naam Tropicasem. Ook heeft Technisem kantoren in de meeste West Afrikaanse landen. Tropicasem belevt zowel het onder- als het bovensegment en heeft een veredelingstuin net buiten Dakar. Het assortiment aan zaden is zeer uitgebreid waardoor Tropicasem een geduchte concurrent is voor de Nederlandse veredelaars. Zoals gebruikelijk is in elke tak van handel wordt er ook in de Senegalese zadenhandel met kortingen gewerkt en Tropicasem maakt het nu wel bont door haar klanten te confronteren dat kortingen ingetrokken worden als er ook Nederlands zaad gekocht wordt. Geen van de Nederlandse veredelaars heeft een eigen kantoor in Senegal en alle werken met wederverkopers. Het is wel opgevallen dat door de sterke agrarische ontwikkelingen in Senegal de Nederlandse bedrijven de Senegalese markt steeds beter gaan bewerken met vele bezoeken en meer technische ondersteuning.

Het Nederlandse Bejo uit Warmenhuizen is de mondiale leider op gebied van uienzaad en is zeer actief in Senegal. Bejo heeft een hybride variant ui 'Orient F1' ontwikkeld, welke het bijzonder goed doet in Senegal. Van het totale areaal aan uienproductie in Senegal van 10.000 ha belevt het bedrijf via haar verdeler SFC (Seeds Fertiliser Consulting) uit Dakar ruim 25% van de uienzaadmarkt. Bejo heeft nu speciaal voor de Afrikaanse markt een compleet assortiment van groentenzaden ontwikkeld, goed van kwaliteit en performance en gunstig geprijsd, zodat de Afrikaanse markt nog beter bewerkt kan worden.

Ook het aardappelpootgoed in Senegal is een typisch Nederlandse aangelegenheid. Aanvoerder van de Nederlandse club is het bedrijf Agrico uit Emmeloord met behoorlijke leveringen aan het overkoepelend orgaan van de aardappelboeren in de Niayes. In de markt hebben we ook wat Belgische en Franse pootaardappelen aangetroffen, maar dan slechts in hele kleine hoeveelheden.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

De teeltresultaten in Senegal van het zaden- en pootgoedassortiment van de Nederlandse veredelaars zijn bekend, de markt is inmiddels ontwikkeld, de afnemers (ook in potentie) zijn bekend en de hoeveelheid land in cultuur zal de komende jaren heel sterk toenemen tot wel het dubbele in de komende 10 jaar. Er is daarom veel potentie voor de Nederlandse veredelaars op de Senegalese markt. Het is de hoogste tijd dat de Nederlandse bedrijven zich zelf in Senegal gaan vestigen en ook de omringende landen vanuit deze Senegal vestiging gaan bedienen. Zoek in de regio van Diamnadio of Thies naar een geschikte locatie; een vestiging in het overvolle Dakar is niet handig om vandaar uit heel Senegal te gaan bewerken en is het toch lastiger om lokale boeren uit het noorden of oosten van Senegal uit te nodigen voor een bezoek of voor seminars.

Mogelijk kan het voor de Nederlandse veredelaars interessant zijn om een lokale zaadproductie op te gaan zetten. De karakteristieken en eigenschappen van het lokaal geproduceerde zaad zijn aangepast aan de Senegalese omstandigheden van grond en de klimaat. Het kan naar Nederland gestuurd worden voor behandeling en dan weer terug naar Senegal voor de levering aan de afnemers.

Ook zal het voor deze Nederlandse bedrijven interessant zijn vanuit de eigen organisatie in Senegal de omringende landen te bewerken. Zeker Mali ondanks de afstand van een 1.200 kilometer is goed te bewerken vanuit Senegal. In een later stadium kan dan overwogen worden om een eigen vestiging in Mali te starten. Senegal is een uitstekende hub met de beste infrastructuur en leefcondities om daar op te starten en afhankelijk van de resultaten later eveneens in een van de omringende landen zich te gaan vestigen.

14.6 Gewasverbeteraars en Phytoproducten

Senegal is een redelijk grote exporteur van fosfaat voor de kunstmestindustrie en het is dan ook niet verwonderlijk dat er lokaal kunstmest gefabriceerd wordt. ICS (www.ics.sn) in Thies produceert het basis gamma van kunstmesten en levert deze via haar verkoopbedrijf Senchim aan de lokale agrarische sector. Senchim gevestigd in Thiaroye fabriceert eveneens het basis programma van grond- en gewasverbeteraars en pesticides (www.ics.sn/senchim). SPIA met een klein fabriekje in Louga (www.spia-sn.com) is een andere aanbieder van chemische producten en doet het goed door een uitgebreid netwerk van winkeltjes door heel Senegal.

De overheid speelt een belangrijke rol voor de agrarische sector door met financiële ondersteuning kunstmesten en chemische producten aan de boeren beschikbaar te stellen. Dit wordt meestal via openbare aanbestedingen geregeld en betreft niet alleen de levering van de producten door geheel Senegal, maar ook de financiële afwikkeling (op termijn) met de boeren en de voorfinanciering van de aanbesteding.

Zo kan het zijn dat niet de producent ICS de aanbesteding wint, maar één van de grotere Senegalese handelsbedrijven, zoals Agrophytex of TSE van Check Amar.

Bovengenoemde producten voldoen prima voor de lokale boeren, maar de meer geprofessionaliseerde bedrijven, welke veelal ook naar Europa exporteren kunnen niet uit de voeten met deze te simpele producten en verlangen betere mestsoorten en chemische producten voor nog hogere rendementen en kwaliteit op het veld. In de laatste jaren is een opkomst van nieuwe bedrijven die deze kwalitatief betere producten met de juiste technische ondersteuning op de Senegalese markt afzetten. Deze nieuwe bedrijven opereren als verkoopkanaal van voornamelijk buitenlandse producenten. Zo zijn er Terragrisen als vertegenwoordiger van ICS uit Frankrijk en Tarmac Agro als vertegenwoordiger van Roullier eveneens uit Frankrijk. Deze bedrijven doen het heel goed en vervullen de steeds grotere vraag naar betere producten. Hier liggen ook goede mogelijkheden voor de Nederlandse bedrijven, alhoewel bedacht moet worden dat er veel en de juiste technische ondersteuning gegeven moet gaan worden.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

Voor deze productgroepen zijn de Nederlandse bedrijven nog niet heel actief in Senegal. Producten die aangetroffen werden in de markt zijn producten van CZAV, Van Iperen en substraten van Jiffy, waarbij aangenomen wordt dat deze via de tussenhandel in Senegal terecht zijn gekomen. De Senegalese markt is voldoende interessant dat de Nederlandse bedrijven, in eerste instantie via een lokale vertegenwoordiger, de Senegalese markt gaan bewerken.

14.7 Mechanisatie

Tot voor kort stelde de mechanisatie in Senegal niet veel voor. In de laatste 10 tot 15 jaar waren er diverse overheidsprogramma's met ruime subsidie voor lokale boeren voor tractoren, ploegen, waterpompen etc. Zo waren er leveringen van duizenden waterpompen van Kirloskar uit India en honderden tractoren van 50 pk van het merk Foton uit China, maar een jaar na levering waren deze niet meer in gebruik. De kwaliteit van het materieel was te slecht en de 50 pk voor de tractoren was te weinig om er fatsoenlijk mee te ploegen, waardoor deze tractoren alleen maar gebruikt werden voor aan- en afvoer van materialen en het vervoer van personen. Ook was het een publiek geheim dat er veel aan de strijkstok bleef hangen bij de tussenpersonen en de afgevaardigden van de overheid. Het resultaat van de programma's is dat er nu overal door het gehele land vergaan materiaal staat.

Bron: Hans Ham

Sedert de komst van president Macky Sall, de bewogen minister van Landbouw dr. Papa Abdoulaye Seck, het Plan Senegal Emergent (PSE) en de diverse samenwerkingsverbanden met landen (o.a. Polen) en hulp van de EU komt de mechanisatie goed op gang. Diverse agrarische leveringsprogramma's zijn nu uitgerold. Zo zijn er tientallen maaidorsmachines uitgeleverd voor de rijstbouw in het Noorden van Senegal. Met de grote tractorfabrikanten New Holland vertegenwoordigd door Matforce en John Deere door DEM zijn nu een duizend voor Senegal geschikte tractoren in de uitlevering. De overheid geeft subsidie tot wel 60 % van de waarde, waardoor de tractoren financieel bereikbaar worden voor vele boeren.

De tractoren van New Holland en John Deere zijn simpele mechanische machines en hebben een vermogen van 90 of 125 pk. Geen elektronische versnellingsbakken, welke in Senegal niet te repareren zijn, en de machines worden geleverd met goede 'aftersales', compleet met opleidingen voor het bedienen en het onderhouden van de machines. Beide vertegenwoordigers van de tractoren zijnde Matforce en Dem zijn professionele bedrijven en bieden een goede ondersteuning door heel Senegal.

Toch is er nog een schreeuwend gebrek aan machines in Senegal. Het agrarische machinepark is zwaar verouderd. Boeren moeten vaak het machinaal bewerken van het land machines extern inhuren bij burens of bedrijfjes in de buurt. Het materiaal is zo slecht en oud dat het om de haverklap stil staat, het ter plaatse weer gerepareerd moet worden en de motorolie dan alle kanten op lekt. Ook de ploeg is veelal zo slecht dat alleen de bovenste 10 cm van de toplaag omploegd wordt. Al met al verre van ideale omstandigheden en hier liggen dan ook mogelijkheden voor de Nederlandse bedrijven. We hebben contact gehad met het Nederlandse bedrijf de Heus uit Mijnsheerenland gespecialiseerd in de levering van gebruikte tractoren, die zeer geïnteresseerd is kennis te maken met Senegal. Zo zijn er ongetwijfeld nog meerdere bedrijven uit Nederland met goede leveringsmogelijkheden voor gebruikte machines in Senegal.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

In Senegal is men nu wel uitgekeken op het goedkope materiaal uit China en India, de ervaring heeft geleerd dat het beter is iets meer in beter materiaal te investeren en daar dan jaren lang(er) plezier van te hebben. Hier liggen mogelijkheden voor de Nederlandse fabrikanten van agrarisch materieel. In Senegal gelijk een eigen organisatie opzetten is misschien wat te hoog van de toren geblazen, maar men kan de huidige distributeurs bezoeken en onderzoeken of het in de lijn van activiteiten ligt van beide bedrijven. In Senegal zal men graag met Nederlandse bedrijven samenwerken. De Nederlanders staan bekend om het degelijke en correcte zakendoen en daar wil de Senegalees graag van leren.

Zeker voor de levering van gebruikte machines liggen hele goede mogelijkheden voor Nederlandse bedrijven. Nederland geldt al als doorvoerland van machines naar het buitenland en de machines worden vanuit geheel Europa betrokken en worden dan uiteindelijk via Nederland naar overzeese bestemmingen geëxporteerd.

In Senegal heeft men enorme behoefte aan after-sales service. Ook zijn er goede mogelijkheden om op structurele basis onderdelen te gaan leveren, misschien klein van waarde maar met goede marges. Vele machines in Senegal staan stil door gebrek aan onderdelen, veelal omdat men de connecties niet heeft om aan deze onderdelen te komen. De Massey Ferguson dealer in Senegal heeft in het verleden waarschijnlijk het dealerschap verkregen, omdat het een aantal machines had besteld. Nu is het lijden voor de boeren met een Massey Ferguson tractor, want er is geen voorraad van onderdelen en de service is allerbelabberst. Volgens de directeur van DEM, vertegenwoordiger van John Deere is Van Oers Senegal dan ook afgestapt van Massey Ferguson.

Zeker zijn er mogelijkheden in Senegal voor lokale bouw of assemblage van agrarische trailers. De delen worden dan vanuit Nederland verstuurd en in Senegal in elkaar gezet en gespoten. Dit levert een groot voordeel qua kostprijs op.

14.8 Voedselverwerking

De verwerking van producten was vroeger altijd een hekel punt in Senegal. Voor de rijstbouw in het Noorden van Senegal waren er niet voldoende rijstpellerijen en capaciteit om de paddy te transformeren naar rijst. De gebruikte machines zijn zo oud dat een groot percentage van de rijstkorrels breekt en wat gepaard gaat met veel uitval. In het kader van de zelfvoorzienendheid van rijst (PNAR) zijn er meerdere nieuwe installaties gebouwd om de pellerijcapaciteit op peil te brengen. Dit heeft tot goede resultaten geleid, waardoor de onafhankelijkheid van importrijst in het vizier komt. Niet in 2017 wat de overheid telkens zegt, maar mogelijk wel voor het jaar 2020.

Met groot plezier zien we steeds meer kleine ambachtelijke bedrijfjes ontstaan die de groenten of fruit transformeren. Vaak zijn dit vrouwenorganisaties die door een NGO gefinancierd worden en een technische partner hebben uit het buitenland of

met het ITA samenwerken. Zo vind men in de markt een scala van producten, zoals sappen, limonades, siropen, marmelades en azijn. Verder zijn er vele gedroogde producten van de typisch Senegalese specialiteiten, zoals bissap, ditakh, boue en gember. Ook vind men overal gedroogde mango, okra en een grote variëteit van noten. Hier kunnen de fairtrade-organisaties mogelijk een aanknopingspunt vinden. In Senegal hebben we reeds diverse malen mensen van het Nederlandse Fair Taste en Agrofair en het Belgische Vredeseilanden ontmoet, die met de Belgische supermarktketen Colruyt samenwerken. Graag hierbij aandacht voor het assortiment van het Senegalese bedrijf Zena Exotic Fruits SA (www.zenaexoticfruits.com) en het familiebedrijf Esteval (www.esteval.net) van broer en zus Quenum. Beide maken zeer interessante producten welke voldoen aan alle gestelde eisen en zo in Europa verkocht kunnen worden.

Bron: Hans Ham

14.9 Verpakking

Op verpakkingsgebied zijn er weinig aanbieders in Senegal. De enige producenten van verpakkingsmaterialen in Senegal zijn de kartonnen dozenfabriek La Rochette en de plastic emballage fabriek Simpa beide gevestigd in Thiaroye net buiten Dakar.

La Rochette bestaat al ruim 40 jaar en is destijds opgericht voor de vervaardiging van kartonnen dozen voor de visindustrie. Het bedrijf is groot geworden door de export van deze visdozen aan afnemers in alle landen aan de westkust van Afrika tot aan Congo. Nu produceert het bedrijf het volledige gamma van dozen maar richt zich voornamelijk op de lokale markt.

Tijdens het bezoek aan La Rochette, in eigendom van een Libanese familie, viel op dat een groot gedeelte van de productieactiviteiten met batterijen van nieuwe machines bedoeld is voor de fabricage van sigarettendoosjes van het daarnaast gelegen Philip Morris (producent van o.a. Marlboro). Hier produceert Philip Morris sigaretten voor de gehele West Afrikaanse markt en is voor de verpakking een samenwerkingsverband aangegaan met La Rochette.

Verpakkingen bij La Rochette (Bron: Hans Ham)

Foilproductie bij Simpa (Bron Hans Ham)

Simpa is eveneens in Libanese handen en produceert een scala van plastic foil- en blister verpakkingen. Ook produceert het bedrijf naast plastic stoelen, emmers en teiltjes ook kratten, die voor het plukken van de oogst gebruikt kunnen worden.

In Mbaou is het bedrijf Mbaou Bois gevestigd die nieuwe uien- en aardappelkisten en pallets vervaardigd. Een redelijk professioneel bedrijf en alles wordt gemaakt uitgaande van geïmporteerd hout vanuit Frankrijk. De producten met een bedrag van 95 Euro voor een aardappelkist zijn dan ook erg duur en niet interessant.

Het aanbod van lokaal gefabriceerd verpakkingsmateriaal is niet bijzonder, waardoor de grotere agrarische bedrijven verplicht alles moeten importeren. In deze tak van de agrarische sector liggen dan ook goede mogelijkheden voor de Nederlandse bedrijven voor het ontplooiën van activiteiten.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

De verpakkingstak van de agrarische sector is een hele interessante tak waar de Nederlandse bedrijven zeker goede mogelijkheden hebben. Er is in Senegal een schrijnend tekort aan goed opzakmateriaal. Echter de prijs zal competitief moeten zijn. Er is grote vraag naar netzakken, polybags en big bags voor het verpakken van de oogsten. De grote producenten zitten alle in Azië, maar de Nederlandse handelaren zijn sterk in het vermarkten van deze producten richting Afrika en voor Senegal zijn er zeker goede mogelijkheden.

Voor de levering van kartonnen verpakkingsmateriaal zijn er eveneens goede kansen voor de Nederlandse bedrijven. De grote internationale agrarische bedrijven zullen verpakkingsmateriaal aankopen via het moederbedrijf, zoals Van Oers in Nederland en GDS in Frankrijk. De dozen, reeds met opdruk voorzien, worden per container goedkoop naar Senegal gestuurd en vlak voor gebruik in elkaar gezet. De doelgroep van de Nederlandse toeleveranciers moet zijn de groep van agrarische bedrijven in Senegal zonder internationale kantoren (bv. Safina), met Senegalese eigenaren (bv. DAT - Domaine Agricole de Thies of Miname Export), beginnende exportbedrijven (bv. APROVAG) of sterk groeiende tuinbouwbedrijven. Deze bedrijven kunnen het verpakkingsmateriaal niet competitief inkopen en voor Nederlandse bedrijven is daar succes te behalen.

Door de inhaalslag van de agrarische sector in Senegal ontstaat er nu ook langzaam de vraag naar het machinaal verpakken van de AGF producten. Door de steeds groter wordende schaalgrootte van de productie kan men het handmatig niet meer aan en wordt men gedwongen machinaal te gaan werken. Het gaat vooralsnog om de wat simpelere en goedkopere machines, maar de vraag naar meer moderne machines komt eraan. Ook gebruikte verpakkingsmachines vanuit Nederland zijn interessant voor Senegal. Met al een leven achter de rug in Nederland of Europa en veelal al volledig afgeschreven kunnen deze machines (mogelijk met rehabilitatie indien noodzakelijk) aan een nieuw leven beginnen in Senegal met een tevreden nieuwe eigenaar.

14.10 Opslag en Bewaringstechnieken

De opslag en bewaring van agrarische producten in Senegal is een groot probleem. De grotere Senegalese agrarische bedrijven hebben alle voldoende faciliteiten, maar voor de gewone boeren is dat niet weggelegd. Na het oogsten moeten de boeren verplicht de producten direct verkopen en zijn ze gedwongen elke prijs te accepteren. Hier maken de opkopers gebruik van en de boer ontvangt maar een schijntje van wat hij eigenlijk had moeten ontvangen.

De EU en ook Spanje en Italië zijn programma's gestart met de Senegalese overheid voor de bouw van opslaggebouwen. Zo financiert de EU de bouw van 5 opslagplaatsen voor uien en welke door heel het noordelijk deel van Senegal te vinden zijn. Koelopslag is een nog groter probleem in Senegal en naast het niet operationele Agroplex in Louga zijn er slechts twee complexen in Sangelkam nabij Dakar. Hier kunnen de boeren, distributeurs of exporteurs tegen betaling de producten opslaan tot een later moment van verkoop of de producten gereed maken voor verzending.

Het Agriplex bij Louga is een voor Afrikaanse begrippen enorm pakstation met 9 koelcellen en totaal 15.000 m² aan geconditioneerde opslag. Gebouwd met Spaanse bilaterale hulp en compleet turn-key opgeleverd met koelwagens voor transport heeft dit complex nooit gewerkt. Het bleek echter wel voor 1,5 jaar verhuurd te zijn geweest aan Senegindia, die het als centraal depot gebruikt had voor de distributie van aardappelen. De overheid wil dit complex weer operationeel maken en bestudeert momenteel de mogelijkheden. Het bedrijf SCL wil dit complex graag gaan gebruiken, maar dit is afgewezen door de overheid, aangezien de lokale boeren de faciliteiten van dit complex dan niet kunnen gebruiken. Feltiplex in Sangelkam is een redelijk goed werkend pakstation met koelingsfaciliteiten en wat veel gebruikt wordt door de exporteurs van groenten en fruit uit de Niayes.

Bron Hans Ham - Verwerkingscomplex Feltiplex

De keiharde realiteit van de opslagproblematiek kan het best weergegeven worden door het volgende voorbeeld. De Senegalese overheid claimt dat er in het seizoen 2015-2016 ruim 300.000 ton aan uien in Senegal geteeld zijn. Deze hoeveelheid is door de zaadleveranciers bevestigd. Verder heeft Senegal in het tijdvak van 1 september 2015 tot aan 1 februari 2016 (5 maanden) ruim 150.000 ton aan uien vanuit Nederland geïmporteerd. In de 7 resterende maanden moet Senegal normaalgesproken 200.000 ton aan ui consumeren. Met een lokale productie aan ui van 300.000 ton zou dus gesteld kunnen worden dat er 100.000 ton (1/3 deel) niet geconsumeerd is geworden.

Tijdens een ontmoeting met boer (dhr. Bassirou Ly) uit Matam in het verre noorden vertelde dat hij zijn laatste centen ingezet te hebben voor de productie van ui. Na de oogst was vanwege overproductie niemand geïnteresseerd om zijn uien te kopen en geld om de handel naar de grote markt van Dakar te transporteren had hij niet. Een schrijnend voorbeeld van de huidige opslagproblematiek in Senegal.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

Voor deze tak van de agrarische sector in Senegal zijn voor de Nederlandse bedrijven het meest interessant de levering van (prefab) hallen voor de verwerking van agrarische producten of de opslag hiervan. Ook koudetechniek is een zeer interessante tak en waarnaar in Senegal enorme behoefte is. De Senegalese overheid wil graag investeren in koelfaciteiten door heel Senegal, echter over deze plannen is nog niets concreets bekend.

Een deelnemer aan een van de handelsmissies naar Senegal is het bedrijf Remco Ruimtebouw. Dit bedrijf doet het bijzonder goed in een aantal andere west-Afrikaanse landen, waaronder Kameroen, en spreidt haar vleugel nu ook over Senegal uit. Zoals eerder beschreven er is een enorme behoefte aan droge opslagruimte met zoveel mogelijk bescherming tegen insecten en ander ongedierte. Veelal betreft het geen levering en bouw voor prive ondernemers, maar wordt het project betaald door de overheid of een internationale financiële instelling, waardoor de centen gegarandeerd zijn. Ook voor andere bedrijven in deze sector zijn in Senegal goede mogelijkheden.

Voor Nederlandse bedrijven actief in koudetechniek geldt hetzelfde. Het zijn alleen de grotere agrarische bedrijven in Senegal die koelfaciliteiten hebben en voor de gewone boer is er maar weinig alternatief. Er liggen mogelijkheden voor Nederlandse bedrijven bij uitbreidingsprojecten van de grotere bedrijven, de snel groeiende bedrijven in het Senegalese MKB, bij de cooperaties (waar men gezamenlijk investeert in koeling) en voor overheidsprojecten. Ook hier geldt dat een groot gedeelte van de mogelijke opdrachten betaald wordt door een van de financiële instellingen en waardoor de financiële afdekking voldoende is.

14.11 Distributie en lokaal transport

Het goederenvervoer over de weg heeft een enorme vooruitgang geboekt door de bouw van vele nieuwe wegen (o.a. MCA van de VS en programma's met China). Zeker ook met de nieuwe "route de peage" voor de ontsluiting van Dakar en met nieuwe wegen in aanbouw naar Thies, Mbour en Touba. Ook is er op last van de Wereldbank een nieuwe wet gelanceerd van max. 13 ton per as voor de vrachtwagens en diverse meet stations (pont de pesage) zijn voor de controle gebouwd. Dat was hard nodig, want de voornamelijk Malinese vrachtwagens met soms ruim 60 ton aan vracht per drie-asser reden de weg totaal kapot. De boete is echter nog niet hoog genoeg van Cfa 12.000 (Euro 18,00) per ton, want de Malinezen gaan gewoon door met het overladen van de trailers. Het vrachtwagenpark van Senegal is nog steeds erg slecht en een ieder in Senegal is gewend aan vrachtwagens die met panne de weg totaal blokkeren. Ook vrachtwagens van de grotere spelers in Senegal, zoals GDS en SCL met containers of reeferers geladen kom je regelmatig aan de zijkant van de weg tegen. Dan rijst onmiddellijk de vraag of de containers nog wel op tijd zijn voor de boot.

Naast Dakar heeft Touba op een dikke 230 km van Dakar zich ontwikkeld als een nieuw economisch centrum. In Dakar en Touba woont ruim de helft van de totale bevolking van Senegal en deze steden vormen daardoor de belangrijkste afzetgebieden voor groenten en fruit. Dakar blijft het belangrijkste doordat het meer inwoners heeft en door de haven van Dakar voor export naar Europa. Spil in de AGF distributie in Senegal is de markt van Thiaroye net buiten Dakar van waaruit de goederen verder gedistribueerd worden naar de andere markten van Dakar, zoals Castor, Kermel, Gueulle Tape en Tilene of verstuurd worden naar de andere steden zoals Ziguinchor, Kolda, Kaolack, Touba en Saint Louis. Deze markt mist elke vorm van infrastructuur, is totaal geblokkeerd door het her en der uitladen van vrachtwagens. Duizenden mensen lopen kris-kras door elkaar met enorme zakken waar op hun hoofd en tientallen kruiers met hun wagentjes. Het belangrijkste is dat het een enorm smerige boel is en enige vorm van hygiëne is er niet te vinden. Dit is de markt die groot Dakar voorziet van groenten en fruit.

De overheid zit al jaren in de maag met deze misstanden en heeft in mei 2016 een contract getekend voor het project van de oprichting van een nieuw distributiecentrum in Diamnadio op 35 km afstand van Dakar. Dit project MIN

(Marche d'Interet National) is afgesloten met de Turkse overheid en wordt binnen 14 maanden opgeleverd op een terrein van 25 ha gunstig gelegen op het industrieterrein van Diamnadio nabij de grote uitvalswegen. Het omvat 51.000 m² aan gebouwen, waaronder 137 magazijnen met geïntegreerde koelcellen van 75 tot 150 m², een gemeenschappelijke koelcel van 750 m² en diverse grote hallen voor de opslag en het verwerken van de agrarische producten. Daarnaast worden er ook beveiligde parkeerplaatsen met een capaciteit van 300 vrachtwagens (gros porteurs) gerealiseerd en dit project wordt met een softloan van 2% en met een jaar uitstel van betaling turn-key door Turkije opgeleverd.

Het is natuurlijk niet aan de Senegalese overheid om de MIN te gaan runnen en men bekijkt nu hoe dit te gaan organiseren. Onder leiding van het Ministerie van Handel zijn er oriëntatierizen gemaakt naar o.a. Rungis in Parijs en Bursa in Turkije. Het is duidelijk dat Senegalese partijen niet de kennis hebben om de MIN te gaan runnen en vandaar dat men hiervoor buitenlandse bedrijven wil gaan interesseren. Ook zou men zich heel graag Nederland willen oriënteren met o.a. bezoeken aan Amsterdam Food Centre, de groothandelsmarkt van Rotterdam in de Spaanse Polder, Fore Park in Den Haag en de Nederlandse veilingen.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

In deze tak liggen goede kansen voor Nederlandse exportbedrijven van gebruikte vrachtwagens, trailers en koelcontainers (lokaal niet te koop). De populariteit van de goedkope vrachtwagens uit China is danig gedaald en alleen Sinotrucks en Foton zijn met lokale vestigingen en after sales service nog in Senegal actief. Gebruikte vrachtwagens en trailers worden traditioneel en vanwege de taal in Frankrijk aangekocht. Hier liggen mogelijkheden voor de Nederlandse bedrijven, zoals Van Vliet Trucks (reeds actief in Senegal) en andere exporteurs. Het is wel belangrijk een goede after sales service en met name onderdelen aan te bieden, want daar is men in Senegal naarstig naar op zoek.

Producten en diensten met betrekking tot het wegvervoer en leveringen van producten worden steeds belangrijker. Men is nu in Senegal aan een inhaalslag bezig op dit gebied. Aanbieders van GPS systemen voor vracht- en bestelwagens hebben goede kansen. Ook systemen voor het op afstand controleren van brandstof van de wagens zijn zeer noodzakelijk. Elke lokale transporteur wordt geconfronteerd met brandstof diefstal door derden of van de eigen chauffeur. Ook het gebruik van barcode systemen is minimaal en worden vooralsnog alleen door de internationale koeriersbedrijven, zoals DHL gebruikt. Voor alle bijgeleverde documentatie en software geldt wel dat het in de Franse taal dient te zijn.

Ook zijn er goede mogelijkheden voor gespecialiseerde Nederlandse bedrijven voor het beheren van de nieuwe markt MIN in Diamnadio. De oriëntatierizen van het Ministerie van Handel naar Bursa en Rungis hebben niet het gewenste resultaat opgeleverd. Tijdens de oriëntatieris aan Nederland kunnen gelijktijdig de mogelijk

geïnteresseerde Nederlandse bedrijven bezocht worden. Het is de bedoeling dat het beheren van de MIN getenderd wordt aan een kleine groep van geselecteerde internationale bedrijven en reeds met een kennismaking in Nederland, maken de Nederlandse bedrijven meer kans op succes.

14.12 Vercommercialisering

De vercommercialisering van de aardappelen, groenten en fruit (AGF) producten in Senegal is een verhaal apart. Men praat altijd over export als een walhalla, maar vaak kan het voorkomen dat de prijzen van de lokale markt interessanter zijn dan die voor export.

De vercommercialisering van de AGF producten verloopt voor de gewone boeren via meerdere schijven. De boer verkoopt de producten direct van het land (bord champ) en zelden zal de boer zelf de producten naar de markt brengen. De opkoop geschiedt via het officiële circuit wat in Senegal de "banabana's" genoemd wordt. Dit zijn individuen zonder bedrijf, zonder personeel, betalen geen belasting en huren alles wat nodig is in van mankracht, transport etc.

De handel in AGF van het banabana circuit is voornamelijk in handen van geëmigreerde mensen uit Guinee-Conakry. Zij dicteren de markt en bepalen dan ook de uiteindelijke prijs van de waar. Dit geldt voor alle groenten en fruit.

Een Spaanse bananenteler in Ross Bethio in het noorden van Senegal vertelde dat hij in de klem zat bij de banabana's uit Conakry. In zijn geval zijn de rijpingskamers voor bananen in Saint Louis en afzetkanalen in handen van deze mensen en hij is verplicht met hen te werken. Hij krijgt zo CFA 200 (Euro 0,30) per kg minder voor zijn bananen, ofwel een derde van zijn omzet.

De grotere telers hebben geen last van dit banabana circuit. In het Nederlandse winterseizoen ('contre-saison') telen zij voor export naar Europa en in het zomerseizoen ('saison chaud') voor de lokale markt. Aangezien de volumes voor het 'saison chaud' significant zijn hebben deze telers directe contacten met de grote handelaars uit Dakar en komen er geen banabana's aan te pas.

Peen in de verkoop op de markt van Thiaroye (Bron Hans Ham)

Voor de gewone boeren is de marktwerking verre van ideaal. De boer kent zijn mogelijke afnemers niet en de handel loopt noodgedwongen via tussenschakels. Soms zijn deze tussenschakels ook niet aanwezig, zoals voor een rijstboer uit Matam in het Noorden van Senegal die zijn rijstogst niet verkocht krijgt. De grote markt bevindt zich in Dakar waar de boer zelf nog nooit geweest is. Hij kent geen mogelijke afnemers, heeft ook geen middelen om de rijst naar Dakar te vervoeren en zo blijft de rijst onverkocht.

De Senegalese bank BNDE is verleden jaar een interessant initiatief gestart met de oprichting van een zogenaamde rijstbank. Allereerst heeft Macky Sall de grote rijstimporteurs gesommeerd minimaal 1/4 tot 1/3 van het importvolume lokaal in Senegal aan te kopen. Dit in het kader van het programma van zelfvoorzienendheid van rijst (PNAR), maar de rijstimporteurs kennen natuurlijk de rijstboeren in het Noorden van Senegal niet. De BNDE heeft diverse rijstpellerijen geaccrediteerd en een Amerikaans inspectiebureau met lokale vestiging is ingehuurd voor de kwalitatieve en kwantitatieve controle van de paddy. Na aanlevering van de paddy door de boer en controle krijgt de boer direct uitbetaald. Het eigendom van de paddy gaat van de boer naar de BNDE, alhoewel in opslag bij de rijstpellerij. De BNDE laat de paddy transformeren en de rijstimporteurs uit Dakar kunnen de rijst bij de BNDE bestellen. De BNDE bekijkt waar er voorraad is en regelt verder het transport en ontvangt de betaling. De bedoeling is wel dat de rijstpellerijen langzamerhand de rol van de bank als rijsthandelaar gaan overnemen en dat de BNDE alleen nog maar instaat voor de financiële dekking. Bij de BNDE kijkt men nu ook of dit ook voor andere agrarische producten zou kunnen.

14.13 Supermarkten

Interessant is de opkomst van supermarkten in Senegal en dan met name in Dakar. Vroeg was er alleen maar het Franse Casino en die was te duur voor de gewone Senegalezen. Veel van deze producten zijn ook in de tienduizenden boutiques die

Senegal kent of bij de straatverkopers goedkoper te verkrijgen. Het waren eigenlijk alleen maar de buitenlanders en Libanezen die Casino bezochten voor de boodschappen.

Sedert 5 jaar is het Spaanse Dia onder de naam CityDia bijzonder actief in Senegal en werkt nu toe naar een landelijke dekking. In het begin begonnen in Dakar, daar waar de meeste mensen wonen, en gestaag uitbreidend naar de buitenwijken. Het assortiment is nu te vergelijken met de nieuwe Lidl, maar in het begin was het bijzonder basic. De versafdeling was eigenlijk schandalig. De groenten en fruit wat daar verkocht werd zou in Nederland niet meer verkocht mogen worden. Ook de kwaliteit van de AGF bij het Franse Casino was zwaar beneden peil. Klaarblijkelijk, maar ook begrijpelijk is het voor de buitenlandse ketens moeilijk de AGF waar goed en vers in de Senegalese winkels te krijgen en te presenteren voor verkoop.

Bron Hans Ham

In 2015 is CityDia een opschaling gestart, compleet met verbouwingen en is nu de AGF afdeling goed en naar behoren functionerend. De prijzen zijn wel hoog en waar voor een kilo uien bij de boutique of bij de vrouwen op de tafels op straat CFA 400 betaald moet worden (Euro 0,60), was het op hetzelfde moment voor CFA 600 (Euro 0,90) te koop bij CityDia. Het is begrijpelijk dat het wat duurder is bij CityDia, want dit bedrijf heeft hoge overheadkosten, betaalt belasting en draagt de BTW af. Iets wat bij de boutiques en tafeltjes niet het geval is. Grappig is wel dat CityDia altijd de publiciteit heeft gezocht met slogans als "Vous libère de la vie chère!", waarschijnlijk om de Casino winkels de loef af te steken en de buitenlanders en Libanezen aan te trekken.

Vanaf 2012 is het helemaal snel gegaan met CityDia door een samenwerking aan te gaan met het Franse bezinestationconcern TOTAL. Bij elk benzinestation van Total, marktleider in Senegal treft men nu een CityDia Express winkeltje aan, volgens hetzelfde convenience concept zoals in Nederland. In totaal gaat het om ruim honderd van deze CityDia Express winkeltjes verspreid door heel Senegal.

Een nieuwe ontwikkeling van CityDia is de start in het afgelopen jaar van de 'mega store', waar naast het droge segment, aparte afdelingen gemaakt zijn voor vlees en vis, brood met afbakfaciliteiten en een ruime AGF-afdeling met koelfaciliteiten. In deze mega stores treft men ook het "Blokker"-assortiment aan en is men nog meer gericht op het alles in een winkel kopen.

In 2013 is ook het Franse Auchan in Senegal van start gegaan onder de naam ATAC. Met nog grotere winkels als de standaardwinkels van CityDia claimt men nog goedkoper te zijn. Ook dit concept slaat goed aan en in de bezochte winkels in het centrum lijkt het ook altijd drukker dan bij CityDia.

Dan is er ook de keten "Prix Doux" van de Senegalese CCBM groep van Serigne Mboup, welke al ruim 15 jaar met een twintigtal winkels in Dakar actief is. Prix Doux mist de huidige slag van marktaandeel, want het doet niet aan vernieuwing en kan niet op schaalgrootte werken. Het bestaat eigenlijk alleen nog maar aangezien het gros van de winkels op goede locaties gevestigd zijn. Een mogelijke samenwerking met het Turkse Pektimir in 2012, met ruim 300 supermarkten in Turkije liep op niets uit.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

In het supermarktsegment liggen zeker mogelijkheden voor de Nederlandse exporteurs van AGF en ook droge voedingsmiddelen. CityDia en ATAC hebben beide de schaalgrootte om producten per container af te nemen. Wel zal goed rekening gehouden moeten worden met transittijd en de toch nog minimale faciliteiten van logistiek (zeker koeling) in Senegal. In het droogsegment is er recentelijk heel veel concurrentie, van met name uit Turkije.

Zo zijn er bijvoorbeeld voor het Nederlandse Spar International in Senegal zeer goede mogelijkheden. Er zijn in Senegal veel minimarkten, veelal gerund door families met een of meerdere winkels. Door de kleine schaal zijn deze bedrijfjes gedwongen alle producten lokaal in te kopen. Spar International met het franchise concept zou hier op kunnen inspringen, alhoewel het dan wel in een lokaal distributiecentrum zal moeten investeren.

14.14 Vervoer naar Europa

Men zegt wel eens, wie de logistiek in handen heeft beheerst de gehele keten, en dat is voor Senegal wel een hele waarheid. De toekomst van Senegal als agrarische natie zal voor een heel groot deel van de ontwikkelingen in de logistieke sector afhangen. Voor met name het maritieme transport is de huidige situatie verre van ideaal om op de wereldmarkt een grote speler te worden. Er is altijd schaarste aan reefer, er zijn te weinig afvaarten en dan ook nog naar havens in Europa die ver van de eindbestemming afliggen. Een containertarief voor een 40ft reefer vanaf bijvoorbeeld Antwerpen naar Dakar ligt op rond de Euro 2.300 terwijl het tarief van een reefer voor dezelfde weg terug minimaal het dubbele kost tot Euro 5.000 afhankelijk van de reder. Stel er wordt het maximale van 28 ton product geladen in de 40ft reefer en rekenend met een tarief van Euro 4.600 komt het maritieme deel van het totale kostenplaatje van het transport op 16,4 cent per kilo product. Voor de landen waar Senegal voornamelijk mee in concurrentie ligt, zoals Marokko en Egypte zijn deze kosten veel minder waardoor Senegal uit de markt gedrukt wordt.

Navraag bij kantoren van de grote scheepvaartmaatschappijen in Senegal leerde, dat wereldwijd gezien een van de grote stromen van reeferen vanaf Europa naar West Afrika gaat, vandaar leeg naar het Zuid Amerikaanse continent, alwaar het geladen wordt met agrarische producten van o.a. Brazilië en weer vol terug gaat naar Europa.

Een interessante ontwikkeling is dat dhr Cheik Kante, directeur van de haven van Dakar (PAD) al regelmatig in het nieuws geweest is met informatie dat de haven werkt aan een samenwerkingsverband met de haven van Duinkerken in Frankrijk en dat er in dat kader een fruitterminal in de haven van Dakar gebouwd gaat worden. Voor Nederland, specifiek voor Vlissingen, zou het interessant kunnen zijn om reefereschepen vanuit Dakar te ontvangen. Vanuit Vlissingen gaan reeds de Breadbox-koelschepen met aardappelen en uien naar Dakar. Aangezien het importseizoen van deze producten het exportseizoen van groenten en fruit vanuit Senegal elkaar deels overlappen zou dit een mogelijkheid betekenen van retourvracht voor Breadbox.

Sedert enkele jaren vind er ook geconditioneerd vervoer plaats per vrachtwagen direct van de laadplaats in Senegal tot aan de eindbestemming (lees klant) in Nederland, Spanje, Italië en Frankrijk. Voor Nederland staat een transit-tijd van 8 dagen en is dus net wat sneller dan per schip. Dit wordt voornamelijk door Marokkaanse vervoerders gedaan en volgens zeggen hebben deze bedrijven alle formaliteiten aan de diverse grenzen goed onder de knie. Het schijnt wel dat er in Marokko de trailer een andere trekker krijgt, waarschijnlijk door de Europese wegenwetgeving. Het vervoer naar Nederland op deze manier kost al gauw een Euro 12.000 voor 30 ton lading en het simpele rekensommetje levert een totaalprijs van transport tot eindbestemming van Euro 0,40/kg op en is dus ruim duurder dan het transport per schip. De kortere transittijd en de grotere flexibiliteit kan de keuze voor het vervoer per vrachtwagen beslechten.

Met de komst van het nieuwe internationale vliegveld AIDB in Diass voorzien in 2017 kan er afscheid genomen worden van het oude vliegveld in Yoff, Dakar. Vanwege de bouw van het nieuwe vliegveld werd er niet meer geïnvesteerd in het oude vliegveld en alleen de noodzakelijkste aanpassingen vanwege nieuwe internationale IATA wetgevingen werden uitgevoerd. Door de enorme vertragingen met de bouw veroorzaakt door juridische geschillen heeft het huidige vliegveld in Dakar een bijzonder slechte infrastructuur en niet meer van deze tijd. Met de komst van het nieuwe vliegveld zal het vervoer door de lucht van de Senegalese groenten en fruit naar Europa sneller en efficiënter kunnen geschieden en mogelijk dan ook goedkoper.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

Misschien is het nog mogelijk dat Nederlandse bedrijven een rol kunnen gaan spelen voor de komst van een fruitterminal in de haven van Dakar. De bouw van

deze terminal zou interessant zijn voor bedrijven zoals BAM international en het koeltechnische gedeelte door bedrijven zoals Celtic. Ook het beheren van de fruitterminal zou interessant zijn voor bedrijven zoals Kloosterboer. Mogelijk zou de Nederlandse ambassade hierbij een rol kunnen spelen. Het zou in ieder geval een goede boost geven aan de Nederlandse economische activiteit als de Senegalese groenten- en fruitprodukten direct Nederland gaan aandoen.

15. NEDERLANDSE EXPORT VAN GROENTE EN FRUIT NAAR SENEGAL

De allerbelangrijkste economische activiteit van Nederland richting Senegal is de export van enorme hoeveelheden uien en aardappelen. Met scheepsladingen vol komen deze producten tijdens het importseizoen van 1 september tot 1 februari naar Dakar. De rest van het jaar zijn de grenzen gesloten om de lokale boeren geen concurrentie te geven van de goedkope Nederlandse import aardappelen en uien.

In totaal gaat het jaarlijks om ongeveer 150.000 ton aan uien en een 60/70.000 ton aan aardappelen. De Senegalese regering wil naast de zelfvoorzienendheid van rijst, voorzien in 2017 (echter realistischer is 2020), ook gaan inzetten op de zelfvoorzienendheid van ui. Hiervoor is nog een hele lange gang te gaan en denk dan aan mechanisatie, opslag en bewaring. Ook het regenseizoen speelt parten om het jaarrond uien beschikbaar te hebben.

De zelfvoorzienendheid van ui zal zeer moeilijk worden en ook nergens ter wereld kan en wordt de ui zo goed en efficiënt geteeld en tegen zo'n lage prijs voor export geleverd als in Nederland. Maar het is niet alleen de prijs wat telt, de belangen van de lokale boeren tellen steeds zwaarder mee en ook de grotere producenten in Senegal hebben de interessante teelt van uien voor de lokale markt ontdekt.

De overheid heeft twee petten op, enerzijds vecht zij voor de belangen van de lokale boeren, maar anderzijds ontvangt zij de duties op de importen, welke overigens ietwat verhoogd zijn voor het komende seizoen van 1 september 2016 tot 1 februari 2017. Voor een arm land als Senegal zijn de dutyontvangsten van elementair belang. De zelfvoorzienendheid van ui zal dan ook nog vele jaren duren, maar de Nederlandse exporteurs gaan met de tijd de omzetten richting Senegal zien afnemen.

De hybride ui variëteit 'Orient F1' van het Nederlandse bedrijf BEJO schijnt het goed te doen gedurende het regenseizoen en onder leiding van het in Senegal zeer actieve Amerikaanse USAID worden er in het regenseizoen van 2016 uitgebreid getest met deze variëteit ui in het noorden van Senegal. De oogstperiode zal vallen in oktober tijdens het importseizoen. Al met al ontwikkelingen, die de Nederlandse exporteurs in de loop van jaren in de portemonnee gaan voelen.

Verder wordt er door de Nederlandse exporteurs veel knoflook aan Senegal geleverd, behoorlijk wat peen en wat kool. Het deed bijzonder deugd recentelijk in de supermarkt Chinese kool uit Nederland aan te treffen.

Kansen voor Nederlandse bedrijven en instellingen

De enorme consumptie van uien in Senegal en de daarbij enorme Nederlandse export van uien lijkt het walhalla voor exporteurs, maar het is oppassen geblazen. Dhr. Samba Fall, spin in het web van de aardappel- en uienhandel in Senegal ging

een klein decennium geleden failliet en liet een miljoenenstrop achter voor de Nederlandse exporteurs.

Het is alleen aan de zeer ervaren en kapitaalkrachtige bedrijven met de juiste lokale contacten en volledige kennis van alle ins- en outs om deze handel te kunnen doen. Nieuwkomers komen en zie je dan een paar maanden later weer gaan. Beter bij de vis werkt niet bij deze handel en misschien wordt een eerste order vooruitbetaald, maar voor een tweede bestelling moet er op krediet geleverd gaan worden, anders gaat men naar een ander Nederlands bedrijf.

Beter is zich te richten op de niche producten of specialties, zoals de Chinese kool uit Nederland die regelmatig bij de supermarkt CityDia ligt. De eerder genoemde supermarktketens kunnen alle in volle containers afnemen en de marges voor deze producten zijn interessant.

De appels in Senegal komen traditioneel uit Frankrijk en Zuid Afrika. Het Italiaanse Val Venosta heeft lange tijd geïnvesteerd om haar appels bekend te maken in Senegal. Dit ging o.a. gepaard met grote publicatieborden op wegen en pleinen waaronder ook het Place de l'Independance in het centrum van Dakar. Dit alles heeft ongetwijfeld veel gekost, maar nu kennen alle Senegalezen deze appel en ligt het op elke fruitkar. De Senegalees is enorm merkentrouw, waardoor de appelleverancier nog jaren profijt zal trekken van zijn investering. De Nederlandse kansen liggen voornamelijk in gelijksoortige opzet van activiteiten, maar dan met eigen producten en zo een markt voor het eigen product te creëren en waar de uiteindelijke marges goed zijn.

16. HET POTENTIEEL AAN AGRARISCHE PRODUCTEN VOOR EXPORT

Fruits et légumes frais CALENDRIER DE DISPONIBILITÉ

BANANE

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
VFS (Saint-Louis, Fatick)	***												
Tambacounda	***												
Casamance (Kaolack, Ziguinchor)	**												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

MAÏS DOUX

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Delta du Fleuve Sénégal (Saint-Louis)	**												
Nayes (Dakar, Thiès)	**												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

TOMATE

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
VFS (Saint-Louis, Fatick)	***												
Nayes (Dakar, Thiès)	***												
Casamance (Ziguinchor)	*												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Nayes Sud (Dakar, Thiès)	**												
Casamance (Ziguinchor)	**												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

LIME VERTE

OIGNON

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Vallee du Fleuve Sénégal (Fatick)	***												
Nayes Nord (Fatick, Kaolack)	**												
Nayes Centre & Sud (Thiès, Dakar)	**												
Aufes (Kaolack, Tambacounda, Kolda)	*												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

PIMENT

POIVRON

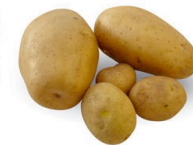
Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Vallee du Fleuve Sénégal (Saint-Louis)	*												
Nayes (Dakar, Thiès)	**												
Principales variétés / type													
Principales variétés / type													

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Delta du Fleuve Sénégal (Saint-Louis)	***												
Nayes Sud (Dakar, Fatick)	***												
Nayes Sud (Thiès, Mbour)	***												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

MELON

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Nayes (Dakar)	*												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

POMME DE TERRE

PATATE DOUCE

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
VFS (Saint-Louis, Lac de Guiers)	***												
Nayes (Dakar)	**												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

HARICOT VERT

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Delta du Fleuve Sénégal (Saint-Louis)	**												
Nayes (Dakar, Thiès)	**												
Principales variétés / type													
Principales variétés / type													

POMELO

GOMBO

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
VFS (Saint-Louis)	***												
Nayes (Dakar, Thiès)	***												
Bassin arachidier	**												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

PASTÈQUE

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Delta du Fleuve Sénégal (Saint-Louis)	***												
Nayes (Dakar, Thiès)	**												
Bassin Arachidier (Thiès, Kaolack, etc.)	**												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

TOMATE CERISE

PAPAYE

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Nayes (Dakar)	*												
Bassin arachidier (Fatick), Tambacounda	*												
Casamance (Ziguinchor)	**												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

ANANAS

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Nayes Sud (Dakar)	***												
Nayes Sud (Thiès)	**												
Bassin Arachidier (Fatick)	**												
Casamance (Ziguinchor)	*												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

MANGUE

CHOU, CAROTTE, AUBERGINE

Principales zones	Production	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Nayes Sud (Dakar, Thiès) et autres à proximité des zones urbaines	**												
CHOU	***												
CAROTTE	**												
AUBERGINE	**												
Principales variétés													
Principales variétés / type													

LEGENDE

- VFS Vallée du Fleuve Sénégal
- Zone de fabrication
- Zone de forte production
- Zone principale de production

FRUITS	LEGUMES
<p>● Période de forte disponibilité de production</p> <p>● Période de disponibilité moyennes</p>	<p>● Période de forte disponibilité (production de pointe)</p>

- PRINCIPAUX MARCHÉS
- Marchés urbains nationaux et sous-régionaux (pays limitrophes)
- Marchés d'exportation (hors pays limitrophes)
- Marchés d'exportation de niche (par avion (produits et réseaux spécialisés))
- Marchés en conditionnement alternatif
- Produits destinés à la transformation et marchés agro-industriels
- Produits issus de la culture biologique certifiée
- Nouveaux marchés potentiels identifiés

Cette affiche ne tient pas compte de l'échelle réelle des produits

PROGRAMME DE DÉVELOPPEMENT DES MARCHÉS AGRICOLES DU SÉNÉGAL
 Almadies, Route du Méridien Président (face Hôtel Fana), BP 22 579 Dakar - Sénégal
 Tél +221 33 869 62 62 / Fax +221 33 869 62 64 / Email pdmas@pdmas.org / Web www.pdmas.org

Bovenstaand overzicht omtrent de exportmogelijkheden vanuit Senegal voor agrarische producten is destijds ontwikkeld door het programma PDMAS, welke nu vervangen is door het programma PDIDAS. Het overzicht geeft duidelijk aan welke producten exportwaardig zijn en wanneer deze aan de markt zijn.

Dit overzicht wordt nog steeds veelvuldig gebruikt door ASEPEX (l'Agence Sénégalaise de Promotion des Exportations), de overheidsinstelling die de Senegalese bedrijven helpt de producten op de internationale markten te brengen. ASEPEX doet dit door de Senegalese producten en bedrijven in het buitenland bekend te maken door intensief op internationale beurzen, met stands en pavillons, Senegal en haar producten te presenteren. Ook werkt ASEPEX intensief samen met internationale organisaties, waaronder het Nederlandse CBI, die ASEPEX al jaren ondersteund met capaciteitsopbouw, GlobalGap-certificering, verkoop bevorderende initiatieven en nu ook met betere toegang tot lokale financiering.

Hieronder worden de afzonderlijk groenten en fruit met "Origine Sénégal" uitgewerkt met aan- en opmerkingen omtrent de teelt, eventueel de variëteit, de kwaliteit en de desbetreffende mogelijkheden voor export.

16.1 Tomaat - leverseizoen december tot en met mei

Voor tomaten ligt het accent van de beschikbaarheid voor export op maart en april, wat goed aansluit op het seizoen van de zuid-Europese landen. Tomaten worden voornamelijk geteeld in de Vallei (VFS), waar ook de grote agrarische bedrijven zoals GDS en SCL gevestigd zijn. Mindere hoeveelheden komen uit de Niayes (DAT) en de Casamance, waarbij het seizoen in de Casamance doorloopt tot in de maanden juni en juli. De gebruikte variëteiten zijn Assyla of andere rassen resistent tegen het virus Xana.

Lokale tomatenteelt voor export (Bron: Hans Ham)

16.2 Tomaat Cerise - leverseizoen december tot en met mei

Voor cerise tomaten of tros tomaten geldt hetzelfde als voor de hierboven genoemde tomaten. Zeker GDS en SCL zijn grote producenten en door goede omstandigheden, zoals bv de kassen bij GDS zijn deze producten rond de kerst al beschikbaar in Nederland.

16.3 Paprika - leverseizoen januari tot en met mei

Ondanks het lange seizoen wordt de paprika voornamelijk beschikbaar gesteld voor export in januari tot en met maart, om goed aan te sluiten bij het seizoen van Spanje en de andere landen rondom de Middellandse zee. De producten uit de VFS zijn wat eerder beschikbaar ten opzichte van de Niayes, door de ietwat warmere condities. Paprika wordt geteeld in de kleuren rood, groen en geel en we zien nu de eerste oranje paprika op de lokale markt komen.

16.4 Peper of piment - leverseizoen december tot en met april

De peper, of 'piment' zoals het hier genoemd wordt, is zeker een interessant product voor Nederland. Het is zeer goed bestand tegen de warmte en kan de regen tijdens het regenseizoen goed aan. Het grootste deel van de pepers worden in de Niayes geteeld en door de goede acceptatie van het Senegalese klimaat kent het een lang seizoen dat begint in oktober en doorloopt tot aan juli. Voor Nederland is de peper het meest interessant in de maanden vanaf november tot aan maart, wanneer de Zuid Europese landen de leveringen gaan overnemen. De meest gebruikelijke variëteiten zijn de Tyson, Scotch Bonnet en Cayenne en ook gaat er veel peper in gedroogde vorm naar Europa en met name naar Italië.

Senegalese pepers op de markt (Bron Hans Ham)

16.5 Ui - leverseizoen december tot en met maart

Bijna alle in Senegal geteelde uien zijn voor lokale consumptie met variëteiten, zoals Violet de Garmi, Orient en Gandiol. Deze zijn niet echt geschikt voor export en worden alleen gedistribueerd in de regio (Orient). Echter, er zullen zeker rassen zijn, welke voldoen voor lokale teelt en export en mogelijk kan er zodanig geteeld worden dat de Senegalese ui een alternatief wordt op de Nederlandse uien importen vanuit Nieuw-Zeeland en Egypte

Bosui en sjalotten zijn zeer interessante producten voor export naar Nederland. In de VFS zijn deze producten al beschikbaar in de maand december (als het meezit), maar normaalgesproken in de maanden januari tot maart. In de Niayes is dit een kleine maand later. WAF en van Oers Senegal zijn grote exporteurs voor deze producten.

16.6 Aardappel - leverseizoen januari tot en met maart

Het lijkt een vreemd idee dat Nederland als aardappelland, aardappelen uit Senegal gaat importeren, maar het behoort zeker tot de mogelijkheden. De Hollandse aardappelen uit de opslag worden tegen eind januari en februari toch wel slecht, alhoewel deze aardappelen tot dik in de zomer aan de supermarkten in Nederland uitgeleverd worden. Maar het is lastig om goede partijen te vinden. Met de komst van de nieuwe importaardappelen krijgt de consument de keuze om voor de duurdere nieuwe te gaan of voor de goedkopere oude. Nieuwe importaardappelen is nog steeds een niche markt, alhoewel dit steeds groter begint te worden.

Met de teelt in Senegal, waarbij de poters direct na het regenseizoen de grond ingaan kan er in februari geoogst worden en dan begin maart in Nederland aankomen. Dit is precies een goed moment. De pakstations en verdelers hebben dan een dikke maand voordat de eerste nieuwe vanuit Marokko en Egypte naar Europa komen.

Het is van uiterst belang dat er voor een schilvast aardappelras gekozen wordt, maar daar weten het Hollandse AGRCO en HZPC wel raad mee. Het zal in bigbags naar Nederland moeten komen en voorzichtig getransporteerd, want beschadigde aardappelen pikken de consumenten in Nederland niet. Afhankelijk van het ras kan aardappel ook BIO geteeld gaan worden.

16.7 Zoete Aardappel - leverseizoen jaarrond (minder juli tot oktober)

De zoete aardappel vanuit Senegal importeren is bijzonder interessant voor de Nederlandse distributeurs. In de media lezen we dat de consumptie in Europa en zeker in het VK jaarlijks met 30% stijgt. In Senegal teelt men al generaties de zoete aardappel en behoort ook tot een vast ingrediënt van de Senegalese maaltijd. SCL is waarschijnlijk het enige Senegalese bedrijf, dat de zoete aardappel exporteert naar Engeland. De belangrijkste leveringen van zoete aardappel in Nederland komen voornamelijk uit de VS. Prijsmatig interessant zou dat met uitstekende kwaliteit uit Senegal het jaar rond kunnen komen. De meest gebruikte rassen voor zoete aardappel zijn lokale rassen vanuit Ghana en Nigeria en de in Europa gewenst rassen van Beauregard en Covington (oranje vlezig) worden nog niet geteeld. Ook het uitgangsmateriaal voor beide rassen is in Senegal niet beschikbaar, dus bijvoorbeeld in het geval van contractteelt moet de Nederlandse opdrachtgever daar dan wel voor zorgdragen.

Lokale zoete aardappel in de supermarkt en de buitenmarkt (Bron Hans Ham)

16.8 Suiker Mais - leverseizoen januari tot en met april

Suikermais is een enorm sterk opkomend product voor export en wordt voornamelijk geteeld in de VFS. Er gaat al een enorme stroom van containers met suikermais naar Nederland en met groot genoegen zien we regelmatig de suikermais uit Senegal bij AH in de schappen liggen.

Suikermais uit Senegal in de schappen bij AH (Bron Hans Ham)

16.9 Sperzieboon - leverseizoen eind december tot aan eind april

De sperzieboon uit Senegal is natuurlijk de meest bekende groente uit Senegal, met Van Oers Senegal als allerbekendste teler. Maar vele bedrijven in Senegal telen sperzieboon voor export en waardoor het uitgegroeid is tot de belangrijkste exportgroente van Senegal. Door de slechte winter in Europa hebben de prijzen van sperziebonen (winterkost) het afgelopen seizoen heel sterk onder druk gestaan.

16.10 Gombo/Okra - leverseizoen december tot en met juli

De gombo, in Nederland beter bekend als okra, is ook een exportproduct met potentie. Over de smaak van de okra zijn Nederlanders niet al te positief, terwijl Afrikanen er dol op zijn. Het is dan ook echt een product voor het allochtonencircuit in Europa, maar door de nichemarkt juist margematig interessant. Het product wordt al naar het VK verscheept, maar waarschijnlijk nog niet vanuit Senegal naar Nederland. Een Chinese ondernemer teelt op ruim 50 ha okra bij Kirene om o.a. naar Europa en China te verscheppen. De okra moet op het juiste tijdstip geplukt worden, het groeit in 3 dagen naar het maximale formaat en op dag 4 wordt de okra hard en kan niet meer als vers gebruikt worden. Er dient dan ook elke twee dagen geplukt te worden. Als men te laat is met plukken snijdt men de okra in stukjes, droogt het en waardoor het later alsnog in de maaltijd gebruikt kan worden. Ook wordt het gedroogd en dan vermalen, waardoor het langer houdbaar is. De meeste gebruikte variëteit van okra is Volta.

Gombo (Bron Hans Ham)

16.11 Kool/Peen/Aubergine - leverseizoen oktober tot en met juli

Kool, peen en aubergine zijn geen Senegalese exportproducten, echter voor de lokale markt zeer belangrijk. Mogelijk kan aubergine bij opschaling nog interessant worden. Echt interessant is de Afrikaanse aubergine. Deze lijkt in geen velden of wegen op de gebruikelijke paarse aubergine, maar is wit groenig en lijkt wel transparant. Deze "diakhatou" heeft een bijzonder goede smaak, maar is toch meer een product voor distributie in het allochtonen circuit in Europa, dus margematig wel interessant.

Afrikaanse Aubergine (Bron Hans Ham)

16.12 Meloen - leverseizoen december tot en met mei

Senegal is een echt meloenenland en elk jaar wordt er meer volume geëxporteerd. Senegal zou zich verder moeten specialiseren in meloen, want de "window" van de beste beschikbaarheid voor export ligt precies goed tussen de grote producerende landen zoals Spanje, Zuid Afrika en Brazilië. Nu zien we dat er zich diverse voornamelijk Spaanse bedrijven in Senegal vestigen, geheel gespecialiseerd in de teelt van meloen om ruim voor Spaanse periode van oogsten via Spanje geheel Europa te voorzien van de Senegalese meloen. Dit wordt het "oprekken" van het Spaanse seizoen genoemd, maar dan wel met Senegalese meloenen. Ook Van Oers Senegal heeft een nieuw stuk land verkregen van ruim 100 ha en wil daar ook meloenen gaan telen. Er wordt in Senegal eigenlijk het hele pallet van bekende meloenen gekweekt, van Cantaloupe, Charentais, Galia, honing meloen en zeker in

de laatste jaren de Piel de Sapo meloen, maar dat komt door de Spaanse invloeden in Senegal van de laatste tijd.

16.13 Pesteque/Watermeloen

In tegenstelling tot meloen, dat voornamelijk in de Niayes geteeld wordt, vinden we de grote teelten van watermeloen in de VFS in de eerste 6 maanden van het jaar en in het bassis arachidier (oostelijk van Thies en Kaolack) wordt vanaf augustus tot aan het einde van het jaar gekweekt. Men kan dus watermeloen het jaar rond vanuit Senegal betrekken. Door de recente groeiende interesse vanuit Europa voor de watermeloen, zijn het wederom de Spaanse bedrijven in Senegal die hierop inspringen en de productie van watermeloen in Senegal schiet omhoog. Verder geldt alles precies zo als voor de hierboven beschreven meloen.

16.14 Ananas - leverseizoen april tot en met juni

Ananas wordt veel exportpotentie door de Senegalezen toegedicht, maar prijsmatig en kwalitatief kan Senegal internationaal gezien niet op tegen de gigantische stroom aan ananas van voornamelijk de Ivoorkust. Het kweken van ananas vindt voornamelijk plaats in de Casamance. Logistiek gezien zal het product eerst naar de ver gelegen haven van Banjul of Dakar getransporteerd worden, wat relatief duur is en een aantal dagen extra transittijd oplevert van laadadres naar losadres. Voor het moment dus nog niet interessant.

16.15 Banaan - leverseizoen jaarrond

Wat voor ananas geldt is precies ook huidige situatie voor bananenteelt in Senegal. Dit vindt plaats in het verre noorden op kleine schaal en op grotere schaal in het zuid oosten van Senegal op ruim 500 km van Dakar. De lokale banaan kan zelfs op de Senegalese markt niet opboksen tegen de importbanaan uit Ivoorkust. Veelal krijgt Senegal tweede keuze bananen, want de eerste keuze gaat allemaal naar Europa. De bananensector is wel wat dynamischer in vergelijking met die van de ananas. GDS uit Saint Louis is een groot bananenteeltproject aan het voorbereiden helemaal in het oosten van Senegal tegen de grens met Mali. GDS als filiaal van Compagnie Frutièr uit Marseille met veel plantages in Ivoorkust en Kameroen zullen ongetwijfeld alle professionele kennis in huis hebben om de Senegalese bananenteelt naar een hoger niveau te tillen. Ook is er een consortium van Nederlandse en Belgische bedrijven, NGO's en een bank die het project van een grote boerenorganisatie voor bananen APROVAG in Tambacounda op diverse vlakken steunen. Vooralsnog heeft dat geleid tot wat proefcontainers, maar men wacht nu eerst met leveringen totdat het project opgeschaald is met vernieuwde irrigatiesystemen. Voor het moment is banaan vanuit Senegal nog niet interessant.

16.16 Limoen - leverseizoen november tot en met maart

De limoen is een eigenlijk ondergeschoven product in Senegal en heeft waarschijnlijk nooit de juiste aandacht gekregen met geen of zeer weinig internationale vraag. Het professioneel telen van limoenen lijkt niet te bestaan alhoewel je limoenen overal in Senegal aantreft. Het is vanaf november vanuit de

Casamance verkrijgbaar en in januari neemt de Niayes regio de nationale distributie over. Het seizoen valt ook een beetje tijdens het zuid-Amerikaanse seizoen, maar ruim vóór dat van Mexico, de grootmacht op het gebied van limoenen. Het zou goed zijn als voor de limoen vanuit Senegal meer aandacht gaat komen.

16.17 Pomelo/Grapefruit - leverseizoen - november tot en met maart

In principe geldt voor de Senegalese grapefruit hetzelfde als voor de limoen. Het wordt niet op grote schaal professioneel geteeld, is wel op de meeste fruitkarren in Senegal aanwezig, maar mist de aandacht die het eigenlijk zou verdienen. Er is geen grote buitenlandse vraag naar lokaal geproduceerde grapefruit en producenten zijn verplicht het op de lokale markt te verkopen. Als voorbeeld verkoopt dhr. Sall uit Notto zijn totale mango-oogst aan het nabijgelegen bedrijf Blue Skies, wat gerund wordt door de Ghanese Gloria. Een deel van de mango's wordt direct naar Europa geëxporteerd en een groot deel gaat naar Ghana, waar het verder verwerkt wordt tot stukjes en gemengd met andere fruitsoorten tot een fruitsalade voor de AH schappen.

16.18 Papaya - leverseizoen jaarrond

Papayateelt sterk in opkomst (Bron Hans Ham)

De teelt en export van papaya in Senegal is in opkomst. Voorheen kwam de papaya uitsluitend uit de Casamance, maar nu heeft de Niayes ook de papaya ontdekt en begint het op grotere schaal gekweekt te worden. Voor export is het nu nog te vroeg en alles wordt lokaal geconsumeerd.

16.19 Mango - leverseizoen juni tot en met september

De Senegalese mango is Senegal's topproduct voor fruit. Elk jaar wordt er meer uitgevoerd en afgelopen seizoen is er voor 18.000 ton aan mango uitgevoerd. Het Senegalese seizoen begint in juni, net wat later dan in Ivoorkust, Burkina Faso en Mali, maar loopt lang door tot in september. Het gros van de mango voor export komt uit de Niayes, terwijl eigenlijk de grote mango productie in Senegal uit de Casamance komt. Men stelt dat in de Casamance 80% van de mango's groeien en in de Niayes slechts 20%. Echter, in de Casamance betreft het veelal natuurlijk ontstane bomen, welke niet onderhouden worden en men heeft in de Casamance

heel veel last van de fruitvlieg. Daarnaast heeft de Casamance de handicap dat het ver van de haven van Banjul (Gambia) en Dakar ligt en het uiteindelijke transport naar Europa duurder en langer uitvalt. Met hulp van de Nederlandse overheid is de Casamance rivier uitgebaggerd en zal de haven van Ziguinchor in de Casamance worden gemoderniseerd. De grote producent in Senegal is Safina van Filfili, die jaarlijks grote hoeveelheden mango via Bakker Barendrecht aan de Albert Heijnketen levert.

16.20 Niche markten

Hierbij worden een aantal exoten aangegeven, welke nog niet geëxporteerd worden, maar op termijn zeker een goede potentie hebben voor het versturen naar Europa. Het betreft de producten Corossol, Madd en Ditakh. Dit zullen naar verwachting altijd nicheproducten blijven en meer voor de buitenlandse markt bedoeld zijn. Interessant gegeven is dat het Madd fruit niet zo gegeten wordt, maar in Senegal altijd in combinatie met suiker, of zout of zelfs met piment.

En ander interessant product is bouye, oftewel het apenbrood van de Baobabboom, die zo karakteristiek is voor landschap van Senegal. Jammer genoeg verdwijnen steeds meer baobabbomen en wordt de bouye schaarser en duurder. Het wordt gedroogd en vermalen tot poeder en gebruikt voor lokale dranken ("jus locale"). Langzamerhand ziet men het opkomen in de Europese winkels als poeder om er thuis drankjes van te maken, als werkzame stof in energiedrankjes en vitaminenpillen, zoals bv bij Albert Heijn. Bouye bevat zoveel goede stoffen, dat men zelfs op internet kan lezen dat ook voormalige Tour de France winnaars het dagelijks tot zich namen.

Een mogelijk nog interessanter product is Bissap ofwel Hibiscus, wat door heel Senegal geteelt wordt. Bissap groeit als een struik en dient veelal als ingrediënt van de Senegalese maaltijd. Een andere toepassing is de Bissap te drogen of drogen en vermalen en wat dan voor siropen, jus of confiture gebruikt wordt. Een ander product is Tamarind en is een wat bittere wortel, maar met de zelfde toepassingen als bissap.

Bissap ter verkoop op de markt (Bron Hans Ham)

17. MOGELIJKHEDEN VOOR NEDERLANDSE IMPORTEURS

In het hier voorafgaande worden de mogelijkheden voor de diverse afzonderlijke producten besproken en daar wordt in dit deel niet verder op ingegaan.

Bij dit onderdeel wordt ingegaan hoe een mogelijke interesse van een Nederlandse importeur voor een groente- of fruitsoort omgezet kan worden in het concreet zaken gaan doen. Het is niet bedoeld voor de bedrijven, die al importeren vanuit Senegal en de juiste connecties hebben. Juist voor nieuwkomers met betrekking tot Senegal en met interesse voor een bepaald product, is de Nederlandse ambassade een eerste aanspreekpunt. De ambassade kan uitzoeken welke bedrijven in Senegal het betreffende product telen, gecertificeerd zijn en producten voor export kunnen leveren. De ambassade zal daarvoor contact opnemen met o.a. ASEPEX, de brancheorganisaties voor het desbetreffende product alsook in haar netwerk rondvraag doen.

Verder is het opgevallen dat zeker de wat kleinere bedrijven in Senegal niets meer zonder aanbetaling naar Europa sturen. Vroeger was dit de gebruikelijke manier van zaken doen. De container werd opgestuurd en in Europa verkocht, de importeur nam zijn percentage en maakte het restant aan de exporteur in Senegal over. De exporteur moest maar voor lief nemen wat voor prijs de importeur aan hem doorgaf en bij claims kon de exporteur niets doen en moest hij afwachten hoe het afliep. Ook gebeurde het wel eens dat het Nederlandse bedrijf nog wat extra marge nam, traag betaalde en heel af en toe helemaal niet betaalde. Senegalese bedrijven weigeren nu zonder op zijn minst een flinke aanbetaling producten te sturen.

Wanneer een importeur echt serieus is zal hij of zij Senegal moeten bezoeken en persoonlijk kennis maken met de Senegalese teler en de faciliteiten en producten beoordelen. Juist in deze tijd is het ook zeer belangrijk de eindconsument niet alleen de boodschap mee te geven wat er gegeten wordt, maar ook van het verhaal erachter.

Alvorens een vooruitbetaling vanuit Nederland te doen is het nuttig lokaal door iemand te laten verifiëren of de goederen daadwerkelijk klaar staan voor verscheping en de producten de juiste kwaliteit hebben wat zeker noodzakelijk is als het een eerste zending betreft.

De ambassade kan het bezoek van de Nederlandse ondernemer aan Senegal programmeren en zorgen voor lokale ondersteuning en eventuele transacties volgen. Ook kan de ondernemer met een handelsmissie naar Senegal komen.

18. BANKEN EN FINANCIERINGSINSTELLINGEN

Voor de verkrijging van financiering voor projecten in Senegal kan men zich wenden tot verschillende financiële instellingen: de Afrikaanse ontwikkelingsbanken, de lokale banken en de internationale banken.

18.1 Afrikaanse Ontwikkelingsbanken

In dit bancaire circuit bevinden zich de Afrikaanse Ontwikkelings Bank (BAD, <http://www.afdb.org/en/>). Banque Ouest Africaine de Developpement (BOAD, <http://www.boad.org/>) en ook, maar op andere wijze ECOBANK (<http://www.ecobank.com/>). Voor de verkrijging van financiering binnen dit circuit dient men wel rekening te houden met een traject van minimaal 2 jaar, aangezien de bureaucratie nog steeds enorm is.

18.2 Lokale Agrarische Banken

De lokale Senegalese banken met voornamelijk Franse banken als moederbedrijf zijn niet happig voor financiering in de agrarische sector en de garantiestelling is zwaar. Er zijn twee lokale banken actief in de agrarische sector en dat zijn CNCAS en BNDE, alsmede ook de FNRAA voor agrarische onderzoek.

18.2.1 CNCAS

Caisse Nationale de Crédit Agricole (CNCAS) gevestigd in Dakar is de agrarische bank bij uitstek. Het heeft filialen in de steden en in de agrarische gebieden van Senegal. Het geeft kredieten uit voor boeren om de teelt te financieren en na de verkoop van de oogst wordt het krediet met een kleine opslag weer terugbetaald. De CNCAS is financieel zeer zwak door vaak zeer tegenvallende oogsten, waardoor de terugbetaling niet gedaan kan worden. De bank kan daardoor eigenlijk alleen maar kredieten verstrekken als een van de financiële instellingen een bepaalde campagne met de CNCAS bank opstart, iets wat dan ook vrij regelmatig gedaan wordt.

18.2.2 BNDE

De Banque Nationale pour le Developpement Economique (BNDE) is gevestigd in Dakar en is opgericht in 2013 door de Senegalese overheid en de Senegalese superondernemer Yerim Sow en mede ondersteund door een aantal lokale financieringsinstellingen. De bank heeft als doel de lokale economie te stimuleren en is in 2014 eveneens activiteiten in de agrarische sector gaan ontplooiën. Meest aansprekend is de oprichting van de zogenaamde rijstbank waarover eerder gesproken is. Echter, kredieten van de BNDE zijn geheel niet bereikbaar voor de gewone boer en voor Nederlandse bedrijven zijn de rentetarieven van tegen de 8% niet interessant.

18.2.3 Fonds National de Recherche Agricole et Agro-Alimentaire (FNRAA)

FNRAA is een tak van de Senegalese regering die subsidies en leningen verstrekt aan Senegalese instellingen voor hoger onderwijs voor projectonderzoeken in landbouw-, milieu- en voedingswetenschappen die prioriteit hebben gekregen door de staat. Het betreft een bedrag van minimaal Euro 1 mln. voor de duur van 3 jaar en wordt medegefinancierd door USAID. Een diversiteit van onderzoeksinstellingen zijn geaccrediteerd, zoals ITA, ISRA, ENSA en de de UGB.

18.3 Internationale financiële instellingen

Het gaat buiten onze taak om alle mogelijkheden bij de diverse internationale financiële instellingen te noemen, maar hieronder zullen enkele belangrijke spelers genoemd worden.

18.3.1 FMO

De FMO is behoorlijk actief in Senegal, maar neemt ook deel in projecten in Senegal onder de paraplu van andere financiële instellingen zoals het Franse AFD en aan Dubai Port World (DPW) voor de containerterminal in de haven van Dakar.

Volgens een oud country manager van de FMO voor Senegal zijn projecten vanaf minimaal Euro 4 mln. pas interessant voor de FMO, gezien de mankracht die er op het project gezet moet worden en de reizen naar het land. Het doel van de bank is het investeren in risicovolle landen. Voor de FMO is de samenstelling van het consortium en de ervaring en expertise van de afzonderlijke partners belangrijker dan het verkrijgen van 100% dekking op de financiering.

18.3.2 Oikocredit

Oikocredit Senegal in Point E, Dakar is de lokale vestiging van het Nederlandse Oikocredit uit Amersfoort, maar qua organisatie valt het onder bewind van de Oikocredit vestiging van Abidjan in Ivoorkust. Het is bekend van het verschaffen van microkrediet, maar wil zich nu meer richten op de agrarische sector. Het richt zich voor kredieten vooral op vrouwenorganisaties.

Gezien de personele bezetting in Dakar zal men kritisch kijken naar een kredietaanvraag. De kredieten worden het liefst in lokale valuta uitgegeven om het valutarisico voor de kredietnemers af te dekken. Het valuta- en betalingsrisico op het dossier wordt afgedekt door een iets hoger rentepercentage vanaf 8% per jaar. Dit rentetarief is voor Senegalese begrippen goed, maar minder interessant voor de Nederlandse ondernemers.

18.3.3 Banque pour le Commerce et l'Industrie (BCI)

Groot nieuws is dat de bank BCI, oorspronkelijk uit Mauritanië maar met Nederlandse aandeelhouders, zich in januari 2015 in Dakar heeft gevestigd aan de Boulevard de la Republique nabij het presidentieel paleis. De BCI is opgericht in 1999 in Nouakchott, beleefde een *successstory* en heeft naast een landelijke dekking in Mauritanië filialen in Mali, Guinee-Conakry en sinds kort in Senegal. De enorme groei werd mogelijk gemaakt door de kredietlijnen van ING en RABO en

voor de Nederlandse ondernemers met een financieringsbehoefte voor projecten in Senegal kan de BCI een mogelijke optie zijn, omdat deze makkelijker met garanties in Nederland kan werken.

19. NEDERLANDSE STEUN EN ONTWIKKELINGSPROGRAMMA'S VOOR SENEGAL

De Nederlandse overheid heeft een behoorlijk instrumentarium aan ontwikkeling relateerde programma's, die uitgevoerd worden door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). RVO is onderdeel van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en is de uitvoeringsorganisatie van de Rijksoverheid van programma's gericht op duurzaamheid, innovatie en internationaal ondernemen. Op de website van de Ambassade in Dakar is een overzicht te vinden van alle programma's bij RVO die openstaan voor Senegal: <http://senegal.nlambassade.org/themas/handel-en-economie#anchor-xn-programmasenregelingen-545m>

Het CBI instrumentarium is eveneens behoorlijk en één van de programma's is het Fresh Fruit and Vegetables West Africa Programme geldig voor vijf Afrikaanse landen (Benin, Ghana, Burkina Faso, Mali en Senegal). Dit programma is in 2012 gestart met onder andere 13 Senegalese bedrijven en loopt door tot 2017. De deelnemende lokale bedrijven worden geheel begeleid in het traject voor export van verse groenten en fruit. Het begeleiden omvat indien nodig trainingen, certificering, ontwikkeling van websites, het zoeken van mogelijke afnemers en deelname aan beurzen. Een ander vergelijkbaar programma is het Natural Ingredients West Africa Programme, dat eveneens loopt van 2012 tot 2017, maar dan voor de begeleiding van export door lokale producenten van natuurlijke producten. Het gaat om plantaardige olie en vetten, medicinale planten, specerijen en kruiden, verwerkt fruit en groenten, eetbare noten, granen, peulvruchten en zaden.

Meer informatie kan worden verkregen bij de Nederlandse ambassade in Dakar. Ondanks de bezuinigingen bij de ambassades wereldwijd zit er nu een klein maar zeer dynamisch team, waar u met alle vragen terecht kunt.

20. CONCLUSIES, KANSEN EN OBSTAKELS

Senegal is een land met een stabiele democratie, veilig, volop in ontwikkeling en met vele zakelijke mogelijkheden voor de Nederlandse bedrijven, bovendien een zeer aangenaam land om te vertoeven.

Senegal is volop in ontwikkeling, de president Macky Sall heeft er goed aan gedaan alle partners uit te nodigen naar Parijs te komen voor zijn PSE. Niet alleen om financiering te verkrijgen, maar ook alle internationale aandacht te versterken en intern de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Nu vormt deze PSE de visie en basis voor de ontwikkeling van het land van de komende tijd. Nederlandse ondernemers zullen hiervan kunnen profiteren. Men verwacht dat het areaal aan land- en tuinbouwgronden de komende 10 jaar zal verdubbelen. De agrarische inhaalslag is nu aan de gang.

Tijdens de studie is duidelijk naar voren gekomen dat er legio goede kansen zijn voor de Nederlandse bedrijven. Het zelf gaan telen in Senegal is zeker mogelijk en aan grond, water en de juiste klimatologische omstandigheden is geen gebrek. Er moet wel rekening gehouden worden dat er veel tijd en energie in gestoken moet worden, alvorens dit te kunnen bewerkstelligen. Een tussen oplossing is mogelijk een lokale partner te zoeken voor contractteelt, maar ook dit kost veel tijd en begeleiding naast de noodzaak van het strak in eigen handen houden van de touwtjes. Bij het zelf telen of interesse hebben voor contractteelt zal de Nederlandse ambassade in Dakar het eerste aanspreekpunt zijn en kan het de ondernemer in het traject begeleiden.

De teelt heeft men in Senegal wel goed onder de knie, zeker bij de wat grotere bedrijven en voor toeleveranties zijn er goede kansen voor de Nederlandse bedrijven. Zeker voor de Nederlandse zaadveredelaars is het nu de hoogste tijd met een eigen vestiging te gaan werken. Na de marktwerking door lokale vertegenwoordigers moet nu de regie in eigen handen genomen worden en kan men middels de eigen vestiging doorgroeien in de regio. Ook voor leveranciers van meststoffen en gewasverbeteraars zijn goede mogelijkheden. Zeker ook voor de BIO- en niche producten, maar voor alle producten moeten de afnemers technisch goed begeleidt worden.

In de vervolgschakels van de keten zitten wel aardige kansen. Beschreven en interessant voor de Nederlandse bedrijven zijn de onderdelen verwerking, opslag, bewaring en met name naar koeltechnische oplossingen is grote vraag. Met de enorme groei van de sector wordt de vraag naar alles alleen maar groter. Een onderdeel wat mogelijk nu nog klein is en niet interessant kan binnen een mum van tijd uitgroeien tot een interessant onderdeel. We hopen dan ook dat dit gegeven in het achterhoofd gehouden wordt tijdens het lezen van deze studie.

Ook voor de Nederlandse kennisinstellingen en NGO's is er veel te doen op gebied van samenwerking en kennisoverdracht. Financiële instellingen en stichtingen van

banken kunnen zeker projecten vinden van jongeren of vrouwen voor ondersteuning. Zeker voor het programma PRODAC om jongeren op te leiden tot zelfstandige boer moet animo zijn.

Senegal heeft zich mondiaal al goed op de kaart gezet als het gaat om de teelt en het exporteren van tomaat, zoete mais, sperzieboon, meloen en mango. Maar er zijn nog veel meer interessante producten zoals de zoete aardappel, diverse uiensoorten, flespompoen enz. en we hopen dan ook dat een aparte beschrijving per product de nodige interesse opwekt bij de Nederlandse importeurs en dat het de handel van producten met "Origine Sénégal" zal bevorderen.

Met de huidige groei van de agrarische sector is het zeker aan te raden het land een keer te komen bezoeken. Het met eigen ogen zien en beoordelen zegt zoveel meer als het op afstand proberen in te schatten of zich in te lezen.

En kansen zijn er echt niet alleen voor de grotere bedrijven, juist voor wat kleinere bedrijven met voldoende toegewijde zijn er genoeg mogelijkheden. Senegal staat nu aan de vooravond van een ontwikkelingsinhaalslag en Nederlandse bedrijven met een goed product of service en met een goede bewerking van haar segment in Senegal maken zeker kans op succes.

Als conclusie worden zowel de belangrijkste mogelijkheden (tabel 1) en obstakels (tabel 2) voor de Nederlandse bedrijven en instellingen weergegeven.

'VEEL SUCCES MET UW ZAKEN IN SENEGAL'

TABEL 1: Kansen in Senegal voor Nederlandse bedrijven

TELERS	Via ambassade en APIX voor de verkrijging van grond Lokale Gemeenten PDIDAS ANIDA PRODAC
EXPORTEURS	Zaden en pootgoed (mogelijk middels eigen vestiging) Meststoffen en Gewasverbeteraars (met goede lokale technische ondersteuning) Verwerking/Transformatie Opslag en Bewaring Verpakkingen Koeltechnische Oplossingen Geconditioneerd Vervoer
EXPORTEURS AGF	Uien, aardappelen, peen, kool en knoflook Goede kansen voor nicheproducten, zoals Chinese kool Goede kansen bij supermarkten
IMPORTEURS AGF	Reeds gevestigde export : Sperzieboon, Tomaat, Meloen, Suikermais en Mango Interessante producten : Bosui, radijs, flespompoe, zoete aardappel en exoten Nicheproducten : Jus de Fruits, siropen, marmelades, gedroogde vruchten en specialties zoals bissap, boue, tamarind etc.
KENNISCENTRA	Samenwerking/Kennisoverdracht/Opleidingen Opleidingsinstituten Researchcentra, w.o. ITA Opleidingen voor "hands-on" werknemers

TABEL 2: Obstakels in Senegal voor Nederlandse bedrijven

TELERS	Plagen (sprinkhanen) Bureaucratie, zeker bij overheidsinstellingen APIX vrijstelling belasting en BTW enorme rompslomp Noodzaak van goede betrouwbare contacten Noodzaak om regie in eigen handen te houden Franse taal Weinig gevoel met sanitatie (aanleren) Weinig gevoel met ordentelijkheid (aanleren)
EXPORTEURS	Verkrijging van voldoende marktkennis Veelal ondoorzichtelijke takken van de sector Franse Taal
IMPORTEURS	Goede communicatie en afspraken met wederpartij Logistieke problemen Franse Taal
KENNISCENTRA	Lage vergoedingen Franse Taal

21. WEBSITES VOOR TENDERS, HANDIGE TIPS EN STATISTIEKEN

De tenders voor Senegal kunnen op de volgende links bekeken worden :

- <http://www.marchesdusenegal.com/offres.php?limit=0,28>
- <http://www.marchespublics.sn/>
- [http://www.netvibes.com/tio_nlevdinternationaal#African_Development_Bank_\(AfDB\)](http://www.netvibes.com/tio_nlevdinternationaal#African_Development_Bank_(AfDB))
- <http://senegal.nlabassade.org/themas/handel-en-economie#anchor-Relevantedocumenteneninteressantelinks>

Voor de Senegalese Gebruiken, Taal, Cultuur en Etiquette een leuk stukje:

<http://www.kwintessential.co.uk/resources/global-etiquette/senegal.html>

En wilt u meer weten over de marktkansen en de industriële mogelijkheden in Senegal? Of wilt u meer inzicht krijgen in de handelsstatistieken en de financiële situatie? Bekijk dan de website van Eldis. <http://www.eldis.org/>

De meest recente handelscijfers van Nederland met Senegal zijn beschikbaar via de databank Statline van het CBS. Onderstaande links geven direct een overzicht van de in- en uitvoerwaarde per productgroep.

Senegal invoer:

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=81266NED&D1=0&D2=a&D3=208&D4=51,64,77-78&HDR=G2,T&STB=G1,G3&VW=T>

Senegal uitvoer:

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=81266NED&D1=1&D2=a&D3=208&D4=51,64,77-78&HDR=G2,T&STB=G1,G3&VW=T>

22. CONTACTGEGEVENS

Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden

37 Rue Jacques Bugnicourt, Dakar
Ambassadeur Theo Peters
Tel: +221 33 829 21 21
dak-ea@minbuza.nl
www.senegal.nlambassade.org

APIX

52 Rue Mohamed 5 Dakar
Dhr. Baye Elimane Gueye
Tel: +221 33 849 0254, mobiel +221 77333 2505
bequeye@apix.sn
www.investinsenegal.com

ASEPEX

10 VDN Lotissement Cite Police,
Building HPD 2nd floor
Tel: +221 33 869 2021
www.asepex.sn

BCI

Dhr. Yves DELAFON
Tel: +33 61150 1717
ydelafon@bci-banque.com

CFPH

Route de Cambérène BP 26788 - PA,
Cambérène, Dakar
Dhr. Cheikh Ndiaye, Directeur van
CFPH
Tel: +221 33 835 7821

Centre d'Initiation Horticole (CIH)

BP 222, Sénégal
Directeur: Demba DIOP
Tel: +221 33 961 12 05, Tel: +221 77 554 41 96
cihsaintlouis@gmail.com,
mbaxane@yahoo.fr

DNBE

Place Soweto x Ave Pdt Lamine
Gueye, Immeuble Rivonia, Dakar
Dhr. Abdoulaye Gaye
Tel: +221 33 8292042

abdoulaye.gaye@bnde.sn

CDH

Camberene, BP 3120, Dakar
Dr. Youga Niang
Tel: +221 8350610
niangyouga@gmail.com

CSS

Richard Toll
Dhr. Andre Froissard
Tel: +221 33 938 2323
direction.generale@css.sn
www.css.sn

DEM-SENEGAL

Km 5 Bd du Centenaire, BP 45410,
Dakar
Dhr. Sorreau Boris
Tel: +221 33 8595000
bso@dem-group.com
www.dem-group.com

Ecole Supérieure d'Economie Appliquée (ESEA)

Avenue Cheikh Anta Diop, BP 5084
Fann, Dakar
Dr. Koumakh Ndour
Tel: +221 33 825 3176

ENSA - Nationale Hogere Landbouw School

BP A296 Thiès, Sénégal
Dr. Abdoulaye Dieng
Tel: +221 33 939 5925
www.ensa.sn

ESTEVAL Agro Alimentaire

BP 10507 Liberte, Dakar
Mevr. Valerie Quenum Ndiaye
Tel: +221 33 8366806
estevalaa@orange.sn
www.esteval.net

Fonds National de Recherche Agricole et Agro-Alimentaire (FNRAA)

Ouest-Foire - Cite Air France - Villa
no. 6, BP 10560, Liberte, Dakar
Dr. Pape Ndiengou Sall, Directeur
Tel: +221 33 820 3510

Institut Supérieur de Formation Agricole et Rurale (ISFAR)

BP 54 Bambey, Sénégal
Dr. Abdoulaye Dramé
Tel: +221 33 973 6061

IRD

Centre ISRA, Route de Bel Air, BP
1386, Dakar
Dhr. Dominique Masse
Tel: +221 33 8493648
dominique.masse@ird.fr
www.senegal.ird.fr

ITA

Route des Peres Maristes, BP 2765,
Hann, Dakar
Dr. Mamadou Amadou Seck
Tel: +221 33 8590711
dgita@ita.sn
www.ita.sn

La Rochette

KM 13,7 Route de Rufisque, BP 891,
Dakar
Dhr. Mazene Hage-Ali
Tel: +221 33 8398282
mhageali@larochettedakar.com
www.larochettedakar.com

Lyceum Emile Badiane(LTAEB)

BP 131 Bignona, Sénégal
Dhr. Ibou Diedhiou
Tel: +221 33 994 1472

MATFORCE

Bel Air, Route des Hydrocarburants
BP397, Dakar
Mevr. Diodio Ba
Tel: +221 33 864 9500
diodio@matforce.sn
www.matforce.sn

MBAO-BOIS

KM 21 Route de Rufisque - Face
Lotissement les Baobabs, Dakar
Dhr. Alain Guy
Tel: +221 33 8368536
mbaobois@yahoo.fr

Ministerie van Landbouw (hoofdkantoor)

BP 4005, Dakar
Dhr. Arona Niang
Tel: +221 77 648 8534, +221 77 222
5177

Ministerie van Landbouw (afdeling Tuinbouw)

Zone de Captage Lot no 165
Dhr. Macoumba Diouf
Tel: +221 33 824 6219
diouf.macoumba@gmail.com

Nutsdusen sarl

Sing-Sing, Route National Kaolack
Dhr. Dietrik Huizing
Tel: +31 651918403
dietrik@houz.nl

OIKOCREDIT

Zone B, Rue 110 no 18A, Dakar-Fann
BP16350
Dhr. Djibril Maguette Mbengue
Tel: +221 8646150
dmbengue@oikocredit.org
www.oikocredit.org

PDIDAS

Ngallene Km 9, Route de Rosso
(RN2) BP 680, Saint Louis
Mevr. Ndeye Coura Diop
Tel: +221 33961 9990
pdidas1@yahoo.fr

PRODAC

Sacre Coeur, Pyrotechnie villa no 6,
Dakar

Dhr. Mamine Daffe

Tel: +221 33 824 2913

m.daffe@prodac.sn

www.prodac.sn

SAED

Quartier Ngallene Km 10, Route de
Rosso (RN2) BP 74, Saint Louis

Dhr Amadou Tidiane Balde

Tel +221 33 9382211

tidiane.balde@saed.sn

www.saed.sn

Senegindia sarl

Route de Sebiponty, Diamnadio BP
20055

Dhr. Hitesh Gorasia

Tel +221 33 836 8980

info@senegindia.com

www.senegindia.com

SIMPA

KM16, Route de Rufisque, BP977,
Dakar

Mevr. Nadine Ezzedine

Tel +221 33 8790079

service.commercial@simpa.sn

www.simpa.sn

**Universiteit Assane Seck -
Ziguinchor**

BP: 523 Ziguinchor, Senegal

Prof. Courfia Keba Diawara:

Universiteit Rector

Tel: +221 33 991 6813

www.univ-zig.sn

**Universiteit Cheikh Anta Diop
(UCAD)**

BP 5005 Fann, Dakar

Prof. Saliou Ndiaye: Universiteit
Rector

Tel: +221 33 825 0530

www.ucad.sn

Universiteit Gaston Berger

BP 234 Saint-Louis, Senegal

Prof. Lamine Gueye

Tel: +221 33 961 2360

www.uqb.sn

Universiteit van Thiès

BP 967 Thiès, Sénégal

Prof. Baydalaye Kane

Université de Thiès (UT)

Tel: +221 33 939 7600

www.univ-thies.sn

Van Oers Senegal

Route de la Cimenterie, Kirene, Diass

Dhr. Magatte Niang

Tel +221 77 333 4954

mniang63@yahoo.fr

Dit is een publicatie van:

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Prinses Beatrixlaan 2 | 2595 AL Den Haag
Postbus 93144 | 2509 AC Den Haag
T +31 (0) 88 042 42 42
F +31 (0) 88 602 90 23
E klantcontact@rvo.nl
www.rvo.nl

Deze publicatie is tot stand gekomen in opdracht van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

© Rijksdienst voor Ondernemend Nederland | januari 2017
Publicatienummer: RVO-012-1701/RP-INT

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) stimuleert duurzaam, agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Met subsidies, het vinden van zakenpartners, kennis en het voldoen aan wet- en regelgeving. RVO.nl werkt in opdracht van ministeries en de Europese Unie.

RVO.nl is een onderdeel van het ministerie van Economische Zaken.